

ORTA ^{AS}
ASYA

Seyir Ligod Ebuziye

TÜRİK

~~LEPİ~~
KADIKÖY A. S. U. H. CEZA MAH

90/542 ESAS

Özbek Lideri'nden Çernişev'e tepki

ziz UTKAN / ANKARA,

ÖZBEKİSTAN Cumhurbaşkanı **İslam Kerimov**, Ankara'daki temaslarına Sovyetler'in Ankara Büyükelçisi **Albert Çernişev**'in katılmasını istemedi.

Bunun üzerine Büyükelçi **Çernişev** sessizce havalanından ayrıldı. Çernişev, dün Özbekistan Cumhurbaşkanı için uygulanan protokolde de yer almadı. Temaslar sırasında Sovyet bayrağı kullanılmazken,

Cumhurbaşkanlığı aracına ve resmi görüşme masasına hilal ve yıldızlarla dolu Özbekistan Bayrağı konuldu.

Sovyetler Birliği'nde başlayan bağımsızlık hareketlerinden sonra Türkiye'yi ziyaret eden Azerbaycan ve Türkmenistan cumhurbaşkanlarına tüm temasları boyunca refakat eden Sovyet Büyükelçisi, böylece Türkiye-Özbekistan resmi görüşmelerinden ve **Kerimov**'un özel görüşmelerinden dışlanmış oldu.

Kazakistan da bağımsız

OSKOVA - Kazakistan dün bağımsızlık ilan etti. Parlamento, dün "**Kazakistan'ın bağımsız, demokratik ve hürüstünlüğüne dayalı**" bir cumhuriyet olduğuna ilişkin yasa kabul etti. Kazakistan'ın kendi ordusunu kurmasını da kapsayan yasanın kabulüyle, SSCB'den bağımsızlığını ilan eden tek cumhuriyet olarak Rusya Federasyonu kaldı.

'Dış Türkler Bakanlığı kurulsun'

KOALİSYON ortakları DYP ve SHP'nin iki milletvekili, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerden sonra, yeni bakanlığa ihtiyaç doğduğunu belirttiler. DYP Ankara Milletvekili **Baki Tuğ**, Dış Türkler Bakanlığı, SHP Ankara Milletvekili ve Dışişleri Komisyonu Başkanı **Ali Dinçer** ise Dış İlişkiler Koordinasyon Bakanlığı kurulmasını önerdiler. İki milletvekili önerilerini, Meclis'in dünkü oturumunda, Yozgat Bağımsız Milletvekili **Alpaslan Türkeş** ve arkadaşları tarafından verilen "**Türk Cumhuriyetleri ile ilişkiler**" konulu genel görüşme önergesi görüşülürken yaptılar.



İSTANBUL - Afgan Türk Mücahitleri Lideri **Sigret Taylani**, Afganistan'da ayrı bir federasyon kurmak istediklerini belirterek, Türkiye'den yardım istedi. İstanbul Basın-Yayın Enformasyon Müdürlüğü'nde çeşitli Türkologların da katıldığı bir basın toplantısı düzenleyen **Taylani**, "**Bizi Kıbrıs, Bulgaristan ve Orta Asya Türkleri'nden ayır tutmayın. Siyasi mücadelemizde destek verin. Afganistan'da 18 milyon Türk var**" dedi. (Şeyda YILMAZ)

Savıstay'da

Bağımsızlık Türkiye'yi zora sokacak

Cengiz ÇANDAR Yazıyor

Sovyetler Birliği'ndeki başarısız darbe girişimi ve ardından başlayan başdöndürücü gelişmeler, hızlı bir gelişme seyri gösteren Türk-Sovyet ilişkilerini de tam bir belirsizlik içine soktu.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi de, kaçınılmaz olarak Türkiye'ye yansıtacak ve Türkiye'yi belirli "açmazlara" sokacak bir gelişme olarak görülüyor.

Türkiye ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ayaz Muttalibov arasında bir süredir üstü kapalı bir çekişme başlamıştı. Muttalibov, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin gelişmesinden "rahatsızlık" duyuyordu. Bu nedenle, TRT yayınları Azerbaycan'da engelleniyor; Turgut Özal'ın 16 Mart günü Baku'da açtığı, Azerbaycan'ın her yerinden bütün dünya ile direkt telefon görüşmelerinin yapılmasını sağlayacak, telekomünikasyon merkezi işletilemiyor, Türkiye ile Azerbaycan arasında yapılan telefon görüşmelerinde bağlantı yine Moskova üzerinden sağlanıyordu.

Azerbaycan yönetiminin Türkiye ile ilişkilerin gelişmesinden duyduğu rahatsızlığın nedeni, yönetimin "Komünist karakteri" ve "merkezle yani Moskova ile olan geleneksel bağları" idi. Buna karşılık, başta muhalefetteki Halk Cephesi, Azerbaycan toplumunda, Türkiye'ye büyük bir sempati gelişmiş ve ilişkilerin gelişmesi isteği öne çıkmıştı.

Ayaz Muttalibov, "Türkiye'ye karşı İran kartını oynamak" amacıyla önceki hafta Tahran'a gitti. Bilindiği gibi, Azerbaycan Türk halkının çoğunluğu İran'ın çoğunluğu gibi Şii mezhebenden. Buna karşılık, Azerbaycan'ın en büyük din adamı, rejime muhalif eğilimdeki Şeyhülislam Paşazade, bu ay içinde İstanbul'a gelerek gerek Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve gerekse Başbakan Mesut Yılmaz ile görüştü. Mesut Yılmaz'ı Baku'ya davet etti ve Yılmaz da, "daveti kabul etti."

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler böylesine garip biçimde seyrederken, darbe günü Tahran'da bulunan Muttalibov, Moskova'daki darbeyi destekledi. Daha sonra bu tutumundan çarçıkmesine rağmen, Azerbaycan'da başlayan kendisine karşı protesto gösterilerine karşı baskı uyguladı.

Muttalibov, en son olarak, halktaki tepkileri göz önüne alarak, hem bağımsızlık ilanı yoluna gitti; hem de olağanüstü hal uygulamasını kaldırdı.

Bununla birlikte, Türk yetkilileri, Muttalibov'u "gidici" görüyorlar. Hafta başında, Moskova'da bir Türk yetkili, "Muttalibov'a karşı Türkiye'nin mesafeli davranması gerektiğini, kaybedecek ata oynamaya dikkat edileceğini" bildirdi.

Yine de, Muttalibov'un başını çektiği Azerbaycan'da bağımsızlık ilanının Türkiye'yi etkilemesi kaçınılmaz. Bağımsızlık, uzun süredir Türkiye yanlısı Halk Cephesi'nin isteği idi. Halk Cephesi'nin Ebulfaz Ali Elçibey ve İbar Memedov arasında meydana gelen bölünmesi, Moskova darbesinin ardından yerini Muttalibov'a karşı uzlaşmaya terketti.

Azerbaycan'da bağımsızlık ilanından sonra Halk Cephesi'nin daha serbest çalışma imkanı bulmasıyla karşılıkların da artması ihtimali var. Karışıklıklar gerek

Muttalibov'un liderliğini yaptığı Komünist Partisi'nde, gerekse Komünist Partisi ile Halk Cephesi arasında cereyan edeceğe benziyor.

Azerbaycan'ın gözlerini Moskova'dan çok Türkiye'ye dikmiş olması nedeniyle Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ni saran gelişmelerin içine çekilmesi kaçınılmaz sayılıyor.

KEİP'in kaderi ne olacak?

Moskova'daki başarısız darbenin "darbe vurduğu" ve belirsizlik içine sürüklediği bir başka önemli konu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi (KEİP)...

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin "zirve noktasını" simgeleyecek olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi'ne ilişkin anlaşmanın, önümüzdeki sonbaharda, Mihail Gorbaçov ve Boris Yeltsin'in katılacağı gösterişli bir törenle imzalanması söz konusu idi. Şimdi, bu "imza töreni", suya düşme de, belirsiz bir tarihe ertelenmiş gözüküyor.

Sadece, "imza töreni" değil, ekonomik ilişkiler başta olmak üzere, Sovyetler'le çok yönlü temaslar da gelişmelerden olumsuz etkilenmiş durumda. Özellikle Sovyet bürokrasisi içinde başlayan temizlikler, Türkiye'yi kiminle temas edeceğini bilemez durumda bıraktı.

Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Volkan Vural, hafta başından itibaren Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'nda sekiz kişiyi aradığını ve "ya izinde oldukları veya hasta yattıkları cevabını aldığını" söyledi. Bu arada, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Ivan Katyuşev de, darbe sonrası temizliklerde "kellesi" gidenlerden. Katyuşev'in istifası, Türk iş adamlarını zor duruma soktu.

Şu sırada, kimin iktidar olduğu veya iktidarda ne kadar kalacağı bilinmediği için, tüm bürokrasi adeta "arazi olmuş" vaziyette.

Türkiye'nin avantajları

Mevcut tüm olumsuzlara rağmen, Türkiye, yine de Sovyetler Birliği'ndeki her türlü gelişmeden en az etkilenebilecek ülkelerden biri olma şansına sahip. Zira, "merkez" dışında önemli cumhuriyetlerle ikili ilişki geliştirmiş olan tek ülke. Hatta, Rusya Federasyonu ve Başkını Yeltsin'i "bağımsız bir merkez" olarak ona göre davranmış olan ilk ülke!

Yeltsin'i Rusya Federasyonu (Beyaz Ev) binasında yani makamında ziyaret eden ilk yabancı devlet yetkilisi, Mart ayında Moskova'da bulunan Turgut Özal oldu. Özal, ayrıca, Kiev'e giderek Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kravçuk'un ve Alma Ata'ya giderek Nursultan Nazarbayev'in konuğu oldu ve ikili anlaşmalar imzaladı.

Moskova'daki Türk Büyükelçiliği de, uzun süredir Rusya Federasyonu yetkilileri ile yakın ilişkiler geliştirdi. Yeltsin'den gayri Rutskoi, Hasbulatov ve Silayev gibi liderleri olan Rusya Federasyonu'nun Başbakanı Ivan Silayev, geçen kasım ayında Türkiye'yi ziyaret etti.

Türkiye, Silayev'in resmen ziyaret ettiği ilk yabancı ülke.

Bu sayede, Moskova'daki Türk yetkililer, ülkedeki durum netlik kazandığı takdirde, Türkiye'nin yeni şartlara en kolaylıkla uyum sağlayabilecek konumda olduğu kanısındalar.

D
E
mey
S
ğa k
kanı
DMİ
retti
anla
yi bi
A
bir a
Dala
mek
land
DMİ
le bi
lider,
bir a
leşm
duyu
Bu
rüşm
Gene
iktid
"Baş
göre
di. I
lan'ı
DMİ
kada
da t
bildi
rak I
gi s
DYP
kili a
Öt
tanb
döne
ri ola
DYP'
aday
DY
mirel
oy ora
Dalar
meye
aracıl
"DMİ
birleş
vireli
Demir
le yüz
rel, so
ederek
razi et
Dala
hirlere
"Metri
vaade
ra'da y
kendis
gimiz
Başba
caksın
Yu
Yu
ar
sa
rın yan
likleri ta
ginde si
sızca sa
bir edive

Türk Ocakları Ankara Şubesi açıkoturum düzenledi

Türk cumhuriyetlerini
yönlendirmemiz gerekir

Haber Merkezi

Türk Ocakları Ankara Şubesi'nin düzenlediği "Azerbaycan'ın tanınması ve sonrası" adındaki açıkoturum Ankara'da yapıldı. Devlet Bakanı Akın Gonen'in açılış konuşmasını yaptığı açık oturuma, Türk Ocakları Ankara Şubesi Başkanı Prof. Dr. Orhan Kavuncu, Çorum Milletvekili Muharrem Şemsek, ANAP Ankara milletvekili Mehmet Nedim Budak, SHP Ankara Milletvekili Ali Dinçer, RP Kocaeli milletvekili Şevket Şevket Kazan ve Azerbaycan Kültür Derneği Başkanı Cemil Ünal konuşmacı olarak katıldılar.

Oturumun ilk konuşmasını, oturumu yöneten Prof. Dr. Orhan Kavuncu yaptı. Azerbaycan'ı tanımanın Türk dünyasında görülen gelişmenin bir başlangıcı olduğunu belirten Kavuncu, "Sovyetler Birliği'ndeki birçok Türk Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. Azerbaycan'ı tanıdık ama diğer cumhuriyetleri'de hemen tanımamız gerekir" dedi.

Çorum milletvekili Muharrem Şemsek'te konuşmasında, 68 yıllık cumhuriyet tarihinde dış Türklerin bir meselesi olduğunun ifade edilemediğini söyledi.

Türkiye'de dış Türklerden bahsedildiği zaman Turancılığın anlaşıldığını dile getiren Muharrem Şemsek, "Bu Yüzden dış Türklerin meseleleri ile ilgilenenler maceracılık ile suçlandı. Bunun sonucunda Türkiye Türk dünyasında meydana gelen gelişmelere yabancı kaldı. Her gelen iktidar' Yurtta Sulh, cihanda sul' taranesiyle Türk dış politikasını bir cur-

cunaya dönüştürdü. Türkiye, Türk dünyasında meydana gelen gelişmelerin çok gerisinde kalmıştır. Gere kalmamız bir yana Devlet kademesindeki üst düzey görevliler verdikleri çeşitli beyanlarla, bu konuya zarar vermektedirler. Faydalı olacaklarına zararlı oluyorlar. Bugün bulunduğumuz noktada devlet yönetiminde bulunan insanların bu konuda çok dikkatli olmaları gerekiyor. En küçük hata onarılması çok güç yaralara neden olabilir" dedi.

Türk dünyasındaki bağımsızlık hareketlerini Türkiye'nin yönlendirmesi gerektiğini ifade eden Şemsek daha sonra konuşmasına şöyle devam etti: "Olaya sadece ekonomik bakarak Türkiye'nin dış politikası tayin edilemez. Bu cumhuriyetlere ekonomik yardımın yanı sıra kültürel ve siyasi yönden de yardım yapmamız gerekiyor. Bu cumhuriyetlerin tanınması kararı kesinlikle kağıtta kalmamalıdır .

Ayrıca Azerbaycan'da Halk Cephesi'nin içinde olmadığı bir mekanizma kesinlikle meşru değildir. Azerbaycan yönetiminin meşrutiyetini kanıtlaması için parlamentosunu feshederek seçime gitmesi gerekir. Yeni bir meclis teşkil edilerek yeni bir hükümet kurulmalıdır. Bu Azerbaycan'ın demokrasiye geçiş için önemlidir. Yeni yönetim milletin güvenini almış bir yönetim olmalıdır. Bunlar gerçekleştirildikten sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine gidilmelidir.

Türkiye'nin Azerbaycan'ı ve diğer Türk cumhuriyetlerini iyi değerlendirmesi gerekiyor. Türkiye bu tür

ilişkilerden kesinlikle zarar görmez. Bu zarardan çok fayda getirir. Azerbaycan latin alfabesine geçiş yaptı fakat teknik yetersizlik nedeniyle bunu tam uygulayamamaktadır. Türkiye'nin bu yönde Azerbaycan'a yardım etmesi gerekiyor"

RP Kocaeli milletvekili Şevket Kazan ise Türkiye'nin bu meselelere korkarak yaklaşmadığını, bunun da tek nedeninin dış güçler olduğunu söyledi.

SHP Ankara milletvekili Ali Dinçer ise, meselenin büyüklüğüne değinerek, Konuyla ilgili bir Dış Türkler bakanlığının gerekliliğini dile getirdi. ANAP Ankara milletvekili Mehmet Nedim Budak da, bölgede merkezi otoritenin gücünü kaybetmesiyle birlikte bağımsızlık hareketlerinin başladığını belirterek, bunu iyi değerlendirmek gerektiğini söyledi.

Azerbaycan Kültür Derneği Başkanı Cemil Ünal'da yaptığı konuşmada, "Bu istiklâl mücadelesi sadece Azerbaycan'a tabii değildir. Azerbaycan'ın başlatmış olduğu bağımsızlık mücadelesi diğer soydaş cumhuriyetlere ateş vermiştir. Azerbaycan'da yanan ocağın tek nedeni, Azeri Türkünün dışarıda kendisini destekleyen kardeşi olduğunu bilmesidir. Gasp edilen haklarımız tekrar alınmıştır. Cenâb-ı Allah bunu diğer Türk cumhuriyetlerine de nasip etsin" dedi.

Türk Ocakları Ankara Şubesi'nin düzenlediği açıkoturuma Milliyetçi Çalışma Partisi Genel Başkanı Mehmet İrmak, Azerbaycan Millî Merkez üyesi Mehmet Kengerli'nin yanı sıra çok sayıda izleyici katıldı.

DÜŞÜNCE ÇEVRESİ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2746

Tarih Şuuru ve Alfabe Birliği

Dr. Harun GÜNGÖR

Genel anlamıyla tarih; geçmiş milletlerin kültürel, iktisadi ve politik faaliyetlerini anlatan bir bilimdir. Milletin bir ferdi olan insanı, tarihi bir varlık olarak ele aldığımız zaman, süjesi toplum ve insan olan tarih için, tarihin gayesinin sadece ferdin kafasını, kendisine pratik hiç bir fayda sağlamayacak bir takım boş ve faydasız bilgilerle doldurmak değil, geçmiş kültür değerlerini bir kuşaktan diğer bir kuşağa aktarmak, bununla da milletlerin sürekliliğini sağlamak olduğunu belirtmek gerekir.

İlmin temel amaçlarından biri de, kişinin kendini tanımasıdır. Bu ise, sadece bugünü değil, geçmişini de bilmekle; kısacası insanın kendi tarihini öğrenmesiyle mümkündür. Aynı zamanda bu bilgi insana objektif düşünme imkânı sağlayarak geleceğe güvenle bakmasını temin edecek ve bu yolla geçmişten alınacak dersler sayesinde ileride aynı tür hatalara düşülmesi önlenmiş olacaktır.

Marksist tarih anlayışının tekelsel karakterinden dolayı, milletlerin teşekkülü başta olmak üzere birçok olayı açıklayamamış olması, Türkiye'de ilmi olmaktan ziyade ideolojik maksatlı bazı tarih tezlerinin ileri sürülmesine sebep olmuştur. Gerek sağdan, ge-

rekse soldan ortaya atılan bu tezlerin ana teması "Coğrafyanın millet yaratması" esasına üzerine oturtulmuştur. Burada, bunlar üzerinde uzun uzun duracak değiliz. Ancak şunu söylemek mümkündür ki;

bu gibi tezleri ileri sürüp savunanlar kendi milliyeti ile problemi olanlardır. Bu sebeple de bu kimseler mutlaka beynelmînel ideolojilerin veya dinlerin arkasına sığınmak zorundadırlar. İşte bu tezlerin uydurulmasının temel nedeni de budur.

Bütün dünya yeni bir oluşum içindedir. Artık paktlar, bloklar yıkılmış, bunun neticesi olarak da, Sovyet blokuna bağlı milletler kendi başlarının derdine düşmüşlerdir. Şüphesiz bunlar içinde en büyük sayıyı oluşturanlar Türklere'dir. Daha önceleri Kazak, Kırgız, Özek, Uygur, Gagauz, Nogay, Azeri... v.b. adlarla sun'î olarak oluşturulan ve Marksist ideologlarca da "Türk dilli halklar" diye isimlendirilen bu Türk kavimleri arasında bugün, artık milli benlik şuuru uyanmıştır.

Şimdiye kadar "Komünizmin tarihi" ve "Komünist partisi tarihi" dışında hemen hiç bir tarih eğitimi ve öğretimi görmeyen, daha çok etnoloji, etnografya ve folklor çalışmalarına yönlendirilen bu insanlar, özellikle teşvik edilen bu eğitimleri neticesi

milletleşme aşamasına erişmemiş, kavmiyetçi anlayıştan kendilerini kurtaramamışlardır. Bunların söz konusu anlayıştan kurtulabilmeleri için yeni bir fırsat doğmuştur. İşte bu fırsat Türk alfabeleri birliğidir. Şüphesiz bu alfabe birliğinin neler getirip, neler götüreceği konusunda oldukça fazla spekülasyon yapılacaktır. Ama bizce alfabe birliğinin en büyük faydası, Türk kavimleri arasında ortak bir dil ve tarih şuurunun oluşmasına katkı bulunacak olmasıdır.

Bu katkının meydana gelmesinde en büyük görev Türkiye'ye, diğer bir ifadeyle Türk ilim adamlarına düşmektedir. Bütün Türk dünyasının Türk-Latin alfabesini kabul etmiş olması da bu durumun ifadesinden başka bir şey değildir.

O halde neler yapılmalıdır? Yapılması gerekenleri şöylece sıralamak mümkündür:

1- Bütün Asya'daki Türk topluluklarını bir araya getirecek ortak düşünce; mensup oldukları millete duydukları mensubiyet şuuru, diğer bir tabirle Türklük duygusudur. Bu sebeple onlar arasındaki birliğin oluşmasında Türklük birinci plana alınmalı, onlarla aramızda farklılık oluşturacak diğer faktörler ikinci planda tutulmalıdır.

2- Türk dünyasınca, mil-

Türkiye dışındaki Türk topluluklarının Türk-Latin alfabesine geçişleri, ortak tarih şuurunun oluşması için bir fırsattır. Eğer bu fırsat iyi değerlendirilemez, Türk illeri Türkiye'deki bir takım grupların arenası haline getirilirse Türkiye için hiç de hoş olmayan bir takım problemlerin doğmasına sebep olur...

li kültürümüzün yapı taşları olarak kabul edilen tarihi şahsiyetlerimiz, Kaşgarlı Mahmut, Nizami, Fuzuli, Ali Şir Nevai, Biruni, Dede Korkut, Farabi, Köroğlu, Nasreddin Hoca ve Ahmed Yasevi... v.b.'lerinin eserlerini çoğaltıp, bütün Türk dünyasına yaymak, bunların sadece bir Türk kavminin değil, bütün Türklüğün ortak duygusu, düşüncesi ve hissedişlerinin bir ifadesi olduğunu toplumlara benimsetmek gerektir. En açık örneği ile, Semarkand'da, Kişinev'de ve diğer Türk illerinde tanınan Nasreddin Hoca ile Türkiye'dekinin aynı kişi olduğunu Gagauzlar'daki Köroğlu ile Bolu Beyi'ne selam söyleyen Köroğlu'nun aynı kişiler olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

3- Bütün Türklere'in ortak bir geçmişe, birlikte meydana getirdikleri bir tarihe sahip olduklarını anlatabilecek güçlü eserleri yaygınlaştırmak şarttır. Bu amaçla; B. Ögel'in Türk Mitolojisi, Türk Kültür Tarihine Giriş; Z.V. Toğan'ın, Umumi Türk Tarihine Giriş; O. Turan'ın, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi; İ. Kafesoğlu'nun Bozkır Kültürü, Türk Milli Kültürü; F. Sümer'in Oğuzlar adlı eseri ile Türk kültür, edebiyat ve tarihinin şaheseri Orhon Abideleri'ni bütün Türk kavimlerine ulaştırılmakdır.

4- Temel eserler başta ol-

mak üzere, bütün Türk düşüncesinin ürünü olan eserler üzerinde her türlü derinlemesine araştırmalar yapmak, bilinmeyenleri açığa çıkarmak ve bu araştırma sonuçlarını bütün dünya ilim alemine sunmak gerekir.

Bütün bunlar bir arada düşünüldüğü ve gerçekleştirildiği zaman, Asya ve Avrupa'daki soydaşlarımız kavmiyet fikrinden kurtularak millet şuuruna ereceklerdir. Eğer söz konusu alfabe birliği güçlü edebi ve tarihi eserlerle desteklenmez ve Türk toplulukları arasında ortak bir kültür dilinin oluşması sağlanmazsa bu hareket fantazi olmaktan ileri geçmeyecektir. Şunu da bilmek gerekir ki, artık düşünün herkes bir bayrak, bir Kur'an hediye etmenin dış Türklere'in problemlerini çözemeyeceğinin farkına varmalıdır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür. Türkiye dışındaki Türk topluluklarının Türk-Latin alfabesine geçişleri, ortak tarih şuurunun oluşması için bir fırsattır. Eğer bu fırsat iyi değerlendirilemez, Türk illeri Türkiye'deki bir takım grupların arenası haline getirilirse Türkiye için hiç de hoş olmayan bir takım problemlerin doğmasına sebep olur. Bu sebeple, atılacak her adımın, girişilecek her teşebbüsün hesabı iyi yapılmalıdır.

İran da Türkmenistan sınırında "Sekizinci Şii İmami" adlı güçlü bir TV istasyonu kurdu

Avrasya'da yayın savaşı

● İran Hükümeti, ayrıca Azerbaycan, Türkmenistan ve Tacikistan radyo ve televizyon yayınları konusunda anlaştı. Amerika'nın Sesi Radyosu (VAO) Erivan'dan Arapça radyo yayınlarına başladı

ANKARA AA

TRT'nin Avrasya yayınlarına başlamasından sonra, başta İran olmak üzere bazı komşu ülkelerdeki TV ve radyo istasyonları yayınlarına özel bir önem vermeye başladı. İran, Türkmenistan sınırında çok güçlü bir TV istasyonu kurarken, Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kırgızistan'la da TV, radyo ve haber konularında ayrı ayrı anlaşmalar imzaladı. Bu arada, Amerika'nın Sesi Radyosu (VOA) da Ermenistan'da başkent Erivan'da arapça radyo yayınlarına başladı.

İngiliz Yayın Kurumu BBC'nin radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili haberleri derlediği World Broadcasting Information-WBI adlı haftalık bülteninde, İran'ın Türkmenistan sınırında çok güçlü bir TV istasyonu kurduğu açıklandı. İran Cumhurbaşkanı **Haşimi Rafsancani**'nin emriyle kurulan istasyona "Samen Ol-A'eme" "Sekizinci Şii İmami" adı verildi. İran'ın bu istasyonla birlikte güçlü bir TV istasyonunu daha devreye soktuğu ve böylece Türkmenistan'ın İran'ın iki televizyon kanalını izleyebildiği belirtildi.

İran, ayrıca Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kırgızistan'la radyo-TV ve haber konularında ayrı ayrı anlaşmalar imzaladı. anlaşmalara göre, radyo ve televizyon yayınları karşılıklı izlenebilecek ve program değişimleri yapılacaktır.

Bu arada Ermenistan'ın Armenian-Press ile İran'ın İrna Haber Ajansları arasında haber alışverişinin sağlanması amacıyla bir anlaşmanın imzalandığı kaydedildi.

●ARAPÇA YAYIN

Amerika'nın Sesi Radyosu'nun (VOA), Mayıs başından itibaren Ermenistan'ın başkenti Erivan yakınlarında kurduğu bir verici ile Arapça yayınlara başladığı bildirildi. Günde 1 saat yayın yapan istasyonun yayınları Suudi Arabistan ve Kuveyt başta olmak üzere diğer orta asya ülkelerinde rahatlıkla dinlenebilecek.

esi'-
nbul
ne-
son-
neri
li.

atü-
iye'-
sı ol-
Ga-

ede
gine
una
ran-
gir-
top-
mız

iz-
bu
r."
un
r"
ace
su-
iye
nu

Orta Güney Azerbaycan'da çıkan Türkçe yayın organları... Azerbaycan Türklüğü'nün uyanışı...

lar içerisinde 22 milyonlukta bulunan Azerbaycanlılar, 1992'den sonra kültür ve sanatın gelişmesi için atılan adımların İran'da iki özel ve üç tane de resmi ve yarı resmi Türkçe yayın organı mevcuttur.

kelime Şah idaresini nitelemek için yetersizdir) cenderesinde boğulan azınlıklar, yeni dönemle birlikte biraz olsun nefes alıp canlanmaya başladılar.

İran gibi tarih boyunca geçiş yolu olan ve milletlerin harman olduğu bir coğrafyada bugün çeşitli milletlere mensup azınlıklar, belki de çoğunluklar yaşamaktadır. Azınlıklar içinde Türkler 22 milyonla birinci sırayı almaktadır. (Bak. Dr. Cevat Heyet, "Türklerde Elifba Meselesi", Varlık dergisi, Mehraban 1369-21 Eylül-20 Kasım 1990, Sayı: 78-3, S.5).

Şah şovenizmi hiç bir azınlığa sınırlı da olsa herhangi bir hak tanımamıştı. Azınlıkların dilinde yayımlanan tek tük kitap, broşür ve yayınlar izinsiz olduğu gerekçesiyle hemen müsadere ediliyor, yazar ve yayıncısı cezalandırılıyordu. Şahın Savak adlı ünlü gizli polis örgütü bu tür faaliyetlerde bulunanlara göz açtırmıyordu. Şah rejiminin güçlendiği 60'lı yılları, hele petrol fiyatlarının artmasıyla silahlandığı ve dünyanın 6. süper gücü olma hesaplarını yaptığı 70'li yılları ortalarından sonra bu hal daha da şiddetlendi. İran'da hiç bir azınlık nefes dahi alamıyor, anadilinde okumak bir yana, bir tek yayını bile yapamıyor-

du. Şair Bulut Karaçorlu Sehend Küçük, fakat önemli bir şiirinde, Taleyime Sen Bak'ta bu durumu çok güzel ifade eder. *Taleyime sen bak Düşüncelerim yasak. Geçmişimden söz açmam yasak. Geleceğimden danışmam yasak. Ata-babamın adını çekmem yasak. Anamdan ad aparmam yasak. Bilirsen?... Anadan doğulanda bile Özüm bilmiye bilmiye Dil açıp danıştığım dilde Danışmam da yasak imiş, yasak!...*

Sehend, doğan çocukların şah rejiminin yasaklarını nasıl çiğnediklerini, ancak büyüyünce daha bebekken ayaklar altına aldıkları yaşağa nasıl uymak zorunda kaldıklarını biraz da alaylı biçimde ortaya koyar. İran devriminden sonra diğer azınlıklar gibi Türkler de dillerine vurulan zincirleri kırıp parçaladılar. Kısa zamanda Yoldaş, Köröğlü, Ulduz, Dede Korkut, Kave (Şahname'de bir kahramanın adıdır), Yeni Yol ve Varlık dergilerini çıkarttılar. Ne yazık ki Irak'la başlayan savaş ve sebeplerden dolayı bunların bir çoğu bir süre sonra yayını hayatlarına son vermek zo-

runda kaldılar. Bir tek başyazarlığı ve yayıncılığı Dr. Cevat Heyet'in yürüttüğü Varlık Dergisi yayını hayatını, o da başyazarının itibarı sayesinde sürdürdü. Varlık bugün İran Türklerinin ses bayrağıdır. Varlık dergisinin haricinde uzun süredir yayını sürdüren Fıruğ-ı Azadi (Özgürlük Işığ) gazetesinden de söz etmek gerekir. Yazı işleri müdürlüğünü meşhur şairlerden Yahya Şeyda'nın yaptığı gazete Tebriz'de yayınlanmakta olup yalnızca bir sayfası Azerbaycan Türkçesinde hazırlanmaktadır. Günlüktür. Fıruğ-ı Azadi 1989'a kadar Varlık'la birlikte hayatını sürdüren iki yayını organından biriydi. Yayını hala devam etmektedir.

Bilhassa 1989'dan sonra Sovyetler Birliği'nde meydana gelen değişiklikler, Sovyet dünyasının, bu arada Azerbaycan ve diğer Orta Asya müslüman cumhuriyetlerinin de dışı açılışını beraberinde getirdi. Oluşan siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve dini değişiklikler, bu ülkelerde yaşayan müslüman (Türk) halkları üzerinde çeşitli çevrelerin nüfuz kurma mücadeleleri başlatılmasına sebep teşkil etti. Müslü-

man (Türk) dünyasının Orta-Güney bölgesinde avantajlı bir coğrafi konumda yer alan ve İslamiyet gibi çekici bir ideolojik silaha sahip olan İran, doğan fırsatları istifade etmek amacıyla propaganda çalışmalarına başladı. Azerbaycan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik Basın-Yayın, Radyo-TV çalışmalarına girişti.

İran'ın Azerbaycan'a yönelik propagandası doğrultusunda 1989'da resmi, ya da yarı resmi üç yayını organını devreye soktuğunu görüyoruz.

Yeni yayınlardan İslami Birlik 1989'da çıkmaya başlamıştır. 15 günde bir yayınlanır. Bazan 8, bazan 12 sayfa çıkar. Derginin çoğu tabiiyle Arap harfleriyle, 3 veya duruma göre 5 sayfası Kiril harfleriyle yayınlanır. Yazı işleri müdürü M. Kaya'dır.

İran'ın tanınmış iki önemli gazetesinin ilavesi olarak Azerbaycan Türkçesiyle iki dergi daha yayımlanmaktadır. Birincisi Ettelaat gazetesinin ilavesi olan Sehend (Türkçe Ettelaat, haftalık ve 4 sayfa) dan ibarettir, 1989'da yayımlanmaya başlanmıştır. İkincisi Keyhan gazetesinin ilavesi olan Yol dergisidir. Dergi son sayılarında Türkmen Türkçesiyle yazılmış yazılar da neşretmeye başlamıştır.

1991'de Tebriz'de yayımlanmaya başlanan mizah dergisi Çuvaldız ise yarı Türkçe, yarı Farsça çıkmasına rağmen halktan gördüğü büyük ilgiden dolayı Türkçe kısmı resmi yetkililerce yasaklanmıştır.



Dergi ayda bir çıkmaktadır. Yukarıda verdiğimiz bilgileri özetlersek, İran'da iki özel Türkçe yayını (Varlık dergisi ile Fıruğ-ı Azadi gazetesi) ve üç resmi ve yarı resmi yayını (İslami Birlik, Yol ve Sehend)'in çıktığını, böylece toplam 5 Türkçe yayını varlığının söz konusu olduğunu görürüz.

Resmi veya yarı resmi organların esas amacı tabiiyle propaganda. Bu yayınlarda özellikle Türkiye ve Latin alfabesi aleyhinde süreklili yazılar yazılmaktadır. Fakat buna rağmen dilin gelişimi, sayfa larında yer verdikleri edebiyat-sanat köşeleri ve Türkçe haber dilinin olgunlaşması bakımından faydalı oldukları da inkar edilemez.

Bu yayınlara ilaveten iddiasız bir kaç yayını organının daha yayını hayatında çırpındığını belirtmek lazımdır. Bunlardan Mu-

hammed İşrevi tarafından çıkarılan Erk adlı Türkçe-Farsça yayını organı şimdiye dek 30 sayını (yaklaşık olarak) geride bırakmıştır. Lütfullah Temkini'nin çıkardığı Karvenur (Iş ve Güç) adlı süreli 8 sayfa olup haftada bir yayınlanır. Yine Feer-i Azerbaycan adlı haftalık yayını da sayfa larında Türkçe yazı ve şiirlere yer vermektedir. Bu yayınlardan hepsi Tebriz'de çıkmaktadır. Bu arada Tebriz haricinde Marağa'da çıkan Ohedi (bir şair adıdır) adlı yayını da kaydetmek gerekir. Bu da Türkçe-Farsça çıkmaktadır.

Yeri gelmişken muhacerette, Almanya'da çıkan Anadili gazetesinden de bahsetmek uygun olur. Ayılık olan gazete 1984'te çıkmaya başlamış, Ocak 1992'de 91. sayıya ulaşmıştır. Gazetenin yayıncısı Nurettin Garevi'dir. Yine Almanya'da ve başka yabancı ülkelerde çıkan bir çok

dergi (Savalan, Azer, Kaynarca) fazla uzun yaşamadan yayınları sona erdirmişlerdir. 1992 Ocak'tan itibaren Köln'de Ocak adlı yeni bir dergi yayını hayatına atılmıştır.

Esefle belirtmek gerekir ki Türkiye her zaman Latin sayılır bir İranlı Türk topluluğunu barındırmasına rağmen bugüne kadar ülkemizde Güneyli göçmenler tarafından herhangi bir gazete veya dergi çıkartılmamıştır. Bu eksikliğin bir an evvel giderilmesini samimiyetle arzularız.

Dergi ve gazetelerden sonra kitaplar hakkında da bir kaç söz söyleme lüzumunu hissediyoruz. İslam devriminden sonra Arap alfabesiyle Türkçe olarak pek çok kitap yayımlanmıştır. Bir ara Irak'la savaşın getirdiği sıkıntılar, özellikle kağıt sıkıntısı kitap basımına sekte vurduysa da, savaşın bitiminden sonra kitap yayını yeni bir hız kazanmıştır. Bugüne kadar İran'da neşredilen Türkçe kitapların sayısını (1979'dan günümüze) iki bin olarak tahmin etmek gerçeğe uygundur.

İran Türklerinin Türkçelik bilinci devrimle birlikte oldukça gelişmiştir. Bu gelişme Kuzev Azerbaycan ve Türkmenistan'daki değişikliklerden de etkilenmektedir. Kaçınılmaz sona ne zaman ulaşacağı sorusunun cevabını vermek kolay değildir. Ancak şunu söylemek mümkündür ki, 20. asırda her şey hızla baş döndürücü bir hızla değişmektedir...

Karabağ'da folklör örnekleri

Genellikle, Karabağın folklor kataloğunda en arkaik sanatçılık, nevi gibi mifler, değişik ritual örnekler, inançlar, masallar, efsaneler kendini göstermektedir.

Yukarıdaki örnekler eskiliği ve orjinalliği bakımından, hem de halk tefekkürüne h.ş. olmez bediyilik örnekleri gibi kıymetlidir:

**Tutuptu bereleri
Dağları, dereleri
Koyun sağan evlerin
Bol olur kereleri.**

**Dolup koyun yelini
Çağır gelsin gelini
Onu sağan güzelin
Kucum ince belini.**

Yukarıdaki örneklerden birincisi halkın asırlardan beri burada yaşamış, kendi maişetine uygun nağmeler ortaya koyması, ikincisi ise onların yüksek bediyilik seviyesine yüzyıllar boyunca dilalanıp şimdiki amilliğini kazanması isbat ediyor.

Karabağın ilmi ve bediyi tarihi arasında paralelleri daha sonraki devrin son orta asırların da folklor örneklerinde devam ettimin olur:

**Ben seni yel bilirdim,
Başımda tel bilirdim.
Yüce dağlar başında
Kuramaz göl bilirdim.**

Somut olarak tarını ve coğrafi delile Şuşa kalesinin



feth edilmesi ile ilgili saklanan yas, okunan ağı demek değil mi?

Azerbaycan destan sanatçılığının son klasik örneği "Kaçak Nebi"de ideya mezmunu, süjetin başyerdigi mekan ve tarihi kahramanlık bakımından karabağ mühiti ile alakadardır. Olaylar, esasen Karabağın dağlık bölgelerinde, Zengezur ve Kubadlı yörelerinde cereyan ediyor.

Adı geçen topraklarda yaşayan halk edebiyatı örneklerinin ikinci bir "mühürü" de buradaki

derin vatan sevgisidir. Günümüzde bile Karabağda folklor örnekleri ortaya çıkmaktadır.

Şuşa'da bir çiçek biter, adına haribülbul derler. Aynı çiçek başka yerde bitmez. Çünkü haribülbul şuşa toprağındaki muhabbetten bitmektedir. Diğer yerlerde aşk cevherinin benzeri olmadığından dolayı haribülbul bitmez.

Folklor örneklerinin birinde Şuşa'dan Tahrana Feteli şahin sarayına geden şaire Ağabeyim Tahrana kervanlar dolusu Karabağ toprağı da götürür. Vatan

bahçesinde her çeşit çiçek, ağat bitse de haribülbul bitmez olur...

Karabağ arazisinden toplanan onlarca firkayı, halk oyunu ve merasimlerle ilgili köy-köy, şehir-şehir dolaşan süjetler mevcuttur.

hayatı,

Nezmi nazik bayatıdır, bayatı

bu ise Karabağda doğal ve bediyi- manevi iklimin ortaklığından yaranan kamilliye folklorun değil, en muteber yazılı klasik şiirin (M.V. Vidadinin) verdiği bir övünmedir.

Şiir, ithaf, fıkra, taziyanе, siyasi hiçiv edebi toplantılarda, saray içi resmi görüşlerde, hatta milletler arası yazışmalarda, diplomatik belgelerde işlenen (aktarılan) janrlar idi. Vagifin İbrahim hana bir sıra şiirleri danışma- muracaat, ictimayi sipariş rolunu oynamıştı. Şeki hanı Mirze Müştak ile de o, şiirle mektuplaşmıştı.

Her bir Karabağlı Abdal Kasım'dan Abbaskulu Ağa'dan firkalar anlatabilmektedir. Abdal Kasım Ağdam'ın Abdal Gülablı köyünden, Abbaskulu Ağa ise Şuşa'dan, meşhur ağa soyundandır. Her iki şahısla ilgili söylenen firkalar ise, ta-

TDV İSAM

Kütüphanesi Arşivi

No 2E.2746

**Karabağ'da
Kültür
Ortamı
2
Yaşar
KARAYEV**

mamen asırlar boyunca yaranmış Molla Nasreddin firkalarının çağdaş hayattan devamıdır.

Karabağ'ın hudutları gibi onun "bediyi arazişi" de zaman-zaman değişmiş, önceleri daha ihateli olmuştur. Berde Beylekan, Göyçe, Gence, Şuşa değişik yıllarda Karabağın, Azerbaycanın folklor, şiir, kültür merkezleri olmuştur.

XVIII .y.y. ortalarından başlayarak (Şuşanın temeli atıldığı günden) o, Azerbaycanda edebi-bediyi ve kültür ilmi mühitin en kaynar merkezlerinden biri olmuştur.

Bu yıllar zarfında Karabağın arazisi ile beraber,

kültürünün tipi de değişmiştir. Antik devirde ve orta çağlarda (M.Ö. V. ve M. S. X. y.y.) Karabağın Türkdilli yazılı manevi kültürü tek Alban devleti terkinde inkişaf etmiştir. V. y.y. çok harfli (52 ses) Alban alfabesi de o zaman Kafkas-Alban soy köküne (etnosuna) giren bütün etnik terkiplerin (gargarlar, bulgarlar, hunlar, saklar, gaşgaylar, Karabağlılar, Akbanlar da dahil) vahit alfabesi gibi yaranmış ve kullanılmıştır. Yalnız, alban alfabesini değil, o zamanın bir sıra değil tarihi-medini-ilmi anıtlarını da (Musa Kalankaytuğu- "Akvan tarihi, Davdakin şiirleri...) aynı soykoke giren etnosların ortak anıtı hesap etmek olar.

Eski ve orta çağların bir sıra Arapdilli ve Farsdilli kültür anıtlarının da tarihi menşe ve milli mensubiyet bakımından Karabağ edebi mühitine bağlılığı vardır. Doğunun ünlü adamlarından Seid İbn Emirül Berdei, Ebül Bekir Berdei, Berdei Muhammed İbn Abdullah X-XI. y.y. dünya kültür fikrine Berdenin verdiği ilim ve kültür dahileri idi. Karabağın diğer eski şehri Beylekan büyük başçı (serkerde) Babek Hürremidin'in, poeziya klasiklerinden Mesut İbn Namdarın, Mücireddin

Beylakani'nin anavatını olmuştur (X-XII y.y.).

Meşhur filozof, astro- nom, filolog ve şeyyah, Taşkente bulunan on altı ilmi eserin ve felsefi traktatın yazarı Yusuf Mehmedcan oğlu Karabağlı (? - 1965) bütün Doğu ve Orta Asya'da tanınan bir Azerbaycan bilginidir. Uzmanlar onun sanat nezariyesini Aristotelin idrak ve mantık nezariyesi ile yakından alakadar kayıt ediyorlar.

XVIII y.y. ortalarında (1747 yılı) Penah Han tarafından Karabağ hanlığının esas konultuktan sonra Karabağ'da medeni-edebi-ilmi mühit en yüksek manevi intibah zamanını yaşar. Bu çağlardan Karabağın fitri- tabii güzelliği onun poeziyanın ham hüsnu ile bir uyuşma, ham hukuk vahdet ve zirve teşekkül eder. Şiirler doğa, poeziya ile musiki, makamla, gazel halâ hiç bir yerde buradaki kadar harmoniya bulamamıştı:

**Aziziyem Karabağ,
Şeki, Şirvan, Karabağ.
Dünya cennete dönsen
Unutulmaz Karabağ.**

Karabağlı Kafkasın değil, dünyanın güzellik zirvesi ilan eden bayatıda Karabağın hem fitri-tabii, hem bediyi-estetik melahetini ayn vakitte işare edilmektedir.

Kaşkaîler hakkında yeni incelemeler

Prof. Dr.
Hamid Mehmedzade

İran tarihi hakkında bir çok eserin yazarı olan Doktor Tağı Şahin, son yıllarda Kaşkaî elinin tarihini araştırmakla meşgul olmuş ve bu konuda ilmi araştırmalarının sonucunu "Kaşgayılar" adlı kitapta toplamıştır. Yazar, bu elin oluşumunu Nadir Şah'ın ölümünden sonraki yıllara, yani 1747'den bu tarafa hesap ediyor. Bu sebepten, bu elin ikiyüzlü yıllık içtimai, siyasi tarihini araştırmakla böyle bir sonuca geliyor ki, halihazırda Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaî eli, Azerbaycan menşeli Türkler'e mensuptur. Dil, edebiyat, musiki, âdet, an'ane ve bütün millî hususiyetlerine göre Azerbaycan'la bağlı olmasa, tarihî delillerle ispat ediliyor.

Kaşkaî eli tarihini araştırırken, Doktor Tağı Şahin kendisinden önceki yazarların eserlerine ve menbalara göz atıyor. Bunların çoğu yeri geldikçe Kaşkaî elinden bahsetmişler. Sözü edilen menbaların en mühimleri Rıza Kuluhan Hidayet'in "Mülheggat Rozetülfesa" eseri, Mirza Tağı Han Lisanelmülk "Nasıl hüdevarih", Mirza Hasan Fesahî "Farsnamei Nasiri", Yirminci Yüzyıl yazarlarından Mesud Keyhan'ın "Coğrafya-yı Müfessil İran", "M.B. Behmen Beygi'nin "Örf ve Adet De Eşayir Fars", Ali Rezmara'nın "Coğrafya-yı Nizamı İran", "Ferheng Coğrafya-yı İuran", General Mahmud Penahi'nin "Ferheng Coğrafya-yı Millî Torkan İranzemin" "Mehmed Cevad Meşgur'un "Nezer-i Betarihî Azerbaycan", "Gebayil Azerbaycan Şurevi", "Hudut Tarih-i Azerbaycan İran", "Türkan Göz ve Muhaciret İsan İran", "Ruknizade-yi Ademiyet", "Fars ve Ceng Beynelmîle", "Deliran Tengistan", Mahmut İskenderi'nin "Ş'er ve Şairi Der İl Kaşkaî", Sait Nefisi'nin "Tarih İçtimai ve Siyasi İran Der Dövrân Muasir", ve yüzden fazla başka tarihî eserlerden istifade olunmuştur. Hariç müelliflerden S. İvanov, N. B. Kiçilakov, A. A. Rumaskoviç, M.C. ve Liylo Baharlu, B. N. Kapitan Tumaniski, B. M. Miller, Lord Curzon, Persi Sayks, Hennri Fild, V. Duclas, M. T. Öllens Chopen, Richard Taypri, Lorenz Lachard, Barthold, Schuller ve başkalarının eserleri bu menbalardandır.

Bu menbaları araştıran müellif şöyle yazıyor: "İlk menbaların ve yardımcı menba gibi istifade olunan eserlerin hiç birinde Kaşkaîler'in ne zaman ve nerede, han-

gi şartlarda bir el gibi yaranmalarını, onların millî mensubiyetleri, dili, edebiyatı, musiki vs. hakkında malumat verilmemiştir. Yalnız M. B. Behmen Beygi'nin eserinde Kaşkaîler'in dili ve musikinin Azerbaycan dili ve musiki vs. hakkında bir kaç teşebbüse, umumî ve çok kısa, lakin düzgün kayıtlar tesadüf olunur.

Müellif, İran'daki millî azınlıkların tarihini araştırırken, İran'da fars dilli halklardan başka hiç bir millî azınlığı tanımak istemeyen ve Bu konuda konuşanları "bölücü" "milliyetçi" gibi töhmetlere hedef edenlere cevap olarak şöyle yazıyor: "Halkların millî hukukunu, mensubiyetini inkâr etmekte şovenist dairelerin esas bahaneleri bundan ibarettir ki, eğer halklar öz medeniyetini, hukukunu elde ederlerse, İran halklarının birliği bozulur, ülke, arazi cihetten parçalanır. Elbette çok milletli ülkelerde, muayyen bir dilden umumî bir dil gibi istifade olunması lazımdır. Lakin bu da malumdur ki, çok milletli bir ülkede muayyen bir dilin devlet veya umumî dil ilan edilmesi ile birlikte aynı ülkede yaşayan halkların ve millî azınlıkların dilleri inkâr olunmamalıdır. Her bir halkın veya azınlığın nerede ve hangi şartlarda yaşarsa yaşasın, özüne mahsus dili, edebiyatı, âdet-an'anesi vardır. Lakin İran'da bu yakınlar kadar hüküm süren şahlık usul idaresi, hususiyetle Pehlevî sülalesi hakimiyetinin 60 yıla yakın boğucu istibdat usulü şartlarında şovenist daireler İran'da yaşayan bütün muhtelif halkları ve azınlıkları "vahit İran milleti" çerçevesine dahil etmekle, fars dili tekçe devlet dili olmasıyla birlikte, aynı zamanda bütün İran halklarının dili, Azerbaycan arap, beluç, kürt, Türkmen vs. dilleri ise "fars dilinin lehçesi" "Mahallî lehçe" adlandırmış, fars dilini zorla başkalarına kabul ettirmekle İran halklarının dilini, edebiyatını, âdet-an'anesini, umumiyetle millî hukukunu, milliyetini inkâr etmek ve sıradan çıkarmakla "İran milleti" adı ile yeni bir millet, daha doğrusu, "Büyük fars milleti" yaratmağa can atıyorlardı."

Burada ilave etmeliyiz ki, yazarın bahsettiği şahlık devrinde mesele bu tarzda ortaya konulmuyordu, azınlıkların hukukunu inkâr edenler Azerbaycan, arap, kürt, vs. dilleri, "fars dilinin lehçesi" değil, "İran'ı işgal edenlerin getirdiği diller" olarak sayıyor ve böyle bir gayrı ilmi kanaat edildiler ki güya vakityle İran'da "vahid fars dili" varmış ve bütün bu dilleri "işgalciler" getirdikleri-

ne göre, onları süpürüp temizlemek gerekmiş! Bu, hiç bir ilmi esasa ve mantığa sığmayan böyle bir iddiiyi onlar "Vahdet-i Milli" örtüsü ile beziyorlardı, halbuki, bununla yalnız "millî tefrika" türetiyorlardı.

5 fasıl ve neticede öz tekkikatını devam ettiren müellif, Kaşkaî elinin "Halaç"larla ilgili olduğunu söyleyen müelliflerle birleşiyor. Azerbaycan Halaçları'nın çoğu geçmiş zamanlarda göçer halinde yaşıyorlardı. Miladî 5. Asır'da onların Kurluk veya Hallak adı verilen el birliği terkinde Orta Asya'nın İsk Göl etrafındaki bölgelerde hayat geçirmelerinden menbalar haber veriyor. Barthold Schuller, Halaçların MS. 982-983. yıllarında İran ve Afganistan'ın Sistan, Belh, Gazne, Best, Toharistan, Cürcan Vilayetlerine yayılmalarından bahsetmiştir. O Ebu İshak İstehri'nin yazılarına dayanarak, Halaçların MS. 10. asrın son yıllarında İran'ın güney batı vilayetlerine, yani fars eyaletine gitmeye ve orada yerleşmeye teşebbüs etmelerinin neticesi kalmasını göstermiştir.

Lakin, sonraki devirlerde başka tayfalar ve uruğlar, hususiyetle Oğuz tayfaları ile birlikte bu teşebbüs baş tutmuştur. 1210-1220. yıllarda Moğallar Azerbaycan'a geldiklerinde Mugan düzlüklerini özlere için kullanıma elverişli hesap ettiler. Moğol orduları Mugan'ın asıl yerlerini oradan kovup çıkarmak istediklerinde, Mugan'ın göçer tayfaları, o cümleden Halaçlar muayyen mukavemet gösterdikten sonra, onlar Mugan'ı, daha sonra Azerbaycan'ı "Türk'leştirdiler, Azerbaycan'ın bir çok diğer göçerleri ile birlikte komşu, Rum, Suriye vs. ülkelere göçüp oralarda yaşamağa başladılar. Timur, özüntün Gara, yürüyüşlerinden döndüğünde o ülkelerde sakin olan Azerbaycan menşeli göçerlerden çoğunu Azerbaycan'a geri götürdü. Halaçların çoğu dönüp Kum ile Ereğ vilayetleri arasında ki arazide sakin oldular ve orayı "Halaçistan" diye adlandırdılar. Aynı Halaçlar'ın bir kısmı o vakitlerde Halaçistan'ı Türk'leştirmiş, güneye, fars eyaletine gittiklerinde, kalan Halaçlar onları "Kaçkar" adlandırdılar. Kaşkaî adının kökü ve asıl manası bu vakite kadar gösterilmiş "Kaçkar" ve "Kuşkar" "Kaşkar", "Keşke", "Kaşkır" sözlerinden "Kaçkar" sözü düzgün ve tarihî hakikate uygundur. Kaşkaîler'den malumat veren müelliflerin çoğunun Kaşkaî elinde birleşen bütün tayfa, kabile ve uruğların

hepsinin birlikte şimdiki el şeklinde, özü de Kaşkaî adı altında göçmelerini tasavvuretmeleri ve tasavvura esasen yanlış mülâhazalar ileri sürmeleri, meseleyi karıştırmıştır. Müellif böyle bir neticeye geliyor ki, 1747-1755. yıllara kadar, fars eyaletinde ve umumiyetle İran'da Kaşkaî adlı bir el'e veya bir tayfaya tesadüf olunmuyor. Kaşkaî terkinde birleşen, onlarca tayfa, kabile ve uruğ, ancak 1747. yılından sonra ülkenin her tarafını kaplamış kargaşalıktan korunmak için güçlü bir kuvvete çevrilme maksadıyla birleşmiş ve "Kaşkaî" adı altında vahid bir el gibi teşekkül etmiştir. Diyebiliriz ki Kaşkaî, muayyen bir tayfanın hususî adı değil, bir kaç tayfa ve uruğun, hususiyetle Oğuz tayfaları ve uruğlarının umumî adı ve onların birleşmelerinden yarılmış elin adıdır. Kaşkaî eli, 1747-1755. yılları boyunca Kaşkar İkinci Han Ağa'nın başlığı ile teşekkül bulunmuş, Kerim han zend tara-

findan da resmî surette tanınmıştır. Kaşkaî elini teşkil eden tayfa ve uruğların büyük çoğunluğu Azerbaycan halkına mensuptur. Daha doğrusu Azerbaycan halkının bir hissesidir.

Eserde Kaşkaîlerin folklor ve edebiyatından örnekler verilmiştir.

Doktor Tağı Şahin'in bu tekkikati Kaşkaî hakkında tartışmalı meselelere demek oluyor ki son koyuyor ve öz ilmi değeri ve ispatlı muhakemeleri ile taktire layıktır.

1) Açıklama: Halaç Türkleri ile Oğuz Türkleri dili arasındaki lehçe farkını ve halihazırda Kaşkaîlerin dil hususiyetini nazara aldığımız da böyle bir neticeye gelmek olur ki, fars eyaletinde yerleşmiş Türk tayfaları arasında Oğuz unsuru çokluk ve üstünlük teşkil etmiş ve neticede Oğuz lehçesi Azerbaycan Türkçesi galip gelmiştir. Şimdiki durumda Kaşkaîlerin dili ile Azerbaycan dili arasında önemli fark görmek olmuyor. H.M.

BAŞSAĞLIĞI

Mümtaz insan değerli hocamız Prof. Dr. Hikmet TANYU Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhuma Cenâb-ı Allah (C.C.)'dan rahmet ailesine, yakınlarına ve milletimize başsağlığı dileriz.

KAMU ÇALIŞANLARI VAKFI

Yozgat Şubesi

BAŞSAĞLIĞI

Azerbaycan'ın ve Türk Dünyası'nın büyük şairi Halil Rıza'nın oğlu Tebriz, Ermeni katiller tarafından Dağlık Karabağ'da şehit edilmiştir. Merhuma Cenâb-ı Allah'tan rahmet, yakınlarına ve AHC lideri Elçibey'in şahsında bütün Azerbaycan Türklerine başsağlığı dileriz

Yeni Düşünce

BAŞSAĞLIĞI

Genç Ülküdaşımız,

Recai ULUSOY

Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhuma Cenâb-ı Allah'tan rahmet kederli ailesine ve camiamıza başsağlığı dileriz.

Bizim Ocak
Ankara-Gülveren Temsilciliği

Düşünce Çevresi

Yeni Türk Dünyası, yeni kavramlar ve tuhaf bir tabir

Dr. Dilaver CEBECİ

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beş müstakil Türk cumhuriyeti doğmuştur. Bunlar, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan Cumhuriyetleridir. Bu cumhuriyetlerde yaşayan insanlar -Rusların oraya yerleştirdikleri slav asıllılar hariç- o ülke topraklarının kadim halkıdır ve hepsi de fizik yapılarından dillerine, törelerinden dinlerine kadar Türktürler. Bu müstakil cumhuriyetlerin ortaya çıkışı Anadolu Türklüğü arasında da büyük bir sevinç ve heyecanla karşılanmış ve bu cumhuriyetlerle Türkiye arasında kesif bir ziyaret faaliyeti başlamıştır. Buna bağlı olarak uzun bir zamandan beri Türk basınında yeni Türk cumhuriyetleri ile ilgili çeşitli yazılar yazılmakta ve bir çok mülâhazalar yer almaktadır. Bunların kimisi ekonomi, kimisi kültür, kimisi siyasetle ilgilidir. Bu cumhuriyetlerin Türkiye ile müstakbel münâsebetleri, Türkiyenin üstüne düşenler, kültür birliği, lehçe ve alfabe meseleleri en çok konuşulan konular olarak görülmektedir.

Bu gibi konuların basında, TV'de, çeşitli panel ve konferanslarda ele alınması çok tabii ve elzemdir. Türkiye Türklüğünün bu kardeş

cumhuriyetlerle kuracağı yeni temaslarda çok dikkatli ve ihtiyatlı davranması gerekiyor. Çünkü bu hususlarda Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa, Amerika ve İran gibi ülkelerin çok sinsi plân ve hazırlıkları mevcuttur. Hattâ içimizde yeni Türk dünyasını içine sindiremeyen, yukarıdaki ülkelerin paralelinde faaliyetler gösteren şahıs ve zümreler vardır. Bunların hepsi de gözlerini açmış, Anadolu Türklüğünün ve bu Türk cumhuriyetlerinin yeni münâsebetler sırasında yapacağı hataları beklemektedirler. O halde ortaya çıkan bu yeni duruma bağlı kavramların çok iyi tesbit edilerek dünya kamu oyuna öyle takdim edilmesi lâzımdır. Bu hususlarda resmî ağızların, TV, radyo, basın ve kalem ehlinin çok ihtiyatlı davranması gerekiyor. Azerbaycan Türklerine, "Azerî" demekten vazgeçmeliyiz. Yeni Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan Türklere isimlerinin sonundaki "of" ve "ov" eklerini artık atmalıdırlar. Alfabe konusunda da bazı gâfil çevreler İran ve Suudi Arabistan ağızları ile, "Arap alfabesini kullanmalıdırlar", propaganda-sından vaz geçmelidirler.

Lehçe ve ağızlardan bahsederken, "Kazakça", "Kırgızca", "Özbekçe" gibi yanlışlıklardan şiddetle kaçmalı-

yız.

Üzüntüyle karşıladığım bir husus da şudur ki, son zamanlarda, milli şuurlarından ve bu meselelerdeki vukuflarından, şüphe etmediğim bazı kalem ehli arkadaşlarımız arasında bir "TÜRKİ CUMHURİYETLER" veya "TÜRKİ HALKLAR" sözü dolaşıp durmaktadır. Bu tâbirin hangi mülâhaza ile ve niçin ortaya çıkarıldığını doğrusu pek merak etmekteyim. Türk Cumhuriyetleri veya, Türk Halkları demek varken niçin bu tabir kullanılmaktadır? Arkadaşlarımız sinsi bir oyuna düşmüş olmasınlar? Farsçadan dilimize giren bu "İ" ekinin Türk kelimesine yüklediği mananın farkına varılmış mıdır? Bâzi kimseler bu tâbirin doğu Türk illerinde yine Türklere arasında kullanıldığını söylediler. Olabilir. Onların kullanması bu yanlış câiz hale getirmeme!dir. En az yüz seneden beri Rus emperyalizminin baskısı altında kalan bu Türklere doğruları da bizden öğrenmelidirler. Gerçekten buna ihtiyaçları vardır ve isteklidirler.

Rusların vaktiyle oralarda Türk kültürünü yok etmek için oynadıkları oyunları ve bizdeki kimisi câhil, kimisi hâin kalem erbâbının bu oyunlara nasıl âlet olduklarını rahmetli Ze-

ki Velidî Toğan, "Türklüğün Mukadderatı Üzerine" isimli eserinde uzun uzun anlatmaktadır. Bu kitapta müellif, Rusların, "Etnojenez" denilen ve sadece Türklere tatbik edilen bir ilmi araştırma prensibinden bahsederek, "Rus mahkumu Türklere için (Rus tâbiriyle TİÜRK) tâbiri yerine TİÜRKOYAZIÇIYI, yâni "Konuşması Türkçe" tâbiri kullanılır; bundan maksat bu kavimlerin menşeyi itibarıyla Türk olamayabilecekleri, herhangi bir sebepten Türkçe konuşan kavimler olduğunu göstermektedir." diyor.

Bu "Etnojenez" Türkiye'de de solcu aydınlar tarafından tatbik edilmiştir. Son zamanlarda sık sık rastlanan "Anadolu Medeniyetleri" tabiri bunun bir sonucudur.

Bu "Türki" tâbiri bana-bunları tedâf ettirmiştir.

Konuyu biraz da dil açısından ele alalım:

Farsçada yedi adet "Yâ" (Bizdeki hâli ile İ) vardır. Türkçeye bunlardan sâdece bir kaç geçmiştir ki, bunlardan birisine de "Yâ-yı Nisbet" denir. Kelimeye mensubiyet mânası verir. Bizde pek çok kullanılan Ankaravî (Ankaralı), Bursavî (Bursalı), Konevî (Konyalı, Buharî (Buharalı) gibi kişinin memleketine nisbet edilmesi halidir. Kezâ, Mevle-

vî Celvetî, Nakşibendî, Alevî, Rûfâi gibi bâzi tarikatlara nisbet edilerek de kullanılmıştır. Bu nisbet yâ'sı (Yâni İ) Farsçada umûmiyetle kelimeye "den" takısı verir. Fakat bu, Türkçede belli kelimelere hem "den", hem "lı" takısı vermektedir. Şimdi, Türk kelimesinin sonuna eklenen "i" neyi ifade ediyor?

"Türki Cumhuriyetler" cümlesine üç türlü mânâ verir:

a- Türkten Cumhuriyetler.

b- Türklü Cumhuriyetler c. Türkle ilgili, türk'e mensub Cumhuriyetler.

Bunla.dan ilk ikisi hiç bir mânâ ifade etmezler. Sonuncusunun ise dil kaideleri bakımından yanlış bir tarafı yoktur. Fakat bizâtini Türk olana "Türk'e ait" denilemeyeceği için mantık hatası vardır.

Bu tabiri kullanan arkadaşlar sebebini izah etmek zorundadırlar.

Bu tabir biraz daha reklam edilirse bizim öztürkçe (!) hastaları bahsettiğimiz "İ" ekini "sel" hâline getirerek "Türksel" şeklinde bir ucube yaratacak ve böylece "sel" felâketine uğramamış yeğâne kelime olan Türk de bundan nasibini almış olacaktır. Kimse şüphe etmesin!:

Karabağ Azerbaycan'ın önemli kültür merkezlerindedir

"Edebi Karabağın" tarihi Karabağın kendi tarihi gibi en eski çağlara dayanmaktadır. Folklor, mif, dil, etnos, adet-anane, bediyi düşünce ve milli karakterli mekan, arazi, toprak ve doğa arasındaki kaynak ve karışım çok ender yerlerde bu şekilde gözükmektedir.

Bilim Karabağda ilkel insanların yaşadığı ispat etmektedir. Fuzuli (Karyagin) şehiri civarında bulunan Azlı mağarası, keza Hocalıdaki mezarlar (kurgan dediğimiz), Karabağda sivilizasyonun (kültürün) ilkel olduğunu ispatlamaktadır. Kür-Araj ve küçük Kafkasya arazisinde korunup saklanan diğer maddi-kültür anıtları ise aynı ilkel kültürün tarihi inkişafında yeni kat-antik merhaleyi ifade ediyor.

Karabağın arazisi ile ilgili eski kültürün sonraki tarihi merhalesi hakta bilgiyi yerli veya yabancı yazarların yazılı eserlerinden elde etmek mümkündür.

Eski Suriye kaynaklarına (1) dayanarak hâlâ VII. Yüzyılın ilk çeyreğinde "İncil'in Türk (hun) diline çevirisi mevcut olmuştur. XI. yy. Arap dili Azerbaycan şairi Mesut İbn Namdar ise aynı asırların ve arazilerin üç hakim dili arasında Arap ve Fars dili ile beraber, Türk dilinin de adını hatırlatıyor.

Lakin bunlar daha "doğaylı" kaynaklardır. Miflik düşünce ile, bediyi-obrazlı

**Karabağ'da
Kültür
Ortamı
1
Yaşar
KARAYEV**

Tarihi belgelerin gün ışığına çıkardığı belgeler, Karabağ'ın tarih boyunca Türklerin toprağı olduğunu ispatlar. Mesela eski Suriye kaynaklarına göre 7. yüzyılda İncil'in ilk Türkçe çevirisi burada yapılmıştır.

sonraki merhalesinde hiç bir vakit kırılmayan sürekli ana hat gibi iştirak etmiştir. Karabağ -bizim vahit etnik-estetik düşünceyi şartlandıran tabii-coğrafi kontekste edebi, sabit bir üye parçası gibi girmiştir.

M. Kaggari sözlüğünden sonra yazıya alınan, ondan çok çok önceki çağların anıtı gibi yaranan ve Karabağla en çok ilgili olan Oğuzname-miz "Kitabi Dede Korkut"-tur. Karabağ'dan bir iz (ad, toponim, etnik mühit, dil amili, tarih, tarihi şahıs...) adı geçen boyların her birinde vardır. Uzmanlar (F. Gırzioğlu, Mirze Bala, S. Aliyarov, Ş. Cemşidov) bilime dayanarak ve belgelerle ispat ediyorlar ki, destandaki yer ve şahıs isimleri şimdiki Azerbaycan toponimi ve tarihi ile tam uygun geliyor. "İç Oğuz-Kürle Aras kavşağında (Aran) bulunan araziyi ihtiva etmiştir. İç Oğuz "Oğuz mahali"nin siyasi merkezidir. Bayandır hanın ve Kazanın "divanları" da burada Mil-Karabağ çimenliğinde yerleşiyordu." (Kitabi Dede Korkut. Bakı, 1988, say. 263).

Bilginler, keza, diğer ayrıca konre toponim ve antroponimlerin karşılığını şimdiki aran ve dağlık Karabağ arazisinde tayin etmişler. Örneğin: Karagut dağı ve Kuzan köyü şimdiki Martuni

ilinde, Taş Uşan Dağlık Karabağda, Ergi Ağdam ilinde, - Ergiç Şozanbaj ilinde, Kuzanlı - Ağdam ilinde yerleşmiştir ve bugün Karabağın belli olan ilmi tarihinde, onun el-oba meşetinde, müdriklilik ve kahramanlık

de kendi ifadesini bulmuş tarihi gramerin ve sintaksın koloritini, onun tekrarsızlığının menbayını da bilginler yalnız eski Karabağın etnik muhitinde ve dil muhitine göre de esaslandırmışlar.

Azerbaycanın en eski il-

en bereketli edebi malzeme-yi Karabağın yakın ve irak geçmişi vermiştir.

Uzun yıllar boyunca Şuşa (Şişe), Cıdır düzü Azerbaycana doğal ve bediyi hava, saf iklim dağıtan şiir beşiği, mani pınarı olmuştur-Poetik ve müzik, sanat ve sanatkar, Nevvab ve Natavan, Vagif ve Üzeyir "İstihsal edip" Şuşa!

Edebi ve felsefi fikrin bir-biriyle kesişip-kavuştuğu yahut bölünüp ayrıldığı yollar her zaman Karabağdan geçip gitmiştir. Bu anlamda iki asır şüirmizini tarihinde genellikle farklılaşmıştır. XVI ve XVIII y.y Bu asırların da her ikisinin poetik ortibe girdiyi alan- Kür - Aras ovalığı, Küçük Kafkas güney ve doğu etkeleri oluşturmaktadır.

Her iki çağın klasik şiir mektebi, öncelikle folklor, kendi edebi etkisine göre bölge ve sınırları geçip, 4 yüzyıl ermeni aşığı Azerbaycauca şür söyleyip, Azerbaycan destanlarını anlatıp, Azerbaycan manilerini, sazını ve sözlünü Ermenistan topraklarında okumuştur. "Bizim halk onların diline o kadar mehrem olup ki, maniler, şüirler, ata sözleri - hepsi Türkçedir, bizim dilde değil." (H. Abovyan. Ermenistanın Yolları. Yerevan, 1948, say. 21).

(1) Sahariye Ritezin Hzonikası (Salnamesi). Sayfa. 165 Moskova 1941



geleneklerinde ifadesini bulmuş kahramanlık ruhu ve ahlaki tecrübe ile boyların bediyi-felsefi mezzumunu arasında doğmalık hiç bir şüphe bırakmıyor.

Nihayet, "Kitabi Dede Korkut"un tenkidi metnin-

kel icma ve aşiret devri ile ilgili ilk tarihi-etnografik eser de bu bölgeye aittir. Yazar-bilgin Y.V. Çemenzemlali'ye psikoloji-realist ve belgelifantastik bediyi tarihler ("Kızlar pınarı" ve "İki od arasında") oluşturmak için

20 Ocak olaylarında Özal'ın ABD'den yaptığı, "Onlar bizden çok İran'a yakın açıklaması" zaten Türkiye'ye karşı bir soğukluğun duyulmasına yol açmıştı. Şimdi de Türkiye tutar Ermenistan'ı tanırsa, Azerbaycan ile olan münasebetlerimiz tamamen kopar. Diğer Türk cumhuriyetlerinin de Türkiye'ye karşı olan güvenlerini tamamen yitirmesine yol açmış oluruz.

2000'li yılların Türk asrı olacağını bütün dünya kabul ediyor. Türkiye bu sırada lider bir ülke konumuna gelmek istiyorsa, bilhassa Türk dünyası konusunda tavizler vermemelidir. Aksi takdirde hem kardeşlerimizin bize olan güvenlerini yitirmiş oluruz, hem de dünya politikasında söz sahibi olabilmemiz için elimize geçen kozları yok ederiz.

Dağlık Karabağ'da Ermeni saldırıları sürüyor!

Yenişey Haber Ajansı

Geçtiğimiz hafta Dağlık Karabağ'da yapılan referandum sonucu Karabağ halkının müstakillik kararı olarak, Azerbaycan veya Ermenistan'a bağlanmama kararı alması Ermeni çetecileri evleme sürükledi. Kararın açıklanmasından sonra Ağdam, Bağaberet, Bocalu ve Şuşa kentleri adeta savaş alanına döndü.

Ağdam-Bagaberet, Bocalu ve Şuşa şehrine roketatarla saldırıan Ermeni çeteciler üç kişiyi öldürdü, sekizi ağır olmak üzere çok sayıda Türkü yaraladılar. Roketatarla yetinmeyen Ermeni çeteciler, bu şehirlere giderek çok sayıda evi de ateşe verdiler.

Dağlık Karabağ'da ve Azerbaycan'da bu olaylardan sonra gerginlik artarken, Azerbaycanlı yetkililer Ermenilerle olan çatışmalarda Türkiye'nin arabulucu olmasını istedi. Azerbaycan milli şurası Dağlık Karabağ'da referandum sonucu olunan müstakillik kararını tanımadığını belirtti. Bu arada Azerbaycan Savunma Bakanı Azerbaycan'da bulunan Sovyet askerlerinin kendilerine tabii olduğunu belirtti.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2746

Ozbekistan'da ekmeK ve alfabe kavgası birlikte yaşıyor

Taşkent'te sancılı dönüşüm

AH SIRMEN
TAŞKENT

TAŞKENT'te geçen hafta sonunda patlak veren olayların gelişini, daha Bakü'den ayrılmadan önce Azerbaycan Parlamentosu'nda, daha doğrusu "Azerbaycan Parlamentosu'nun Milli Şurası"nda (Şu anda parlamento içinde 25'i Muttalibov yanlısı, 25'i de Halk Hareketi yanlısı 50 kişilik Milli Şura, adeta kurucu meclis görevini yürütmekte) konuşan Devlet Kuruculuğu Komisyonu Başkanı Tefvik (Tofik) Kasimov (Kasimoğlu) haber verdi. Kasimov, fiyatlardaki artışların doğuracağı sakıncalara dikkati çekiyor ve bu gidişin bir sosyal patlamaya yol açabileceğini ileri sürüyor.

"Çörek fiyatlarındaki artış çok tehlikeli, bir sosyal patlama olur. Milletin çöreyle oynamaya gelmez" diyordu Tofik Kasimov.

Fiyatların serbest bırakılarak alabilmesine artışı (bir yıla 10 kat) bir dönemden, Tofik Kasimov'un, çöreklerle özdeşleşmiş bakıp, kendisine halkın yiyecek ekmeK bulamadığını söyleyenlere "O zaman pasta yesinler" diyen, Marie Antoinette'e benzemeyin. Azerbaycan'da ekmeğe çörek diyorlar. (Özbekistan'da ise nan.) EkmeK ise "ekmek" fiilinden gelen cinsel bir eylem. Bu ayrımı iyi akılda tutmakta yarar var. Yoksa insan, bir yazarlar toplantısında Bakü'de genç bir hanımın gözünün içine baka baka "EkmeK istiyorum" deyip, kadıncağızı kıpkırmızı eden Oktay Akbal'ın durumuna düşebilir.

Tofik Kasimov'un uyarısının haklılığını, Özbekistan'da gördüm. Özbekistan başkenti Taşkent'te üniversite öğrencileri fiyatların arttırılmasını ve yaşam gücünün protesto için Cumhurbaşkanı'na yazdığı mektupla, şimdiki Başkanı Cemal Kemal'e ve ulusal şair ünlü Şükürullah'a göre ise, olaylar ekmeK kavgasından, geçim zorundan çıkmış değil, tüpüyle provokasyon ürünü.

Ama 17 Ocak olayları provokasyon ürünü bile olsa, tüm Bağımsız Devletler Topluluğu'nda olduğu gibi, gezdiğim Türk cumhuriyetlerinde insanların çok güç koşullarında yaşadıkları, büyük bir ekmeK kavgası içinde oldukları gerçektir.

Nurullahıya (Nurullahkızı) şöyle anlatıyordu:

"Gece polis öğrencileri kovaladı, ölenler, yaralananlar oldu."

Sonra ekliyordu: "Polis öğrenci yurtlarına ve kızların yatakhanelerine kadar girdi ve onları tartakladı."

Daha önce de belirttiğim gibi, Tumaris Birlik Halk Hareketi'nin kadın örgütü, adını ise Özbekistan'ın ulusal kahramanı olan, ülkesini Perslere karşı savunan kadından alıyor.

Gülçehre Hanım Tumaris'i anlatırken kendisine sordum:

"Nasıl oluyor da, milattan 6 yüzyıl önce ülkesini koruyan bir başkomutanlığı yürüten ve Pers Kralı'na diz çöktürecek kadar ustalık ulaşılabilecek toplum önderi olan Özbek kadını 20. yüzyılın sonunda Özbekistan'da ikinci sınıf yurttaş oluyor?"

Nurullah Kızı Gülçehre şöyle bir durdu, sonra sıkılarak ve İslamiyet dememeye özen göstererek yanıttı:

"Arapların etkisi." Ama. Özbek kadınlar yılların acısını çıkarmaya karar vermişler. Nitekim, yine aynı örgütten olan Marufkızı Mahbube atıldı:

"Televizyon kumpanyasının müdürüne gidip, çocuklarımızın öldürüldüğünü onların da yas ilan etmelerini söyledik."

17 Ocak günü Taşkent'te fiyatların serbest bırakılmasıyla başlayan ekmeK kavgasının ilk kurbanı verildi.

Hükümete ve Yazarlar Birliği'nin Cumhurbaşkanı Kerimov'a yakın kanadından olan ünlü yazar Adil Yakup'a, şimdiki Başkanı Cemal Kemal'e ve ulusal şair ünlü Şükürullah'a göre ise, olaylar ekmeK kavgasından, geçim zorundan çıkmış değil, tüpüyle provokasyon ürünü.

Ama 17 Ocak olayları provokasyon ürünü bile olsa, tüm Bağımsız Devletler Topluluğu'nda olduğu gibi, gezdiğim Türk cumhuriyetlerinde insanların çok güç koşullarında yaşadıkları, büyük bir ekmeK kavgası içinde oldukları gerçektir.

- Fiyat artışlarını protesto eden gençlerle polis arasında ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanan çatışmalardan sonra durum hala gergin
- Özbekistan, Latin alfabesine geçmeye çalışıyor ama, bunun için altyapı yok



TATLI DİLLİ BAKAN Özbekistan'ın güler yüzlü, tatlı dilli Dışişleri Bakanı Abbasoğlu, arkadaşımız Ali Sirmen'e oturduğu binanın Türk büyükelçiliğine verildiğini anlattı.

EkmeK kavgası gibi bütün Türk cumhuriyetlerinde ortak yürütülen bir başka kavga ya da savaş da alfabe savaşı.

Türk cumhuriyetlerinin hemen hepsinde, Türkiye ile kültürel yakınlaşmayı arttıracak ve dil birliği ya da yakınlığına büyük ölçüde katkıda bulunacak olan çözüm diye görülüyor Latin alfabesinin kabulü. Azerbaycan'da bu yolda karar alındı. Hatta Feridun Bey Celiloğlu 32 harflik Azerbaycan alfabesini

yaptı. Yasayı da üyesi olduğu Milli Şura'dan geçirdi.

Ne var ki, Azerbaycan'da kararın yaşama geçmesi yolunda fazla bir girişim görülüyor.

Ama halk kararın öylesine benimsemiş ki, Bakü'de dükkânlarda Latin alfabesiyle yazılan tabelalar yer almaya başlamış bile.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın Muttalibov ile yöneticiler, kararın uygulanmasının kolay olmadığını, yeni matbaalar, dizgihaneler

kurmak gerektiğini, bunun da zaten güç durumda olan ülke ekonomisine yük olacağını söylüyorlar.

Burada görüştüğüm Özbekistan Dışişleri Bakanı Ubay Abbasoğlu Abdülcabbarov da aynı gerçeği vurguluyor.

"Biz Latin alfabesini 1924 yılından 1939'a kadar uyguladık, sizde harf inkılabı bizden sonra oldu. Atatürk bizden esinlendi. Ama bir gerçeği görmemiz gerek. Bu kez Latin alfabesine geçiş sorunlar getirecek. Bunu iyi organize etmek gerek. Ülkemizde altı milyona yakın öğrenci var. Bizler her yıl 20 milyon ders kitabı basıyoruz. 60 milyon edebiyat kitabı basarız. Bizde çok kitap okunur. Ben daha önce 'Poligrafi Bakanı' (Basın Yayın Bakanı) idim. Özbekistan'da 380 gazete ve 136 tane irili ufaklı matbaa var. Buralarda 20.000 kişi çalışıyor. Her birinin dört kişiyi baktığı düşünülse 100.000 kişi buradan ekmeK yapıyor. Bu problemleri gözardı edemeyiz" diyor Ubay Abbasoğlu Abdülcabbarov.

Bakanın vurguladığı gerçeklerin yanı sıra Özbekistan'da Arap alfabesinin yandaşları bulunduğu gerçeğini de görmezden gelmek gerek. Nitekim, Birlik Halk Hareketi'nin güçlü önderi Abdürrahim Polatov kendi kişisel tercihinin Latin alfabesinden yana olduğunu belirttiği son bir noktanın altını özenle çiziyor:

"Ama bu benim kişisel görüşüm. Birlik Hareketi'nin bu konuda verilmiş resmi bir karar yok."

Abdürrahim Polatov şimdilik bu konuyu gündeme getirmek istemediklerini de vurguluyor ve:

"Başka sorunlarımız var. Bu tartışma Birlik Hareketi'ni parçalayabili" diyor.

Laihlikten yana tavır koyan Birlik Hareketi'nin bile Latin alfabesi konusunda tartışmaktan kaçması oldukça ilginç.

Olaya bu açıdan bakılınca, Dışişleri Bakanı Abdülcabbarov'un açıklamalarının ardında başka gerçeklerin de yattığını anlayabiliyoruz.

Özbekistan, Türk cumhuriyetleri içinde Latin alfabesi konusunda en çekingen davranan. Yine de çoğunluğun Türk alfabesi birliğini yaratacak olan böyle bir çözümden yana olduğunu söyleyebiliriz.

TAŞKENT'İN EN GÜZEL BİNASI VE DEMOKRASİ

Abdülcabbarov güler yüzlü ve cerbezeli bir politikacı, üstelik de açık sözlü lafını hiç sakıncıyormuş.

Kendisine, Türk Büyükelçiliği'nin neresi olacağını sorduğunda:

"Şimdi o binada oturuyoruz" diyor.

Sonra ekliyor: "Kerimov, Sayın Özal ile konuşurken 'Siz büyükelçiliğiniz için Taşkent'in en güzel binasını vereceğiz' demiş ve veriyoruz. Bugün Dışişleri Bakanlığı olan bu bina çok yakında Türk Büyükelçiliği olacak."

Bunun üzerine ben de kendisine "Oyleyse buradan çay servisini ben yapayım. Çünkü öyle anlaşılıyor ki, burada siz geçicisiniz yani konuk olan sizsiniz, evsahibi olan ise biz Türkler" diye birliktelik güliyoruz.

Abdülcabbarov'un konuşmasının en ilginç yönü ise öğrenci olayları dolayısıyla muhalefeti kınamak ve suçlamak yerine, demokrasiye geçen bütün toplumlarda benzeri karmaşaların olduğunu, bunların doğal karşılanması gerektiğini söylemesi. Üstelik bundan böyle bu tip olaylar karşısında polisleri daha dikkatli davranacağını, kan dökülmemesi için azami özeni göstereceğini vurguluyor.

TEK PARTİ DÖNEMİNİN MİRASI

Abdülcabbarov ile konuşurken, bugün yeni reformları uygulamaya kalkın kadrone, eski politikanın da yürütücüleri olduklarını, anımsatıyorum.

"Yani eskiden sorunları şimdi yine işbaşında demek istiyorsunuz değil mi?" diyor.

Sonra da ekliyor:

"Su gerçeği unutmayın. Eskiden de Özbekistan Komünist Partisi'nde olanlar bugünkü gibi düşünüyorlardı. Onlar Moskova'daki yöneticiler gibi düşünmüyorlardı. Bu sözlerle, eski SSCB Komünist Partisi içindekileri toptan suçladığımı sanmayın. Onların içinde de 'yahşi' (iyi)ler vardı. Ancak eskiden bizler ne düşünürsek düşünelim kararı Politbüro veriyordu. Mesela beni 1986 yılında bazı görüşlerimi beğenmedikleri için partiden çıkardılar. Bugün ise bağımsızlık olduğu için görüşümüzü açıkça söyleyebiliyoruz."

Abdülcabbarov hakkı olabiliyordu. Ama bütün Türk cumhuriyetlerinde değişmeyen gerçek, eski yönetimin içinde yer almış komünistlerin şimdi reformların yürütücüsü olmalarıydı.

Bu durumda fazla yadırganacak bir yön yok. Tek partiye geçişlerde, yeni partilerin ya da yönetimlerin kadroları da yine eski partinin içinden çıkıyor.

Türkiye'de de tek parti yönetiminden çok partili yasa geçişte öyle olmadı mı?

Çetin: "Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya model olduğunu Moskova da iyi biliyor"

adi.
İksek
akan
milde,
işki-
a Fe-
mele
ildi.
ayalı
ünin
iğine
eras-
tleri
öde-
u da
Sov-
me-
daki
tuğu

AI
Co
so
ka
ral
ba
3 a
ver
Ce
ri,
yer
ha
aja
kil
kr
yü
du
gü
iste
geç
sey
sin
Hi
ön
Be
şü
ni
ra
d
g
d
Y
o
k
y
c
d
r
S
d
g
e
c
t
y
i
m
su
la
k
sü
ni,
tes
K
Ü
iç
bu
"A
hal
ger
güt
ları
kad
bil
leye
gör

Yok, "Daha adili ve daha uygunu var" deniyorsa, ona gidelim. Ama bugünkü seçim sistemini terkedelim. 20 Ekim'den sonraki iktidarın ilk işi bu olmalı.

TÜRKLER

SOVYETLER Birliği'nde 5 tane Türk cumhuriyeti var. Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Azerbaycan.

Başka bir cumhuriyetin içinde özerk olanlar da var: Gagavuzlar, Yakutlar, Kırımlılar, Cuvaşlar, Kalmuklar, Buryatlar, Udmurtlar, Başkırlar, Tuvalar ve Balkarlar.

Bunların dışında değişik cumhuriyetlere dağılmış Türk grupları da var: Mesketler, Kumuklar, Karaimler, Karakalpaklar, Soyonlar, Altaylılar, Sorlar, Hakaslar, Karagaslar, Uygurlar, Karacaylar, Nogaylar, Dolgonlar ve Tofalar.

Bunlardan Karaimler Yahudi, Yakutlar Şaman, Gagavuzlar Hıristiyan, kalanlar Müslüman.

Sovyetler'in dağılma süreciyle birlikte bu topluluklardan Türkiye'ye yönelik sempati ve bağlılık sinyalleri güçlenerek artıyor.

Bu Türklerin Türkiye Cumhuriyeti'nden beledikleri çok güç şeyler değil.

Ankara'dan, Türkiye'nin onlarla ilgilendiğini gösteren manevi destek sayılabilecek sözler duymak istiyorlar.

Karşılıklı ziyaretlerden turizm ilişkilerine, kitap gönderilmesine kadar varabilen kültürel ilgi bekliyorlar.

Büyük doğal zenginliklere sahip bu ülkeler, onlara göre çok gelişmiş sayılan Türkiye ekonomisinin ve teknolojisinin kendilerine yol gösterici olmasını diliyorlar. Dış ekonomik ilişki deyince akıllarına önce Türkiye geliyor.

Oysa onlarla ilgilenmek onları kendilerine çekmek isteyen, bunun için elinden geleni yapan İran var, Suudi Arabistan var. Orta Asya'ya milyonlarca bedava Kuran gönderen Suudi Arabistan bu yıl Sovyet hacıların tüm masraflarını da karşıladı. İran, Azerbaycan'da Türkiye'nin etkinliğini kırmak ve kendi hâkimiyetini genişletmek için elinden geleni yapıyor.

Acaba gözleri ve gönülleri Türkiye'ye yönelik bu milyonlarca Türk için biz ne yapıyoruz? Moskova bağının gevşemesiyle meydana gelen kargaşa ortamında onların huzurunu sağlayacak telkinlerde bulunabiliyor muyuz?.. Ankara'ya gelen bu Türklerin temsilcileriyle neler konuşuluyor? Maalesef kamuoyu bugün Ankara'nın bu konuda yaptıklarını açık seçik öğrenmekten uzak. Ama bekliyoruz.

Saygılarımla.

Dogan Heper

Özbek Cumhurbaşkanı Demirel'e 'Ağabey' dedi

ANKARA, (Hürriyet)

TÜRKİYE, Azerbaycan'dan sonra, bağımsızlığını ilan eden Sovyet Türk cumhuriyeti Özbekistan'ı da tanıdı. Bu konudaki açıklama üzerine, Özbekistan Cumhurbaşkanı **İslam Kerimov**, Taşkent'te açılacak Türk Konsolosu için Dışişleri Bakanlığı binasını tahsis edeceklerini söyledi.

Konuk Cumhurbaşkanı Demirel'e "Ağabey" diye hitap etti ve "Baba" benzetmesini kullandı. Kerimov, yaş gözlerle yaptığı konuşmada, "Başbakan seçilmenizle sadece Türk halkının değil, bizim de bahtımız açıldı. Sayın Özal'a çok saygımız var. Ama Demirel gibi Türklerin babasının bu görevi vana-



SICAK KARŞILAMA Özbekistan Cumhurbaşkanı **İslam Kerimov**, Cumhurbaşkanı **Özal**'ın konduğu olarak dün Ankara'ya gelirken, gördüğü sıcak ilgiden memnun. Başbakan Demirel ve kapıda karşıladığı konuk Cumhurbaşkanı Kerimov birbirlerine sarıldılar.

Ta- ra resmi görüşmeler başla-

Hürriyet 'İN GAZETECİLİK OLAYI

KAYNAYAN



1 KAFKASYA

M u a m m e r E l v e r e n

KAFKASYA, Balkanlar gibi çeşitli düşman etnik toplulukların bulunduğu, bizim de tarihi ve kültürel bağlarla bağlı olduğumuz, dünyanın kâşık yörelerinden biri. Daha önce Lübnan'da, kısa bir süre önce Yugoslavya'da olan bitenler, bugün dünya kamuoyundan uzaktaki Kafkasya'da yaşanıyor. Kafkasya ile ilgili haberler, Batı iletişim organlarıyla yanlı olarak yansıtılıyor.

Haber ajansları ya Gürcistan'da ya da Ermenistan'da olan bitenleri aktarıyorlar. Dağlık Karabağ bölgesindeki kanlı ve gizli iç savaş ise gözlerden uzak tutuluyor.

Bu yazı dizimizde öncelikle Dağlık Karabağ'da sürmekte olan gizli iç savaşı tüm ayrıntıları ile size yansıtacağız. Dünya basınının girmekten

BAŞLARKEN

korhtuğu bu bölgeyi size tanıtacağız. Ermeni ablukası altında kalmış Azeri köylerini, yakılan evleri, yanan, kurşunlanan, bombalanan insanları sergileyeceğiz. Her an bir roket, bir otomatik silah, bir bomba gelecek diye dehşet içinde yaşayan insanları anlatacağız.

Sovyet ordusunun her adımda barikat kurduğu ve buna rağmen her gün ölümlerle sonuçlanan olayları, Sovyet komutanlarının Dağlık Karabağ'la ilgili görüşlerini, çaresiz ve silahsız insanların anlattıklarını, rehlin alınıp fidye karşılığında bırakılan Azerilerin öykülerini bu yazı dizisinde bulacaksınız.

Bunlarla da yetinmeyeceğiz, Ermenistan ile İran arasında sıkışmış, Türkiye'ye sadece 13 kilometrelik bir hududu olan **Nahçıvan** Özerk Cumhuriyetini tanıtacağız. Nahçıvan'ın özel bir anlaşmayla Türkiye'yle ilişkisi olduğunu unutmayalım. Son günlerde Nahçıvan'da yaşanan dramatik olayları Türk basınında ilk kez sizlere duyuracağız.

Kafkasya'nın büyük cumhuriyeti Azerbaycan'daki son durumu da sizlere sunacağız. Azerbaycan öteki Kafkas Cumhuriyetleri gibi patlamaya hazır bir bomba gibi. Her gün gösteriler birbirini izliyor. Türkiye de son günlerde buraya resmi bir nabız yoklama heyeti gönderdi. Onların temaslarını ve belli başlı Azeri parti liderlerinin görüşlerini bu yazı dizimizde bulacaksınız.



BU HELİKOPTERLE GELDİM Dağlık Karabağ'a karayoluyla gitmek nerdeyse olanaksız. Hele bir gazeteci için. Buraya girmek, geçen yıl Bakü'de yaşanan katliamdan sonra yabacılara yasak. Ancak helikopter bir işe yarayabilir. Biz de bu yolu seçtik. Bunda Azeri dostlarımızın da yardımı oldu. En sonunda gerçekten dağlık olan Karabağ'ın bir dağına indik.

GİRİŞ ZOR OLDU... BENİ DAĞ BAŞINA BIRAKIP GİTTİLER... 'Dağlık Karabağ'da rahat uyku bekleme'

DAĞLIK KARABAĞ tam bir savaş alanı gibi. Her şehrin ve köyün giriş çıkışını Sovyet askerleri tutmuş durumda. Şehirlere ve köylere giriş çıkışlar ancak ya otomatik silahlı bir Sovyet asker ve aracıyla, ya KGB veya milis kuvvetlerinden silahlı birisiyle gerçekleşebiliyor. Bölge tam bir abluka altında. Köylüler topladıkları mışesülsü sadece aynı etnik gruptan kişilerin yaşadığı yollardan, yani Azeri işyeri köylerinin bulunduğu yollardan, Ermeni ise Ermeni yerleşim bölgelerinden geçerek pazara ulaşabiliyor.

Dağlık Karabağ'daki en büyük Azeri şehri **Şuşa**. Bu kentin yakınında çok küçük bir Ermeni köyü var. Bu bölgenin öteki önemli kentleri arasında, başkent **Stepanakert** başta geliyor. Buraya eskiden **Han kenti** deniliyordu. Öteki kentler ise **Martuni**, **Askeran**, **Mardakert** ve **Hadrut**. Saydığımız bu kentlerde Ermeniler çoğunlukta. Aslında **Dağlık Karabağ**'da eskiden Azeriler egemendi. Ancak gerek Stalin döneminde, gerek daha sonraki dönemlerde izlenen sinsi politika ile Ermeniler kentlerde çoğunluğu ele geçirdiler. Gene de bu Ermeni kentlerinin çevresinde kırsal bölgelerde çok sayıda Azeri köyleri var. Bu köyler devamlı ateş hattındalar. Her an Ermeni cefakârlarının saldırı-

Böylece günlerce kafamda planladığım Dağlık Karabağ gezisine ilk adıma atmışım. Ama bilmediğim bir şey vardı. Hesaba katmadığım bir şey. Anlatılanlar doğruydu burada bir iç savaş cereyan ediyordu. İşte artık bu iç savaşla yüz yüzeydim.

Çobanlar bana yemek yememi, bir duble votka içmemi teklif ettiler. Ama benim bunu göreceğim halim yoktu. Onların resimlerini çekiyor, yanlarındaki çocuklardan birine ayarladığım kameberni uzatıp oraya ilk ayak basışıma belgelenmeye çalışıyordum.

Dağlık Karabağ'da beni sürprizler bekliyordu. Buranın arada sırada bir iki kişinin öldürüldüğü, birkaç kişinin yaralandığı bir yer olmadığını daha sonra öğrenecektim. İşte asıl iş ondan sonra başlıyordu. **Şuşa**'ya, bana gönderilen bir araçla indim. Herkes normal yaşamını sürdürüyordu. İçimden "Allah Allah herkes işinde gücünde. Herhangi bir anormallik yok. Neden bu bölgeye giriş çıkış bu kadar kontrol altında?" diye geçirdim. Gerçekten de orada kayda değer bir şey görül-

derdi "Seslerini dünyaya duyurmak ve yardımdı."

Karanlık çökmeye başlamıştı. **Dağlık Karabağ**'a gelmeden, hem Bakü'deki son olayları izlemiş, hem de Nahçıvan'a girmiştim. Geceleğim iş planı yapmakla geçmişti. **Dağlık Karabağ**'daki ilk gecemin sakin olacağını düşünerek yatımdım. Ancak sabaha doğru saat dört sularında uzaktan gelen silah sesleriyle uyandım. Koridorda güllü vardı. Ben de çıktım. Yanımdaki odadan çıkan Azeri Türkü'ne ne olduğunu sordum. Şunları anlattı:

"Hiç, yine Ermeni militanlar bir yere ateş ettiler. Merak etme bu devamlı tekrarlanan bir olaydır. Bazen uzun namlulu silahlar veya roketatarlarla **Şuşa Kenti**'ne kadar ulaşabiliyorlar. Geçenlerde **Şuşa**'nın tarihi **Cafer Güfher Ağa Camii** karşı dağdan top ateşine tutuldu ve minaresi hasar gördü. **Dağlık Karabağ**'da huzurlu yatacağını düşünüyorsan hata edersin."

Bu arada silah sesleri kesildi. Odamı girip uyumaya çalıştım. Sabah olduğunda her yer güllük güllüştü, insanlar işine, çocuklar okullarına gidiyorlardı. Ben de **Dağlık Karabağ**'ın diğer yerlerini görmek üzere dışarı çıktım. Yolda bir askeri araç konvoyuna rastladım. Oradan geçen bir Azeri Türkü'ne, "Bunlar nereye gidiyor?" diye sorduğumda, "Dün gece Ermeni teröristler



DAĞLIK KARABAĞ'DA EMEL SAYIN Dağlık Karabağ'ın Şuşa Kenti'nde sokaklarda dolaştım ve Azeri Türkleri'yle konuş-
tum. Bu arada bazı yerlerde duvarlarda **Emel Sayın**'ın afişlerini gördüm. Burada, ünlü ses sanatçımız çok seviliyor ve kasetleri kapışılıyor, elden ele dolaşiyor. **Emel Sayın**'ın sesi bu savaş ortamında halka moral veriyor.

Kentlerde Ermeniler çoğunlukta. Aslında Dağlık Karabağ'da eskiden Azeriler egemendi. Ancak gerek Stalin döneminde, gerek daha sonraki dönemlerde izlenen sinsi politika ile Ermeniler kentlerde çoğunluğu ele geçirdiler. Gene de bu Ermeni kentlerinin çevresinde kırsal bölgelerde çok sayıda Azeri köyleri var. Bu köyler devamlı ateş hattındalar. Her an Ermeni çetelerinin saldırısıyla karşı karşıyalar.

RUS ASKERLERİ OLAYLARI ÖNLEYEMİYOR

Sovyet askerleri, Azeri Türkleri ile Ermeniler arasında etten bir duvar oluşturup, bir çeşit "Barış Gücü" gibi olayları önlemeye çalışıyorlar. Ama onların çabaları sonuçsuz kalıyor çoğu kez. Çünkü Ermeni militanlar kimi zaman Rus askerlerine de saldırıyor. Rus Ordusu'nun buradaki varlığı ölümleri, yaralamaları, saldırıları, ev yakma ve bombalama olaylarını engelleyemiyor. Bu konuda görüşlerini aldığımız Sovyet Ordusu komutanları, "Bizden de ölenler oluyor. Moskova'dan emir almadan hareket edemiyoruz, ancak uyarı ateşi açabiliyoruz" diye, olaylar karşısında elleri kolları bağlı kaldıklarını itiraf ediyorlar. Azeriler ise Rusların bu sözlerini kuşku ile karşıyor. Ve çoğu zaman Rusların Ermenileri koruduğunu, olaylara göz yumduğunu öne sürüyor.

Daha baştan bana Dağlık Karabağ'a girmenin çok zor olduğu anlatıldı. Her an bir yerden bir bomba ve bir kurşun gelebileceği özellikle vurgulandı. Azerbaycan'da ilişki kurduğum kişiler de aynı şeyleri söylediler. Normal yollarla bu bölgeye girmenin "Güvenlik nedeniyle" son derece güç ve sakıncalı olduğunu anlattılar. Bunun üzerine ayrıntılı ile anlatılmayacağı başka yöntemler uygulamak zorunda kaldım. Bu yolculukta helikopter de kullandım. Sonuçta Şuşa Kenti yakınlarında bir dağa bırakıldım. Son derece heyecanlıydım. Beni getirenler "Bundan sonrası sana ait. Başının çaresine bak. Son derece dikkatli hareket et" dediler ve beni yapayalnız dağ başında bıraktılar.

Dağlık Karabağ'da ilk karşılaştıklarım çobanlar oldu. Dağ başında bir kahvede onları buldum. Hepsi candan ve sevimli insanlardı. Kömürde et pişirmiş, bir yandan turşu yiyorlar ve votka içiyorlardı. Onlar aracılığıyla Moskova'dan tanıdığım Şuşa Kenti'nde bulunan Azerilerim Dağlık Karabağ lideri Caferov'a haber gönderdim.

Şuşa'da ilk gece sabaha karşı silah sesleriyle uyandım. Sonradan yakındaki bir Azeri köyüne Ermenilerin baskın yaptıklarını altı evi yaktıklarını ve bir yaşlı kadını öldürdüklerini öğrendim. Bana, "Buna alışacaksınız. Dağlık Karabağ'da rahat uyku bekleme" dediler.



İŞTE, DAĞLIK KARABAĞ'IN LİDERİ Dağlık Karabağ'da yaşayan Azeri Türkleri'nin lideri Vakıf Caferov'u Moskova'dan tanıyordum. Bir Azeri kenti olan Şuşa'da yaşıyor. Dağlık Karabağ'da bana çok yardımları oldu.

Dağlık Karabağ olaylarının bu ölçüde olduğunu beklemiyordum. Azerbaycan'dan normal yollardan Dağlık Karabağ'a girmek olanaksızdı. Bu nedenle başka yöntemler denedim. Sonuçta Dağlık Karabağ'ın Azeri egemenliğindeki tek şehri olan Şuşa yakınlarına helikopterle bırakıldım.

vardı. Dağlık Karabağ'ın Şuşa Kenti lideri Vakıf Caferov'la Kremlin'de tanışmıştım. Onunla iki yıldır temas halindeydim, ancak her "Dağlık Karabağ'a gelmek istiyorum" deyışimde, "Yollar son derece tehlikeli ve zaten Sovyet Ordusu'nun kontrolü altında, problem çıkabilir" diyordu.

SABAH SİLAH SESLERİ

Aslında 1990 Ocak ayında Kızıl Ordu'nun Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de yaptığı katliamdan sonra Cumhuriyet'te sıkıyönetim ilan edilmiş ve Dağlık Karabağ'a girmek yasaklanmıştı. Dağlık Karabağ lideriyle yaptığım kısa görüşmeden sonra hemen dışarı fırladım ve hem fotoğraf çekmeye, hem de Türkiye'den oraya nasıl geldiğimi hayretler içinde öğrenen halkla görüşmeye başladım. Dağlık Karabağ'daki Azeri Türkleri benimle fotoğraf çektiğim, dertlerini anlatmak için birbiriyle yaşıyordu. Hepsinin ortak

betçiler gözüne çarptı. Aralarında siviller geziyordu. Birine Türkçe seslendim. Bana bakıp hemen yanıma geldi. Ben ağzımı açmadım, "Siz Türkiye'den gelen konaksınız değil mi?" diye sordum. Konuk anlamına "konak" sözcüğünü kullanıyorlar. Şaşırmıştım. Şehirde benim geldiğimi duymayan kalmamış nerdeyse. Dağlık Karabağ'a o kadar az yabancı geliyor ki herkes birbirine fısıltı gazetesiyle bunu iletiyor. Seslendiğim kişiye birliğin komutanının nerede olduğunu, onunla görüşmek istediğimi söyledim. "Gel benimle" diyerek beni komutanın odasına götürdü. Odada Şuşa Bölgesi Komutanı Albay İgor Vasilic Şeşenko ile yarımcısı Yarbay Samarin İlyafilaseviç bulunuyordu. Beni götüren Azeri Türkü onlarla görüşmek istediğimi ve Türkiye'den geldiğimi söyledim. konuşmaya başladık.

Soruma devam ettim, "Peki bu askerler nerede konaklıyor, yani birlikleri nerede?" deyince şöyle konuştu: "Ahaa şurada yukarıda, hepsi oradalar ama bir işe yaradıkları yok. Burada olmuşlar da ne olmuş, gün geçmiyor ki ölümler, yaralama veya ev yakma olayı olmasın. Bir ara bu saldırılar durulmuştu, sonra yine başladı. Aslında biz Ermenilerle çok iyi anlaşılıyor, iyi yaşıyorduk, bizler beraber her zorluğa karşı koyduk. Çocuklarımız beraber büyüdü. Ancak dışardan bunların kafalarına giriyor, dışardan silah ve miltan gönderdiler, onlar da önceleri korkudan sonraları "Dağlık Karabağ Ermenilere ait" sözlerine inanarak bu militanlara yardım etmeye başladılar."

Yukan doğru yürüdüm. Şehrin çıkışına yaklaşıyordum. Askeri bir birliğin sabah jimnastiği yaptığını gördüm. Tanklar, panzerler, makineli tüfekli nöbetçiler gözümü çarptı. Aralarında siviller geziyordu. Birine Türkçe seslendim. Bana bakıp hemen yanıma geldi. Ben ağzımı açmadım, "Siz Türkiye'den gelen konaksınız değil mi?" diye sordum. Konuk anlamına "konak" sözcüğünü kullanıyorlar. Şaşırmıştım. Şehirde benim geldiğimi duymayan kalmamış nerdeyse. Dağlık Karabağ'a o kadar az yabancı geliyor ki herkes birbirine fısıltı gazetesiyle bunu iletiyor. Seslendiğim kişiye birliğin komutanının nerede olduğunu, onunla görüşmek istediğimi söyledim. "Gel benimle" diyerek beni komutanın odasına götürdü. Odada Şuşa Bölgesi Komutanı Albay İgor Vasilic Şeşenko ile yarımcısı Yarbay Samarin İlyafilaseviç bulunuyordu. Beni götüren Azeri Türkü onlarla görüşmek istediğimi ve Türkiye'den geldiğimi söyledim. konuşmaya başladık.

YARIN: RUS KOMUTANLARIN ANLATTIKLARI

ma girip uymaya çalıştım. Sabah oluyorken yer güllük güllüştü, insanlar işine, çocukları okullarına gidiyorlardı. Ben de Dağlık Karabağ'ın diğer yerlerini görmek üzere dışarı çıktım. Yolda bir askeri araç konvoyuna rastladım. Oradan geçen bir Azeri Türkü'ne, "Bunlar nereye gidiyor?" diye sordüğümde, "Dün gece Ermeni teröristleri bir Azeri köyüne saldırıp altı evi yakarak dışarı çıkmışlar. Evlerin birinde 85 yaşlarında Zeynep Aliyeva adlı bir kadın da yanıp kül olmuş. Saldırı altı saatten fazla sürmüştü" dedi.

Çobanlar beni sarılıp öptü. Dağlık Karabağ'da ilk karşılaştığım insanlar dağ başında bir kahvede oturan çobanlar oldu. Onlara Türkiye'den geldiğimi söyleyince hemen boynuma sarıldılar ve beni kucakladılar. Onların aracılığıyla Şuşa'daki tanıdıklarına haber yolladım.

HER YERDE BARİKAT VAR Rus birlikleri, Dağlık Karabağ'da olayların çıkmasını önlemeye çalışıyorlar. Ama kendileri de saldırıların kurkuyor. Her şehrin ve köyün giriş çıkışına kurdukları barikatlarla sıkı bir kontrol ağı oluşturmuşlar. Ama çabalarının başarılı olduğu söylenemez.

Çizgilerle hayattan rekorlar

İNGİLTERE'DE KAYITLARA GEÇEN İLK AT YARIŞLARI MS. 200 VILLARINDA CUMBRIA, NET HERBY'DE ROMALILARIN İTHAL ETTİKLERİ ARAP ATLARIYLA YAPILAN YARIŞLARDIR.

DAWN RIN ADINDAKİ KISRAK (1978'DE DOĞMUŞTU) ENGELLİ KOŞU SAMDYONLUĞULUNU (1984) VE CHELLENHAM ALTIN KUPASINI (1986) KAZANABİLEN TEK ATTIR.

Çizen: DICK MILLINGTON

GUINNESS İthalatlar

BİR YARIŞ MEVSİMİNDE EN BAŞARILI AT YETİSTİRİCİSİ MARTIN CHARLES PIPE'DİR. BU YETİSTİRİCİ 1989-1990 YARIŞ MEVSİMİNDE ATLARININ KATILDIĞI 639 YARIŞTAN 224'ÜNÜ KAZANDI VE 729 BİN 944 STERLİN KAZANDI.

BULMACA

Soldan sağa

1- Uzaklık ölçmeye yarayan bir ağıt... Aleviden bulaşan karalık, 2- Yetke veya sulta... Erkek keçi, 3- Pek güzel olduğu farz edilen dişi cin... Sıhhat, 4- Kale hendeği... Gemilerde ambarlara ve makine dairesine hava vermeye yarayan özel baca... Niyobyumun simgesi, 5- Bir maykaj malzemesi... Titann simgesi... Kuyruksokumu kemigi (pöç), 6- Müslümanlığın beş şartından biri... Sağlam ve dayanıklı (metanelli), 7- Tabaklanmış deri... Bir başlık çeşidi... Ticaret eşyası, 8- Utanma... Mürekkap balığının eti beğenilen bir türü, 9- İri bir hayvan... Rüşvet alan, paraya tamah eden, 10- Üvey ana... Bataklık gazı da denilen bir gaz.

Yukarıdan aşağıya

1- Kestanenin dikenli olan dış kabuğu... Kutsal savaş, 2- Narkoz için eter buharı vermeye yarayan ağıt, 3- Bir peynir çeşidi... Yasaklama... Bir nota, 4- Giltide azalıp yok olacak hale gelmek... Bir cins yumuşak top rak, 5- Bir nota... İlgili, 6- Yemişlerin yenen kısmı... Madeni ip, 7- Kullama (eski dil)... Hisse, 8- Toprağı ekip biçmek işi... Arap alfabetesinde (M) harfinin adı, 9- Sicilya Adası'ndaki yanardağ...

Dünkü çözüm

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

1 TEİZM İFRAT
2 İLTİMAS ORUÇ
3 TEİN KAİDE A
4 İM DAR MANAS
5 Z BEDAVA ANA
6 LİR ABANA AR
7 İLİK AD FAL
8 KAKAK İKİLİK
9 VERİM ALAZA
10 METELİKSİZ S

Mine kaplanmış (üzeri mîneli), 10- Yabancı... Bir gezegen ismi, 11- Sırada önem bakımından ikinci derecede olan (tali)... Kalsiyumun simgesi, 12- Osmanlılarda, sınırlarında görev yapan bir sınıf asker... Bir içki çeşidi.

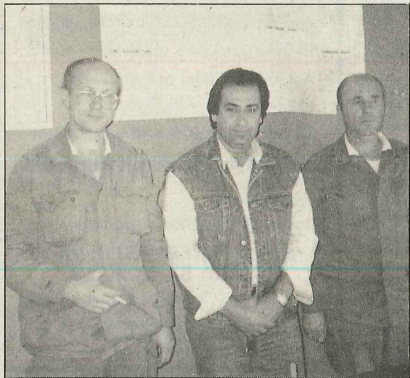
Kafkasya'nın yüce dağları arasında panzerle dolaşabiliyoruz

KAYNAYAN



KAFKASYA

Muammer Elveren



Dağlık Karabağ'ın Şuşa Şehri'ndeki Rus Güvenlik Kuvvetleri'nin komutanları tüm sorularımıza içtenlikle cevap verdiler. Durumu açık seçik anlattılar. Şuşa'da Yarbay Samarin İlyafılaseviç, solunda Albay Igor Vasiliiç Şeçenko. Her iki komutan aldıkları görev zorluğunun bilincindedir.



7 SAAT PANZERLE YOLCULUK Rus komutanların izniyle saldırıya uğrayan bir köye gitmek üzere bir panzere bindik. Beni panzerin içine oturtular. Sıkışık bir durumda zor koşullarda yedi saatlik bir yolculuk yaptım. Panzerin üzerindeki geçtiğimiz çevreyi, herhangi bir saldırı olmasın diye elleri tetikte sürekli gözlüyorlardı.

Rus komutan: 'İki halk arasında kaldık'

“DAĞLIK Karabağ'ın Şuşa Kenti ve çevresinin bölge komutanları Albay Igor Vasiliiç Şeçenko ve Yarbay Samarin İlyafılaseviç beni çok nazik bir biçimde karşıyorlar ve yakın davranıyorlar. Sorularımı da içtenlikle yanıtlıyorlar. İlk sorum şu oluyor:

“Dün gece yine olaylar olmuş. Bunların ardı arkası kesilmiyor. Şimdiye kadar birçok Azeri vatandaşı yaşamını yitirdiği gibi sizin askerlerinizin de ölenleri oluyor. Yoksa burasının güvenliği tam korunuyor musunuz? Bu

kadar her türlü modern silahın bulunduğu söyleniyor. Bunun dağruluk derecesi nedir? Gerçekten böyle silahlar var mı? Bu tür silahlar elinize geçti mi? Ellinize geçtiyse bu silahları nereden ve nasıl temin ediyorlar.”

“ERMENİLERİN HER TÜRLÜ SİLAHI VAR”

“Ermeni çetecilerde her türlü silah var. Ancak tank yok. Roketatarları var, topları var. Büyük çaplı silahlar var. Bunların büyük bölümü yurt dışında

öğrenince mutlaka olay yerine gitmeye karar verdim. Komutandan izin istedim. “Çok zor” dedi. Ama en sonunda gitmene izin verdi.

Bir panzerde dışarda dört, içerde de dört olmak üzere sekiz kişi oturabiliyordu ancak. Dışarda oturanların mutlaka otomatik tüfek, yani Rusların Kalashnikofunu çok iyi kullanmaları gerekiyordu. Dışarda oturacak askerler komando eğitimi görenlerden seçiliyordu. Panzerin üstünde sırt sırta vermiş dört asker yol boyunca Ermeni militaların bulunması ihtimali olan bölgelerden, dağ köylerine giden yolları, panzerlerin yavaşlamak zorunda

geçiyorki ateş açılmasın. Bizim köyde askerli birlik var. O nedenle bizim durumumuz biraz iyi. Rus askerleri bize yardımcı oluyor ama aşağı köylerdeki durum son derece kötü. Bakın burada Rus askerleri var. Bunların yönetimi Azerbaycan Hükümeti'nde olsa daha iyi olur. Biz burada Ermeni çetecilerin ablukası altındayız. Dört yıldır mermi yağmuru altında yaşıyoruz. Çocuklarımız hepsi korku içinde. Çoğunu Bakü'ye ve başka kentlere okumaya gönderiyoruz. Bizim milli ordumuz kurtarabilir bu problemleri. Bizim dışarıyla bağlantımız yok, gazetemiz yok, radyo dinleyemiyoruz. Bakın şu yüz metre ilerdeki



DİZİYAZI

ERMENİLERLE AZERİLERİN ARASINI BULMA ÇABALARI

KAYNAYAN



KAFKASYA

Muammer Elveren

Birden ortalığı bir heyecan sardı. Yeltsin, Dağlık Karabağ'a gelecekti. Azeri ve Ermeni heyetleri bir araya gelip görüşmelere başlayacaklardı. Boris Yeltsin'i karşılamak için Caferov'la birlikte Hocalı Havaalanı'na gittim. Ama Yeltsin yerine Rusya Federasyonu Devlet Sekreteri Barbulis geldi.



KURTULMAK İÇİN 50 BİN RUBLE ÖDEDİLER Bunlar da Ermeni çetecilerin rehine aldıkları iki kardeş. Recep ve Mezzahir Hasanov Sadıkoğlu. Çetecilerin istediği 50 bin lirayı bulup verdikten sonra kurtulabildiler.



ABBASOV'U DARBE KURTARDI Dağlık Karabağ'da Ermeni çeteciler tarafından rehine alınan Süleyman Abbasov, "Moskova'da yapılan darbeden beş gün önce Hocalı Kenti'nden Şuşa'ya gelirken yolumu kesen Ermeni çeteciler gözlerimi bağlayıp birkaç saatlik yoldan sonra kuyu gibi bir yere indirdiler. Darbe, onları korkuttu ve beni salıverdiler" dedi.

Dağlık Karabağ'da YELTSİN TELAŞI

ŞUSA'dan yola çıktığımız panzerle Ermeni çetecilerin saldırdığı İmaret Kervent Köyü'ne indik. Manzar tek kelime ile feciydi. Ağlayan acılı insanlar, bomba ve roketlerle yakılmış evleri önünde çaresiz ağlaşıyorlardı. Benimle beraber oraya gelen heyet, hemen çalışmalarına başladı. Ben de bu fırsattan yararlanarak halkla konuşuyor, saldırıların yaptığı tahribatı görüntülemeye çalışıyordum. Heyet sorgu ve tespit işlemini sürdürürken Rus askerleri elleri tetikte çevredeki tepeleri gözlüyorlardı. Her an bir yerden ateş edileceği gibi hazır bekliyorlardı. Köyedeki işler oldukça uzun sürdü. Evlerden birinde, kaçamayarak yangında ölen kadından neredeyse eser kalmamıştı. Ev öylesine yanmıştı ki kadının kemikleri bile erimişti. Manzara dayanılmaz kadar acı veriyordu.

yaklaştı. Ellerinde Rus yapısı Kalaşnikof makineli tüfekler vardı. Araçtan beni indirip kendi araçlarına götürdüler ve hemen gözlerimi bağladılar. Bana dönüp 'Seni öldürmek için değil başka 'şey için tuttuk' dediler. Kendi aralarında hem Rusça, hem de arada sırada Azerice konuşuyorlardı. Beni kapalı bir yere götürdüler. Gözlerimi açtılar. Garaj gibi bir yerdi. Araçların yağlarının değiştirildiği kanala beni indirdiler ve, 'Korkma seni öldürmeyeceğiz. Şuşa Hapishanesi'nde tutuklu bir Ermeni var, ona karşılık seni tutuyoruz. Onu serbest bırakırlarsa seni de biz bırakacağız' dediler.

Süleyman İsmailoğlu, heyecan ve sabırsızlık içinde geçirdiği günleri şöyle anlatmaya devam etti: "Beni beş gün aynı çukurdan bıraktılar. Akşamları bana yaşlı bir adam yemek veriyordu. Bu adam bana, 'Merak etme benim kızımın kocası Azerbaycanlıdır. Onun için korkma. Ben sana yardımcı olacağım' diyordu. Beni götürülenler

"Yeltsin gelecek, önce Bakü'ye, sonra Stepanaker'e, daha sonra da buraya gelecek. Burada birkaç gündür Moskova'dan gelen güvenlik görevlileri, Yeltsin'in geçeceği yolların, gireceği binaların güvenli olup olmadığını kontrol ediyorlar. Şehirdeki hareketlenmenin nedeni odur."

GENCE'DE BİRİNCİ TUR

Ben de hemen hazırlıklara başladım. Mutlak surette Yeltsin'in geleceği Hocalı Havalimanı'na gitmem gerekiyordu. Ama tüm giriş çıkışlar tamamen kapatılmıştı. Caferov'a rica ettim. Beni KGB Şefi'nin arabasıyla gönderdi. Ancak Stepanaker'in girişindeki askerler "Kesinlikle saat beşe kadar geçemezsiniz" diyerek bizi geri çevirdiler. Geri geldik.



BARBULİS HAVAALANINDA Dağlık Karabağ'da Yeltsin beklenirken çıkagelen sağ kolu Barbulis, liderin gelişmesini sağlık nedenlerine bağladı. Oysa ortalık o kadar karışık ki yeterli güvenlik önlemi alınamamıştı. Barbulis, havaalanında durumu Caferov'la görüştü.

bu çarşesiz yoldan... Benim beraber ora ya gelen heyet, hemen çalışmalarına başladı. Ben de bu fırsattan yararlanarak halkla konuşuyor, saldırıların yaptığı tahribatı görüntülemeye çalışıyordum. Heyet sorgu ve tespit işlemini sürdürürken Rus askerleri elleri tektik çevredeki tepeleri gözlüyorlardı. Her an bir yerden ateş edileceği gibi hazır bekliyorlardı. Köydeki işler oldukça uzun sürdü. Evlerden içeriye, kaçamayarak yağından ölen kadından neredeyse eser kalmamıştı. Ev öylesine yanmış ki kadının kemikleri bile erimişti. Manzara dayanılmaz kadar acı vericiydi.

AYRI YOLDAN DÖNDÜK

Karanlık çökmek üzereydi. Bizi getiren panzerin komutanı dönüş için hazırlanmamızı söyledi. Yeniden maceralı ve tehlikeli bir yolculuğa başlıyoruz. Hem de gece olmak üzereydi. Komutan bu kez kesin emir verdi. Panzerin üzerindeki otomatik silahlı komandalardan başkası kesinlikle kafasını bile aracı dışına çıkarmayacaktı. Yola çıktık. İlerlemeye başladık. Geriye dönüşümüz de üç saat kadar sürmekte. Bir ara durakladık. Bir çemşenin yanında durmştuk. Komutan inmemizi söyledi. Kendinin de rahat bir hali vardı. Bize şunları anlattı:

"Artık Dağlık Karabağ'ın dışına çıktık, geldiğimiz yoldan geri döndük. Zira gelişimizi Ermeni çeteciler tespit etmiş olabilir. Tuzak kurmuş olabilirler. Bu nedenle güzergâhı değiştirdim. Geldiğimiz yoldan çok daha uzun yol katedeceğiz ve tamamen dağ yolunda ilerleyeceğiz. Ancak geçeceğimiz bütün yollardaki köyler Azeri köyleridir."

Herkes rahat bir nefes aldı. Biz de panzerin üzerine çıkıp oturduk. Gece boyunca bozuk yollardan, dağlar ve köyler arasından geçtik. Sabaha karşı saat dörtte Şuşa Şehri'ne gelebildik.

HAPİSHANE'DEKİ TUTUKLULAR

Ertesi gün Şuşa Hapishane Müdürü'yle randevum vardı. Müdür Binbaşy Aydın Abbasov Umudoğlu idi. Ellerinde 75 kadar Ermeni çeteci ve kanunsuz iş yapan tutuklu olduğunu söyledi. Bunların bölgede çeşitli suçlardan yaptıklarını bildirdi. Umudoğlu şöyle konuştu:

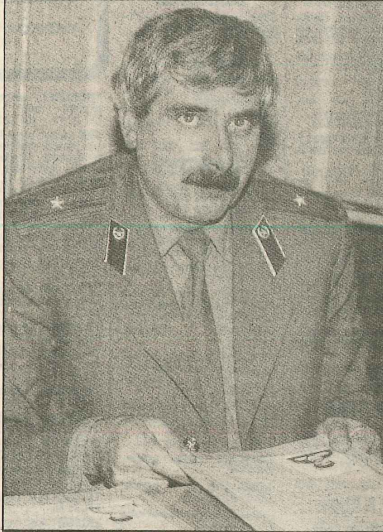
"Hapishanedekilerin çoğunun sorgulamaları sürüyor. Bunların çoğunda kanunsuz silah yakalanmış, bir kısmı silahlı saldırı ve gasp suçunu işlemiş, bir kısmı da ev yapık adam öldürdüğü için tutuklandı. Erivan Hükümeti, bunlardan çoğunun idadesini istiyor. Biz vermiyoruz. Çünkü onlar Ermeni olmakta beraber Azerbaycan vatandaşlarıdır. Biz verirek serbest bırakacaklarını biliyoruz. O zaman gelip gene aynı suçları işleyecekler."

Programında Ermeni çeteciler tarafından rehine alınmış olan Süleyman Abbasov İsmailoğlu ile iki kardeş olan Mezhahir Hasanov Sadıkoğlu ve ağabeyi Recep Hasanov Sadıkoğlu ile görüşme vardı.

Süleyman Abbasov İsmailoğlu'nun rehine alınıp serbest bırakılması olayı hayli ilginçti. İsmailoğlu çok şanslıydı, zira bu tür kaçırma olaylarının bazılarını ölümlü sonuçlanıyorlardı. İsmailoğlu'nun evine gitti. Eşi ve bir yaşındaki çocuğu ile beni karşıladı. Biraz sohbet ettikten sonra macerasını anlatmaya başladı:

"Ben inşaat idaresinde çalışıyorum. Stepanakert yakınındaki asfalt fabrikasının yanından geçenken, arkamdan beni çok yakından bir araca takip ettiğini fark ettim.

Biraz ilerledikten sonra bir kavşakta önümü bir başka araç kesti. Otomatik silahlı dört kişi araçtan fırlayıp bana



HAPİSHANE MÜDÜRÜ Ermeni saldırganlardan yakalananlar tutuklanıp Şuşa'daki hapishaneye kapatılıyor. Şuşa'daki cezaevi müdürü Aydın Abbasov Umudoğlu bize tutukluların durumunu anlattı. Bunlardan bazılarını Erivan Hükümeti'nin istediğini açıkladı.

Yeltsin'in rahatsız olduğu birkaç gün sonra geleceği söylendi. Ama anlaşılın güvenlik önlemlerini yeterli bulmamışlardı. Yeltsin, ben Dağlık Karabağ'dan ayrıldıktan iki gün sonra oraya geldi...

Ama bana Belediye Binası'na gidip sormama tavsiye etti. Bunun üzerine Moskova'dan tanıdığım Dağlık Karabağ Azeri Lideri Vakıf Caferov'un yanına gittim. Okada sivil polisler, daha önce gördüğüm siyasi polisler, KGB Şefi ve birkaç yabancı oturuyordu. Zaten bölgede birkaç gün kalınca herkesin yüzünü tanımak hiç zor değildi. Bu, benim Dağlık Karabağ'daki beşinci günümdeydi. Caferov'a, "Ne oluyor nedir bu hareket?" diye sordum. Cevap verdi:

Beni kapalı bir yer gerektirdi. Gözlemleri açtılar. Benim bir yerdi. Araçların yağlarını değiştirdiği kanala beni indirdiler ve, 'Korkma seni öldürmeyeceğiz. Şuşa Hapishanesi'nde tutuldu bir Ermeni var, ona karşılık seni tutuyoruz. Onu serbest bırakırsanız seni de biz bırakacağız' dediler."

Süleyman İsmailoğlu, heyecan ve sabırsızlık içinde geçirdiği günleri şöyle anlatmaya devam etti:

"Beni beş gün aynı çukura bıraktılar. Akşamları bana yaşlı bir adam yemek veriyordu. Bu adam bana, 'Merak etme benim kızımın kocası Azerbaycanlıdır. Onun için korkma. Ben sana yardımcı olacağım' diyor. Beni götürümler kardeşime haber salmışlar. Hapishanedeki adamla ilgili isteklerini bildirmişler. Bu girişimin sonucunu bekliyorlardı. Beş gün sonra beni o hendek gibi yerden çıkardılar ve bir araca bindirip başka yer götürdüler. Bir buçuk saat kadar yol gittik. Bir eve girdik. Alt kata beni soktular. Olduğum yerde ikinci kattaki televizyonun sesini duyuyordum. Ertesi gün sabah televizyon sesini işitiğimde Moskova'da ihlial olduğunu öğrendim. Şaşırđım. Gorbaçov yoktu. Yanayev gelmişti. Sıkıyönetim ilan edilecekti. Biraz sonra beni kaçırılardan ikisi yanına geldiler ve ellerimi çözdüler. 'Bizi bağışla, sana ezizyet çektiğimiz dediler. 'Biz çok geçmez birkaç gün içinde yine eskisi gibi beraber yaşamayı kardeş olacağız' diye konuşular. 'Şimdi Gorbaçov gitti, artık aramızda problem kalmayacak, evvelki gibi yaşayacağız. Sana yaptıklarımızı unut' dediler. Antladığım kadarıyla sıkıyönetim geldiği için nasıl olsa kanunsuz işler yapanlar ve bunlara yol gösterenler tutulacak ve eskisi gibi beraberce yaşayacağız düşüncesinde idiler. Bu olaydan sonra kolundan aldıkları saati iade ettiler. Augustos'un 20'sinde beni bir arabaya bindirip Stepanakert'e götürdüler. Kardeşimin beklemediği bir ağacın yanında bıraktılar. Beni götürdükleri gün cebimden aldıkları bin beş yüz rublemleri de iade ettiler ve kardeşimle birlikte bizi yemeye davet ettiler. Stepanakert'e beraber yemek yedik. Paramızı onlar verdiler. İhlialin ikinci günü olmuştu. Bu problemler artık bitti, kardeş gibi yaşayacağız deyip bizi uğurladılar."

Süleyman Abbasov İsmailoğlu sözlerini bitirirken, "Beni bıraktıktan bir gün sonra darbeciler tutuklanıp Gorbaçov geri geldi. Beni kaçırılanlar herhalde bıraktıkları için pişman olmuşlardı" diye espri yaptı.

İki kardeşin rehine alınması olayı da ilginç. Mezhahir Hasanov Sadıkoğlu, ağabeyi Recep Hasanov Sadıkoğlu ile Bakü'den döndüğünde Stepanakert Kenti yakınlarında silahlı kişilerce kaçırılmışlar. Onlardan 50 bin ruble istemişler. Ve onlar da bu parayı bulduktan sonra kurtulabilmişler.

NE OLUYOR, BİR OLAY MI VAR?

Ertesi gün Dağlık Karabağ'da harekətli bir faaliyet vardı. Askeri araçlar birden çoğaldı. Yollarda vızır vızır polis araçları dolasmaya başladılar. Şuşa Belediye Binası'nın önünde silahlı askerler duruyor. Etrafı ellerinde bond çantalar olan sivil kişiler binarların damlarına ve bazı evlerin balkonlarına çıkıyor. Etrafı kolaçan ediyor. Vatandaşlardan birine yaklaşıp "Ne oluyor bir olay mı oldu?" diye sordum. Olumsuz yanıt aldım.

GENCE'DE BİRİNCİ TUR

Ben de hemen hazırlıklara başladım. Mutlak surette Yeltsin'in geleceği Hocalı Havalimanı'na gitmem gerekiyor. Ama tüm giriş çıkışları tamamen kapatılmış. Caferov'a rica ettim. Beni KGB Şefi'nin arabasına gönderdi. Ancak Stepanakert'in girişindeki askerler "Kesinlikle saat beşe kadar geçemezsiniz" diyerek bizi geri çevirdiler. Geri geldik. Vakıf Caferov'un odasına girdik. Olayı anlattık. "Bektle ben zaten Yeltsin'i karşılamaya geliyorum. İki kişi daha var. Seni de alırsız. Biz helikopter çağıracağız" dedi. Bir saat kadar sonra arabaya ilk geldiğim dağın tepesindeki düz araziye gittik. Helikopter havada gözükte. İnmesi, bizi alması ve kalkması bir oldu. Aşağı baktığımda birkaç yüz metre derin bir vadinin üstünden uçtuğumuzu gördüm. On beş dakika kadar sonra Hocalı Havalimanı yakınına bizi bırakan helikopter geldiği gibi kayboldu. Biz biraz ilerdeki binaya gittik. Telefon edildi bir araba gelip bizi havalimanına götürdü. Saat dörde geliyordu. Yeltsin ortalarda yoktu. Birden arka arkaya son model zirhlü üç dört Mercedes geldi. Yeltsin'in atadığı Devlet Sekreteri Barbulis bu arabalardan indi. Dağlık Karabağ Azerileri'nin lideri Vakıf Caferov'a yaklaştı. Yeltsin'in rahatsız olduğunu, gelececeğini bildirdi.

Aslında Yeltsin, güvenlik açısından gelececeği o gün. Rusya Federasyonu Devlet Sekreteri Barbulis, biraz sonra Ermeni liderlerinin de gelececeği ve her iki tarafın liderlerinin Gence'de birinci tur görüşmeler yapacağını söyledi. Havada Sovyet yapısı dev bir askeri helikopter gözükte. İçinden makinelili tüfekli beş altı sivil fırladı. Arkalarından Ermeni liderlerinden Stepanakert Belediye Başkanı Maksim Mirzayev'i Erivan'dan gelen bir delege indi. Bir süre kurşun geçirmez bir araç içinde oturdular. Azeri heyeti de geldi. Otomatik silahlı polislerin gölgesinde askeri helikoptere binip gözden kayboldular. Benim, Dağlık Karabağ'da artık işim kalmamıştı. Buraya gelişimdeki yöntemlerle ve helikopterle Gence'ye gittim. Ondan sonra ver elini Bakü.

YARIN: NAHÇIVAN

Çizgilerle hayattan rekorlar

KAYITLARA GEÇMİŞ EN BÜYÜK AĞAÇ MANTARININ DESTEKLİ MANTAR, RİSİDOPORUS UL MARUS'UN BİR TÜRÜDÜR. İNGİLTERE'DE SÜREYEDEN MİKOLOJİ ENSTİTÜSÜNÜN ARAZİSİNDE YETİŞTİRİLMİŞTİR. TEDİR. BU MANTARLARIN BÜYÜKLÜĞÜ 147x121 SANTİMDİR VE ÇEVRESİ 409 SANTİMDİR.

© Guinness Publishing Ltd., 1990

GUINNESS

En büyük orkide

BİRLEŞİK KRALLIK'TA BİLİLEN EN BÜYÜK BEKTAŞI ÖZLÜMÜ. NÜN AĞIRLIĞI 98,9 GRAMDIR VE 1978 YILINDA CHESHIRE MCCC. LESFIELD'DE YAŞAYAN BAY A. DINGLE TARAFINDAN YETİŞTİRİLMİŞTİR.

7 DUNLOP 65

EN BÜYÜK ORKİDE ÇİÇEĞİ İSE AMERİKA'NIN TROPİKAL YÖRELERİNDE YETİŞEN PHRAGMOEPIDUM CALDATUM TÜRÜ ORKİDEDİR. BU ÇİÇEĞİN TAC YAPRAKLARININ BOYU 26 SANTİM BULLUR. ÇAP İSE 91 SANTİM OLABİLİR.

Çizen: DICK MILLINGTON

BULMACA

Soldan sağa

1- "Kötü bir davranışa, söze veya olaya ister islemeye katılmak" anlamında bir deyim (iki kelime). 2- Yiğün yiğün, küme küme... Bir deniz adı, 3- Binek hayvanı oturmağının ön ve arkasındaki çukurluk kısmı... Asya'da bir ülke... Ritüelsiz asker. 4- Fazl... Bir çalın. 5- Bir şeyin "ne" olduğu (mahiyet)... Lityumun simgesi... Fikir, 6- Asya'da bir ülke... Radyumun çözümlüyle oluşan bir gaz, 7- Toryum (thorium) maddeninin simgesi... Elin iç tarafı... Kir izi, 8- Derisi, dişi ve yağı için avlanan memeli bir deniz hayvanı... Küçük dağ... Becerikli, 9- Krallıca... Dayanıklı ve dirençli

Yukarıdan aşağıya

1- "Birbiri ardından görünmek ve gelmek" anlamında bir deyim (iki kelime). 2- Bir düşünce anlatan bir veya birkaç cümleli söz... Öğretmen, 3- Şen... Oy, 4- İlave... Öten bir kimseden vârislerine kalan şeyler, 5- Çiğnel... Çabuk tuluşan süngerimsi bir madde... Miltampirin kısılması, 6- Atyonkarahisar ilindeki bir gölümüzün adı... Söylev, 7- Ürüne karışmış yabancu madde... Bir Avrupa ülkesinin halına verilen ad, 8- Büyüklük ve ileri gelenler... Eşik olarak kesilmiş kenar, 9- Bir nota... Alevilik mezhebine

Dünya çözümü

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
1 TELEOBJEKTİF
2 AKÖRTÜZÜMÜ
3 SÖRTSTİLKA
4 YTEREKÜRAR
5 ÜCLOME SOL
6 RAKET PATLAK
7 EGİM SEZÜM MA
8 KANEPE ARDAK
9 LİKAMET ATA
10 İLK SAM ARAÇ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															

bağlı kimsesiz, 10- Kuzu esesi... İncececeği... Bir şeyin geçtiği veya dokunduğu yerde bıraktığı belirti, 11- Bir çocuğu koruyan, ona bakan ve her türlü davranışında sorumlu olan kişi (veli)... Mensucat veya tekstil, 12- Leş ile beslenen, kızımış tüylü bir kuş.

BARBULİS HAVAALANINDA

Dağlık Karabağ'da Yeltsin beklenirken çıkagelen sağ kolu Barbulis, liderin geleceğini sağlık nedenlerine bağladı. Oysa ortak o kadar karışık ki yeterli güvenlik önemi alınmamıştı. Barbulis, havaalanında durumu Caferov'a gösterdi.



DEPREM GEÇİRMİŞ GİBİ Dağlık Karabağ'ın İmarat Kervent Köyü çetecilerin saldırısından sonra depremden çıkmışa döndü. Evler yıkılmış ya da roketatarlarla yıkılmıştı.

24 NİSAN 1992

Yeni Düşünce

MÇP Genel Başkanı Türkeş, Türk Dünyasının dilde, fikirde ve işte birlik kurması gerektiğini söyledi

"Dünya Türkleri Bakanlığı kurulmalı.."

Refik Şahinli-MÇP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Türkiye'nin önündeki en büyük meselenin bölücülük tehlikesi olduğunu belirterek, Türklerle Kürtler arasında hiçbir ayrılığın olmadığını söyledi.

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından tertiplenen "Değişen Dünya Dengeleri ve Türkiye'nin Konumu" konulu konferansta bir konuşma yapan Türkeş, "Emperyalist ülkeler Türk dünyasını vurmak istiyorlar. Emperyalist güçler topraklarımızda bölücülüğü kışkırtmaktadırlar. Kürtler bizim öz kardeşlerimizdir. Onlarla aramızda hiçbir ayrılık yoktur. Araştırmalara göre Kürtlerin büyük çoğunluğu Türk soyuna mensuptur.

Ama önemli olan bu değil. Hepimiz aynı dine, aynı Kur'an'a bağlıyız. Hepimiz Müslümanız. Tevhid inancı için onlarla beraber şehit olduk. Ayrıca bu toprakların gerçek sahipleriyiz. Düşmanların kışkırtmalarıyla Kürtlere baskı yapıyor. Aynı bir Kürdistan devletini kurdurmak için ellerinden gelen bütün gayrete gösteren düşmanlarımızın asıl amacı bölgede bir Ermenistan kurdurmak" dedi. Konuşmasında PKK'nın Ermeni destekli bir örgüt olduğunu ifade eden Türkeş, "PKK'nın lideri Apo, aslen Ermeni kökenlidir. Bugün PKK kamplarında Yunan generalleri ile bir çok Ermeni askeri eğitim vermektedirler" şeklinde konuştu.



Konuşmasında Karabağ'da yaşanan olaylara da değinen Türkeş, Karabağ'ın Türk toprağı olduğunu, Ermeni çetelerinin orada Müslüman Türklere saldırığını söyleyerek, "Dünyada Birleşmiş Milletler teşkilatı var, insan hakları

diye birşey var. Bütün bunlara rağmen Azeri kardeşlerimiz silah alamadıklarından haklarını koruyamıyorlar. Orada 'hak kuvvetlidir' ilkesi uygulanıyor. Hak kuvvetinin değil haklımındır." dedi.

Türk dünyasının dilde, fikirde ve işte birlik kurması gerektiğini vurgulayan Türkeş, "Bunun ilk adımı alfabede birlik sağlamaktır" dedi. Bağımsızlığını ilan eden Türk cumhuriyetleri ile Türkiye'nin Türk Üniversitesi Karma

Kurulu'nun meydana getirilmesi gerektiğini belirten Türkeş, "Karşılıklı anlaşmalarla ilim alanında faydalı çalışmalar yapılabilir. Karşılıklı öğrenci alışverişisi ile de eğitim alanında yeni uygulamalar başlatılabilir" dedi.

Çok sayıda öğrencinin ayakta izlediği konferansa ilgi büyük oldu. MÇP Genel Başkanı Alparslan Türkeş konuşmasından sonra öğrencilerin sorularını cevaplandırdı. Bir öğrencinin "Dış Türkler Bakanlığı kurulmalı mı, böyle bir Bakanlık ihtiyac var mı?" şeklinde bir soru yöneltmesi üzerine Türkeş, "Böyle bir Bakanlık gerek vardır. Ama adı Dünya Türkleri Bakanlığı olmalıdır" cevabını verdi. Türkeş, "Büyük Türk Federasyonu ku-

rulabilir mi?" şeklinde neltelen bir soruya "Müşterek bir siyasi şekül oluşturulabilir. Şallah böyle bir teşekkül olacaktır" şeklinde cevap verdi.

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin konferans salonunda yapılan konferansa Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ne Tüzün, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Sait Önen, İ.İ.B. Dekanı Prof. Dr. Turgut Özel, Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halit Çöloğlu, MÇP Genel Başkanı Yardımcısı Şevket Bülbül, Yahniçi katıldılar. Konferansa Gazi Üniversitesi'nin öğrencilerinin büyük ilgi göstermesi üzerine çok sayıda öğrenci konferansa ayakta izlemek mecburiyetinde kaldı.

Slav Birliği oluşturma çabaları Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetleri ürkütüyor...

Kafkasya'yı bekleyen tehlike

Kafkasya'da bulunan Rus çizmesi, Sovyet ihtilali sonrasında Çarlık dönemiyle kıyaslanamayacak derecede Kafkasya'yı baskısı altına almış ve bugün bütün Kafkas halklarını ilgilendiren ciddi bir sosyolojik komplikasyon ve bir yerde toplum dejenerasyonunun en önemli etkeni haline gelmiştir.

Türk Dünyası

Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarından Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir kuşağın adı olan Kafkasya, ülkeyi kuzeybatıdan güneydoğuya uzanarak baştanbaşa kateden ve ikiye bölen Kafkas dağları tarafından coğrafi ve etnik topoğrafyası çizilen bir dünya parçasıdır. Kafkas sıradağları Kafkasya'yı Kuzey ve Güney Kafkasya ya da Kafkas Ötesi olmak üzere iki kısma ayırır. Bu bölümlerden Batılı kaynaklarda Transkafkasya olarak gösterilen Kafkasya Ötesi'nde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan cumhuriyetleri yer almaktadır.

Kafkasya'nın kuzey bölgesi kendi içinde doğu ve batı bölümlerine ayrılır. Kuzeydoğu Kafkasya bugün genellikle kabul olunan deyimle Dağıstan olarak bilinirken Kuzeybatı Kafkasya ortak bir isim etrafında birleşememiş ve bölgenin önemli insan topluluklarının ad verdiği bazı bölümler ortaya çıkmıştır. Bölgeye hakim olan Sovyetler Birliği siyasetinin idari olarak da desteklediği bu bölümler yapı bugün de geçerlidir.

Kafkasya'nın insan coğrafyası da en az tabii coğrafyası kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bölge dünyanın bilinen en eski sürekli yerleşim yerlerinden birisi olarak tanınmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski toplumlara yurt olan Kafkasya, dünyanın bir geçiş noktası olması itibarıyla çeşitli insan toplulukları ile tanışmıştır. Bölgede Türk unsurları da, en az 1700 yıldır Kafkasya'nın asli unsur olarak yaşamaktadır. Bölgede yaşayan halkların hemen hepsinin homojen bir yapı göstermeyen, daha küçük kabile ve aşiretlerin bir federasyonu şeklinde oluşmuş-heterojen insan toplulukları olduğunu da bölgenin anlaşılması açısından

mutlaka belirtmemiz gerekmektedir. Bu durum Kafkasya'nın toplum yapısını yabancı kişilerin bölgenin etnik yapısını anlayamamasına yol açtığı gibi, yaptıkları değerlendirmeler de kaçınılmaz bir şekilde yanlış düşümelere sebep olmaktadır. Bugün Kafkasya'da çözümlenmek zorunda olunan en büyük problem, bölgedeki Rus kolonistidir. 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp günümüze kadar ulaşan bir kolonileştirme politikası ile Kafkasya'da ortaya çıkan Rus meselesi, bugün Kafkasya'nın her idari bölümünde Rusların heredeysel bölgenin yerli halkı kadar bir nüfus oranına ulaşması ile doruk noktasına ulaşmıştır. Neredeyse ikiyüz yılı aşan süredir Kafkasya'da bulunan Rus çizmesi, Sovyet ihtilali sonrasında Çarlık dönemiyle kıyaslanamayacak derecede Kafkasya'yı baskısı altına almış ve bugün Kafkasya'da bütün Kafkas halklarını ilgilendiren ciddi bir sosyolojik komplikasyon ve bir yerde toplum dejenerasyonunun en önemli etkeni haline gelmiştir. Kafkasya'nın 1979 nüfus sayımları ile 1989 nüfus sayımları karşılaştırıldığında, Rus varlığının arzettığı vehamet ortaya çıkmaktadır.

Kafkasya'daki nüfusun

Karaçay bölgesinde nüfus dağılımı ve yıllara göre değişim:

Yıl	1926	1939	1959	1970	1979
Genel Nüfus	64.623	149.925	214.000	403.572	496.000
Karaçay Türkleri (Sayı)	55.124	105.000	81.000	113.000	131.000
Karaçay Türklüğü % (oran)	% 81.3	% 70	% 37.8	% 28.2	% 26.4
Ruslar (oran)	% 2.6	% 11.4	% 51	% 47.1	% 45
Diğerleri (oran)	% 16.1	% 18.6	% 11.2	% 24.7	% 28.6

genel yapısı içerisinde Rusların oranına baktığımızda bölgelere göre değişimle beraber bölgedeki Rus varlığı-



nın yıldan yıla daha ağırlıklı bir konum kazandığı görülmektedir. 1979 verilerine göre Kafkasya'nın çeşitli bölgelerindeki Rus nüfus oranı, en az olduğu Dağıstan'daki yüzde 11.6 oranından başlayıp Adige Özerk bölgesinde yüzde 70.6 gibi korkunç bir

oran ulaşmaktadır.

Bugün Kafkasya'nın yerli halklarının tabii gelişimi ötündeki en büyük engel olarak Kafkasya'nın Ruslaştırılması görülmektedir. Kafkasya ile ilzelenen herkes, bölgenin son ikiyüz yıldır yaşadığı nüfusun Ruslaştırılması olgusunun farkındadır. Ancak bu Rus kolonizasyonuna yol açan faktörler konusunda bu faktörlerin ön-

rün Rus aleyhtarlığını artırarak bugünkü Kafkasya üzerindeki Rus baskısını artırması gibi bir sonuçtan çekinme iç güdüsüyle Kafkasya'nın Ruslaştırılmasına yol açan Rus yayılmacılığının sadece Rusların emperyalist arzuları ile oluşmadığını belirtmektedirler

Fakat, Sovyetler Birliği'ndeki son gelişmeler göstermiştir ki, bugün Kafkasya bir Rus tehlikesi ile başbaşa kalmıştır. Rusya Federasyonu içerisinde kalan Kafkasya'daki özerk cumhuriyetleri Ruslaştırma sonucunda, günümüzde büyük bir tehlikenin eşliğindedir. Sovyetler Birliği'nde Türk cumhuriyetleri bir bir bağımsızlığını ilan ederken, Kafkasya'daki özerk cumhuriyetler gelecekte mahrumdurlar. Aynı durumda Kırım Türkleri, Tataristan ve Rusya Federasyonu içerisinde yer alan diğer özerk

Sovyetler Birliği'nde Türk cumhuriyetleri bir bir bağımsızlığını ilan ederken, Kafkasya'daki özerk cumhuriyetler, Kırım Türkleri, Tataristan ve Rusya Federasyonu içerisinde yer alan diğer cumhuriyetler büyük bir tehlike ile karşı karşıyadılar. Çünkü Slav Birliği oluşturma gayretindeki Rusya, bu toprakların sahibi insanları rahat bırakmayacaktır.

cumhuriyetlerde karşı karşıyadılar. Bugün Slav birliği gündeme gelmiştir; Kırım, Tataristan ve bütün Kafkasya cumhuriyetleri Rusya Federasyonu içerisinde kalacaktır. Ruslaştırma neticesinde buralarda yoğun Rus nüfusunun da yaşadığı gözönüne alırsa, gelecekte bu bölgenin artan bir sömürüyle karşı karşıya kalacakları görülmektedir.

Zaten ister Çarlık döneminde olsun, isterse komünist dönemde olsun Rusların Kafkasya'yı işgal etme ve sömürgeleştirme politikası her fırsatta kullanılarak ısrarla uygulanmıştır. Bugün Kafkasya'nın yerli halklarının toplam nüfusu ancak 4 milyon civarında iken ve bu nüfus da hemen daima eşit miktarda Rus'un mevcut olduğu küçük idari bölümlere dağıtılmış halde bulunurken, Sovyet Rus İmparatorluğu'nun hakimi olan Rus merkezi idaresinde karşı Kafkasya'nın idari ve siyasi bağımsızlığının nasıl sağlanabileceği cevabı çok zor olan bir sorudur. Komünist dönemde de Kafkasya'nın Ruslaştırılması politikasının nasıl acımasızca sürdürüldüğünü Karaçay bölgesinin Sovyet dönemindeki nüfus yapısı içerisindeki Karaçay Türkleri ile Rusların nüfus oranlarının değişim grafiğinden rahatça çıkarılabilir.

Bu tabloda dikkati çeken en önemli husus 1939'a kadar Rus nüfusu karşısında tartışılmaz bir çoğunluğa sahip olan Karaçay Türkleri'nin 1959 sayımlarından sonraki oranlarının kendi yurtlarında azınlık haline gelmeleridir. Fakat buna Slav ırkçılığını hortlatmak için çaba sarfeden Yeltsin yönetimi izin vermemektedir. Ama birlikte hareket etme şansına sahip olan Kafkas halkları, bu şans kullandıkları takdirde en azından kendi haklarını elde etme şansına sahip olacaktır.

Bu tabloda dikkati çeken en önemli husus 1939'a kadar Rus nüfusu karşısında tartışılmaz bir çoğunluğa sahip olan Karaçay Türkleri'nin 1959 sayımlarından sonraki oranlarının kendi yurtlarında azınlık haline gelmeleridir. Fakat buna Slav ırkçılığını hortlatmak için çaba sarfeden Yeltsin yönetimi izin vermemektedir. Ama birlikte hareket etme şansına sahip olan Kafkas halkları, bu şans kullandıkları takdirde en azından kendi haklarını elde etme şansına sahip olacaktır.

rakama ulaşmaktadır.

Kafkasya geneli düşünülürken bölgedeki Rus nüfusu yüzde 35 kadar önemli bir

likleri hakkında bazı görüş farklılıkları vardır. Bazı araştırmacılar geleneksel hale gelmiş olan Kafkasya'lı-

Zaman

DOSYA

Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..

Nezih UZEL

Doğu Türkistan İslâmî hatırladı

Çin Müslümanları
Pekin
hükümetinin dine
karşı olan siyasetine
gölge düşürdü

Mao'dan beri
sıkıntılı yaşayan
Müslümanlar,
Çüce Deng zamanı
rahata kavuştular

Çinliler'in Xinjiang adını verdikleri Doğu Türkistan veya Çin Türkistan'ında oniki etnik grup yaşamaktadır.

Bu grupların dökümü şöyledir:

1- Uygurlar (6,2 milyon), 2- Kazaklar (6,7 milyon), 3- Huis'ler (Çinleşmiş Müslümanlar), 4- Kırgızlar, 5- Moğollar, 6- Xibos'lar, 7- Tacikler, 8- Özbekler, 9- Tatarlar, 10- Daur'lar, 11- Mançular, 12- Ruslar (4000), Hanlar (5,3 milyon)

1949 yılında Çin halk ordusu tarafından "Kurtarılan" (I) Doğu Türkistan'a az bir zaman sonra yüz bin asker getirilerek ordunun çiftliklerine dağıtılmıştı. çiftçi-asker olarak çalışan bu kişilerin çoğu Çin'den sürgün gelenlerdi. Çin, Doğu Türkistan'da hem "İstemediği" vatandaşlarından kurtuluyor, hem bu ülkeyi tam bir sömürge alanı şekline sokuyordu.



Doğu Türkistanlı bir Müslüman kadın



Torunları ile birlikte bir Doğu Türkistanlı



Doğu Türkistan'da 6.2 milyon Uygur Türkü yaşıyor. Kızıl Çin işgali altındaki bu ülkede doğan Uygurlar'ın hepsi Müslüman

meden başka Çince bilmiyordu. Oysa ki Çince resmi okullarda ilkokulun son sınıfından itibaren, yabancı dil gibi öğretilmekteydi.

Bu öğretmen için ayrıca bir Çinli ile evlenmek asla sözkonusu değildi. Pazar günleri İngilizce konuşulan "English Corner" de yarı eğlenmek yarı dil öğrenmek için toplanan kalabalığın arasında hiçbir genç Uygur, hiçbir genç Çinli ile bir arada görülüyordu.

İslâm ve Komünizm

Resmî görüşe göre Xinjiang'da yaşayan çok çeşitli etnik gruplar aralarında anlaşmaktadır. Ancak ayrı yaşıyorlar.. Bazı Uygur asıllı devlet memurları Çinlileri hatırlatan isimler taşıyorlar.

Bölgede biri Uygurca diğeri Çince olmak üzere iki resmî dil var.. Uygurca aslında çalışma dili sayılabiliyor. Uygurlar arasında tedrici bir şekilde Çinleşen bir sınıf ortaya çıkmış. Bu sınıfa mensup kişiler Xinjiang'ı Hanlarla elele yönetiyorlar.

Bu kişilerin çoğu Komünist Partisi üyesi, fakat hepsi değil. İslâm ve komünizm arasında birarada yaşama şeklinde düğümlenen dikenli konu bu kişilerin baş sorunu...

Bir zamanlar Çin'i baştan sona kavuran kültür ihtilali sırasında yasak edilen din, günümüzde yeniden serbestçe uygulanabiliyor...

Her köyde cami var

Her köyde bir cami yer alıyor. Geleneksel bayram günlerinde dolup taşan bu camilerin sayıları giderek çoğalıyor.

İslâm bölgesinde domuz bulmak ne mümkündür... % 91 İslâm nüfusunun yaşadığı Kaşgar yöresinde bu hayvanın izine dahi rastlanmıyor. Müslümanların ezici bir çoğunluğa sahip olmalarına rağmen adı geçen yörede yönetici kadronun yarısı henüz Han'lardan oluşuyor...

Ancak Kaşgar bölgesinde halkın ihtiyacını karşılayabilmek için daha binlerce cami yapılması na gerek var...

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Xinjiang (Yeni ülke) adını verdiği Doğu Türkistan'da yaşayan 6 milyon Uygur Türkü İslâmî yaşayışa dönüyor



Türkistan'da hâlâ yaşayan göçebe yurtlari hao "Eritme" yerine "kültürel kimlik" kelimelerinden daha çok hoşlanıyor. Liu'nun verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre Uygur ve Tibet asıllıların % 20'si tam olarak beslenmemektedir.

Ülkede yoksulluk vardır. Buna rağmen adı geçen azınlıklar Çin yönetiminin nimetlerinden yararlanma yolunu tercih etmemektedir.

Ülkede yaşayan Uygurlar, Tacikler, Kırgızlar, Özbekler ve Türkmenler Çin yönetimi tarafından ayrı ayrı mütalaa edilmekle birlikte hepsi Türkmen sülalesinden olup Müslüman unsurdur.

Çin yönetimi 1961, 1962 açlık felâketi sırasında bu insanların çoğunun Sovyet sınırını geçerek yakın bölgede yaşayan akrabalarının yanına gittiğini itiraf etmekte ancak son zamanlarda Çin'de meydana gelen serbestlik dolayısı ile geri döndüklerini ilâve etmektedir.

Bu durumun özellikle 13. Kongre'den sonra genişlik kazandığı bildiriliyor.

Millî Azınlıklar Ulusal Dairesi Başkanı Liu Xianz-



Yarkent yakınlarında pazara zahire taşıyan Doğu Türkistanlılar.

YARIN: HEM MÜSLÜMAN HEM KOMÜNİST OLANLAR

MÜLAKAT

Zaman DOSYA

Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..

Nezih UZEL

2

Hem Müslüman hem de komünist olanlar



● Doğu Türkistan'da iki yaşlı Müslüman Uygur Türkü, cami avlusunda ezan vaktini bekliyorlar

Kaşgar'da büyük caminin imamı Salay Damollah Hacı "Hem Müslüman Hem Komünist" olunmaz diyor



Bir göçebe Uygur kadını çadırına yakacak getiriyor

Çin'in komünistleri İslâm bölgelerinde adam kazanmak için İslâm'la anlaşma yolunu arıyorlar

Bazı devlet memurları ibadetleri engelleneceği için Komünist Partisi'ne girmek istemiyorlar

Doğu Türkistan'da pek çok aile büyük masraflarla çocuklarına özel din dersi veriyor

Çin'in "Uygur Muhtar Bölgesi" adı ile andığı Kin-jiang'da, Komünist Partisi, İslâm cemaatini, "İslâm Birliği" ismini verdiği bir örgüt aracılığıyla kontrol altında tutmaktadır.

Bu teşkilâtın, İran, Afganistan ve Pakistan gibi komünist devletlerin yanında kendi varlığını nasıl sürdürdüğü merak konusudur. Meseleyi resmî imamların ağzından araştırmak oldukça güçtür. Kaşgar'da büyük İdkah Camii'nin ak sakallı ihtiyar imamı Salay Damollah Hacı durumdan memnunkül duyduğunu ifade ettikten sonra sözlerine şöyle devam ediyor: "Hem Müslüman, Hem Komünist olmak mümkün değildir. Ancak bir Müslüman Komünist Partisi'ne girerse, bu, kendisi hakkında derinden derine düşündükleri ile ilgili şahsî bir davranış olur. Zira bir Müslüman Komünist Partisi'ne girerken dinini terketmek zorundadır. Komünistler Marksist ve dinsizdirler. Bununla birlikte pek çok dinî faaliyet (Kurban ve Ramazan bayramları) gelenekler arasında sayılır ve bu sırada herkes camiye gider. Bir komünist cuma namazında camide görülemez... Bu kişi en azından parti tarafından umumun önünde affa mazhar olamayacaktır..."

● Komünistler- Müslümanlar

İslâm muhitinden taraftar kazanmak için Çin komünistlerinin büyük gayretler sarfettikleri görülmektedir. Kaşgar'da önemli bir devlet hizmetinde bulunan ve 1951'den beri parti üyesi olan Berat Kadir isimli bir Uygur, bu konuda şu açıklamalarda bulunuyor:

"İslâm'ı terkettim, bu bir sır değildir. Bizi fakirlikten kurtaran komünizme inanıyorum... "Bununla birlikte Berat Kadir Kurban Bayramı sabahı Kaşgar'ın büyük camisine gitmiş ve cemaatle namaz kılmıştır. Berat Kadir'in iki çocuğu henüz karar vermiş olmamakla birlikte karısı Allah'a inanmaktadır. Berat Kadir'in yakın dostu Semet Musa'nın altı çocuğu vardır. Karısı hastabakıcıdır. İnançlı kadın: "Biz hepimiz Müslüman'ız ve bu yüzden hiçbir problemimiz yok..." demektedir.

Diğer bazı devlet görevlileri dinlerini terketmek zorunda kalacakları için partiye girmediklerini çekinmeden ifade etmektedirler.

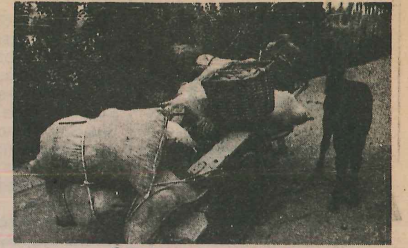
● Çocuklara din dersi

Çin'in Müslüman "Uygur Muhtar Bölgesi"nde yaşayan pek çok Müslüman aile büyük masraflara katılarak çocuklarına din dersi hocası tutuyor ve onların tam bir Müslüman olarak yetişmelerini istiyor. Din görevlisi olarak yetişmek isteyenlerin gayretleri daha da ileri boyutlara ulaşıyor.

Zengin bir Uygur tüccarlarının oğlu ve bütün dünyayı gezmiş bir iş adamı olan Eşref Hacı din konusunda oldukça iyimser bir tavırla "Den Xioping zamanı durum her zamankinden daha iyi olmuştur" demektedir.

● Yerli adetler

Eşref Hacı büyük oğlu Rahmet Hacı'nın düğün töreni için: "Normal bir düğün 3000 veya 4000 yuana



● Zahire taşıyan bir Uygur

Kaşgar'da üslenen Çin 3. Ordusu 140.000 kişiden oluşmaktadır. Bu askerler 200.000 hektar arazi-nin ekimi ve bakımından sorumludur.

Yeni Çin haber ajansının verdiği bilgiye göre 1986 yılında Doğu Türkistan'da otuzyedü bin siyasi tutuklu bulunuyordu.

çıkarak. Ben bu çocuğa 5000 yuan harcadım" demiştir. Bu ücrete başlık parası dahil olmakla birlikte, mobilyalar, televizyon, kasetli radyo, elektrikli vantilatör ve halılara verilen paralar dahil değildir.

Doğu Türkistan'da Çin etkisi ondokuzuncu yüzyıldan başlamıştır. Çin'in bu ülkeyi asker zoruyla işgal ettiği ise, kırk yıl önce gerçekleşti.

Mao Çe Tung'un kültür ihtilâli sırasında Çin Müslümanları çok sıkıntılı çektiler. Uygur Türkleri'nden meydana gelen bu gruplar yıllarca ibadet hürriyetinden mahrum edildiler.

Çin ancak son yıllarda Müslümanlar'a özgürlük tanıdı. Bilhassa Cüce Deng zamanı tanınan bu özgürlüklerden Çin Müslümanları geniş ölçüde yararlandılar.

İslâm dini ile birlikte yaşayan mahalli gelenekler de yeniden halkın göz bebeği oldu. Böylece Doğu Türkistan'da "kimlik" arayışı mutlu sonuçlara ulaştı.



● Uygur kadınları ev işlerinde de başarılı

● YARIN: ÇİN, DOĞU TÜRKİSTAN'DAN SİLİNİYOR

● Çinliler'in Uygurca, Uygurlar'ın Çince bilmediği ülkede her iki topluluk ayrı ayrı yaşıyor



● Başörtülü Türkistanlı kadınlar.

Zaman

DOSYA

Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..

Nezih UZEL

Çinliler, kendilerini yabancı hissediyor

● Çinliler Doğu Türkistan'da kendilerini yabancı hissediyorlar

● Kaşgar çarşısında çok az Çinli görülüyor. Asya ülkelerinin dövizleri bu çarşıda serbestçe satılıyor

● Çinçiler'le Uygurlar'ın aralarındaki sürtüşmeler önlenemiyor.

Doğu Türkistan'da yaşayan Han'lar (Çin asıllar) çoğunlukla bu ülkeyi, siyasal açıdan Çin'in bir parçası saymakla birlikte kendilerini bu topraklarda yabancı hissetmektedirler.

İngilizce öğretmenliği yapan genç bir Çin'li profesörün ailesi otuz yıla yakın hizmet gördükten sonra Qinqiang'tan ayrılarak Çin'in içlerine dönmüştür. Genç profesörün en büyük arzusu ise bir an önce emekli olarak ailesinin gittiği yerlere geri dönmektir.

İngilizce öğretmeni Xinjiang'ta doğmuş olmakla birlikte Uygurca öğrenmemiştir. 50'li yıllarda Çin'den gelerek bu ülkede iş tutan kendisinden daha yaşlı bir arkadaşı da Uygurca öğrenmemiştir. Her iki Çinli görevlinin de yerli Uygurlar'dan pek tanıdıkları yoktur.

● Uygurlar Çinliler'le anlaşamıyor

Çin'in bu uzak toprağında domuz eti bulamayarak koyun yemek zorunda kalan Han'larla yerli Uygurlar arasında zaman zaman çıkan sürtüşmeleri önlemek mümkün olmuyor.

Ancak azınlıklar komitesi üyelerinden Yaltkun Turak'a göre bu kavgalar "kardeşler arasındaki olağan kavgalardan" başka bir şey değildir.

Bununla birlikte bu "kardeş" topluluklar birbirleri ile bir arada yaşamaktan pek hoşlanmamaktadırlar.

Kalabalık Kaşgar çarşısında bazen tek bir Çinli'ye dahi rastlamak mümkün değildir. Bu nedenle Çin'le



● Doğu Türkistan'da Müslüman Türkler kullandıkları arabalara büyük önem veriyorlar.

ilgisi yoktur. Ülkeye gelen bir turist bazen bu şehrin Kızıl Çin'e mi yoksa, Sovyetler Birliği'nin Orta Asya Cumhuriyetleri'nden birine mi ait olduğu konusunda tereddüde düşecektir.

Kaşgar tam bir Türk-İslâm şehridir. İki yüz yıllık Çin baskısı, yarım yüzyılla yaklaşan Çin işgali, bu şehrin karakterini değiştirmemiştir.

● Öğrenciler özgürlük istiyor

Bin dokuzyüz seksenaltı yılının başlarında yerli meclisin başkanı Amudun Niyazi Xinjiang'ta giderek özgürlüğe ulaşacak bir siyasal rejimin kurulması için gayret göstereceğini söylemişti.

Şunu belirtmek gerekiyor ki, 1985 yılının Aralık ayında Doğu Türkistan'da o zamana kadar hiç görülmemiş bir olay meydana gelmişti. Ülkenin başlıca şehirlerinde Urumçi'de ayaklanan bir kısım öğrenciler, üniversite binalarını ele geçirmişler ve Türkistan için bağımsızlık sloganları atmışlardı. Öğrenciler Doğu Türkistan'ın kendi kendisini yönetmesini istiyorlardı.

Den Xiaoping'in Çin'de açtığı yeni devre Çin işgalinde bulunan Doğu Türkistan'da kısmi bir din özgürlüğüne yol açmıştı.

Sonuçta Çin Müslümanları bu özgürlüklerden istifade ederek eski dini hayatlarını yeniden yaşamaya başladılar. Yeni camiler yapıldı, eskiler onarıldı. Din adamı yetiştiren kurumlara ağırlık verildi.

İslâm için pek çok şey yapıldı. Aynı şeyler diğer dinlere de uygulandı.

Mao'dan beri "din afyondur..." görüşüne sahip bir yönetimde bazı kişiler olayların sürükleyişi ile veya hayatın zorlaması ile doktrine delik açtılar.

Bu delik zamanla büyüyecektir. Doğu Türkistan son iki yüzyılda üzerine biriken tozları silkecek ve yeniden eski şerefli günlerine dönecektir.

Türk dünyasının en kutlu isimlerinden Kırım'da yetişmiş Gaspıralı İsmail Bey vaktiyle "Tercüman" isimli gazetesini yayımlarken:

"Öyle bir Türkçe ortaya atacağım ki, Boğaziçi'nin kayıkçıları ile Kaşgar'ın deveçileri aynı anda konuşacak hâbişleri olacaktır."



● Müslümanlar toplu halde bir namaz eda ediyorlar.



● Müslümanlar toplu halde bir namaz eda ediyorlar.

Doğu Türkistan'da yaşayan Han'lar (Çin asıllı) çoğunlukla bu ülkeyi, siyasal açıdan Çin'in bir parçası saymakla birlikte kendilerini bu topraklarda yabancı hissetmektedirler.

İngilizce öğretmenliği yapan genç bir Çin'li profesörün ailesi otuz yıla yakın hizmet gördükten sonra Qinqiang'tan ayrılarak Çin'in içlerine dönmüştür. Genç profesörün en büyük arzusu ise bir an önce emekli olarak ailesinin gittiği yerlere geri dönmektir.

İngilizce öğretmeni Xinjiang'ta doğmuş olmakla birlikte Uygurca öğrenmemiştir. 50'li yıllarda Çin'den gelerek bu ülkede iş tutan kendisinden daha yaşlı bir arkadaşı da Uygurca öğrenmemiştir. Her iki Çinli görevlinin de yerli Uygurlar'dan pek tanıdıkları yoktur.

● Uygurlar Çinliler'le anlaşamıyor

Çin'in bu uzak toprağında domuz eti bulamayarak koyun yemek zorunda kalan Han'larla yerli Uygurlar arasında zaman zaman çıkan sürtüşmeleri önlemek mümkün olmuyor.

Ancak azınlıklar komitesi üyelerinden Yaltkun Turak'a göre bu kavgalar "kardeşler arasındaki olağan kavgalardan" başka bir şey değildir.

Bununla birlikte bu "kardeş" topluluklar birbirleri ile bir arada yaşamaktan pek hoşlanmamaktadırlar.

Kalabalık Kaşgar çarşısında bazen tek bir Çinli'ye dahi rastlamak mümkün değildir. Bu pazarın Çin'le



● Doğu Türkistan'da Müslüman Türkler kullandıkları arabalara büyük önem veriyorlar.

İlgisi yoktur. Ülkeye gelen bir turist bazen bu şehrin Kızıl Çin'e mi yoksa, Sovyetler Birliği'nin Orta Asya Cumhuriyetleri'nden birine mi ait olduğu konusunda tereddüde düşecektir.

Kaşgar tam bir Türk-İslâm şehridir. İki yüz yıllık Çin baskısı, yarım yüzyıla yaklaşan Çin işgali, bu şehrin karakterini değiştirmemiştir.

● Öğrenciler özgürlük istiyor

Bin dokuzyüz seksenaltı yılının başlarında yerli meclisin başkanı Amudun Niyazi Xinjiang'ta giderek özgürlüğe ulaşacak bir siyasal rejimin kurulması için gayret göstereceğini söylemişti.

Şunu belirtmek gerekiyor ki, 1985 yılının Aralık ayında Doğu Türkistan'da o zamana kadar hiç görülmemiş bir olay meydana gelmişti. Ülkenin başlıca şehirlerinde Urumçi'de ayaklanan bir kısım öğrenciler, üniversite binalarını ele geçirmişler ve Türkistan için bağımsızlık sloganları atmışlardı. Öğrenciler Doğu Türkistan'ın kendi kendisini yönetmesini istiyorlardı.

Den Xioaping'in Çin'de açtığı yeni devre Çin işgalinde bulunan Doğu Türkistan'da kısmî bir din özgürlüğüne yol açmıştı.

Sonuçta Çin Müslümanları bu özgürlüklerden istifade ederek eski dinî hayatlarını yeniden yaşamaya başladılar. Yeni camiler yapıldı, eskiler onarıldı. Din adamı yetiştiren kurumlara ağırlık verildi.

İslâm için pek çok şey yapıldı. Aynı şeyler diğer dinlere de uygulandı.

Mao'dan beri "din afyondur..." görüşüne sahip bir yönetimde bazı kişiler olayların sürükleyişi ile veya hayatın zorlaması ile doktrininde delik açtılar.

Bu delik zamanla büyüyecektir. Doğu Türkistan son iki yüzyılda üzerine biriken tozları silkecek ve yeniden eski şerefli günlerine dönecektir.

Türk dünyasının en kutlu isimlerinden Kırım'da yetişmiş Gaspıralı İsmail Bey vaktiyle "Tercüman" isimli gazetesini yayımlarken:

"Öyle bir Türkçe ortaya atacağım ki, Boğaziçi'nin kayıkçıları ile Kaşgar'ın deveçileri aynı anda konuşarak birbirleri ile anlaşacaklar" demişti.

Türk-İslâm dünyasının özellikle Orta Asya kesimi bir yabancı ülkenin işgali altındadır. Bu yörenin insanları üç çeyrek asırdan beri kendilerinden olmayan kişiler tarafından yönetiliyorlar.

Ancak bu kişilerin yerlilerin imanlarından bir çalın taş dahi koparamadıkları anlaşılıyor...

—SON—

Hatıra Defterimden

Çocukluğumun Türkiye'si

M.Şevket Eygi

Çocukluğumun Türkiye'si ne kadar başka ve değişik bir Türkiye idi. Anlatmağa nereden başlamam acaba? Önce siyasetten başlayayım. Demokrasi yoktu, tek parti diktatörlüğü hüküm sürüyordu. Altı kazıklı CHP iktidardaydı. Cumhurbaşkanı İsmet Paşa, aynı zamanda partinin de genel başkanıydı. Başka sıfatları da vardı: **Millî Şef** bunlardan biriydi. Dört sene bir seçim yapılırdı. Tek partiden başka bir parti seçime iştirak edemezdi (zaten başka parti yoktu ki). Seçim iki dereceliydi. Birinci seçmenler ikinci seçmenleri, onlar da Ankara'da hazırlanan milletvekili listelerini seçerlerdi. Böylece "egemenlik ulusun" olurdu. 2'nci Dünya Savaşı boyunca altı yıl süreyle sıkıyönetim vardı. Kaşgar'da bir sefalet ve baskı vardı.

Mikrofon sizde

Evinizde hayvan besliyor musunuz?



Necra Duyarlı
(Ev kadını)



Erdal Özdemir
(Kutucu)

Orta Asya'da büyük Türk ili Batı Türkistan ve Doğu Türkistan olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Batı Türkistan Rus, Doğu Türkistan Çin işgali altındadır. Batı Türkistan'ın en önemli şehirleri Taşkent, Buhara, Semerkant, Düşenbe, Alma Ata'dır.



● Camiler kadını erkekli insanlarla dolup taşıyor.



● Doğu Türkistan'da bir cami ibade edecekleri bekliyor.

Zaman

DOSYA

Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..Dosya..

Nezih Uzel

Sovyetler'de yaşayan Müslüman nüfusla, ilgili bilgiler

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2446

Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslümanların nüfus, din ve mezhep, dil ve edebiyat kullandıkları alfabeleri gösteren kesilip saklanabilecek ayrıntılı bilgiler veriyoruz

Bu gün her türlü spekülasyonun dışında üzerinde kendi kendinize yorum yapabileceğiniz, Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslümanların nüfus, din ve mezhep, dil ve edebiyat ve kullandıkları alfabeleri gösteren kesilip saklanabilecek ayrıntılı bilgileri veriyoruz. Pasiflikle suçlanan ehl-i sünnet müslümanların Sovyetler'de nasıl mücadeleler verdiğini iki gündür açıkladık. Bu günkü ilk çizelge bu müslümanların özellikle mücadeleci müslümanların -bunu çizelgede belirtilen yaşadıkları yerlere göre çıkartabilirsiniz- şii mi sünni mi olduklarını, ikince çizelgede özellikle Kiril Alfabeti'nin kullanımının yaygınlaştırılması dil ve edebiyat olarak bölünmeleri ile nasıl bir kültürel baskı altında olduklarını anlayabilirsiniz. Bundan sonra sözü bilimsel verilere bırakıyoruz.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN MÜSLÜMAN NÜFUSU

Özbekler 12 456 000 Türk Hanefi (Orta Asya) (Küçük bir Şii grup) Özbekçe.
Kazaklar 6 556 000 Türk Hanefi Orta Asya Özbekçe.
Tatarlar 6 317 000 Türk Hanefi Orta Asya Volga ve Dağılık bölgeler Tatarca.
Azeriler 5 477 000 Türk % 70 Şii Caferi % 70 Sünni Hanefi Trans Kafkasya Azerice.
Tacikler 2 237 000 Acem Hanefi Orta Asya Tacikçe.
Türkmenler 2 028 000 Türk Hanefi Orta Asya Türkmence.
Kırgızlar 2 906 000 Türk Hanefi Orta Asya Kırgızca.
Başkurlar 1 371 000 Türk Hanefi Orta Asya Volga-Ural Başkırca.
Çeçenler 756 000 Kafkas Hanefi Kuzey Kafkasya Çeçence.

Osetianlar 521 000 Acem Hanefi % 30 Kuzey Kafkasya Osetianca.
Avarlar 483 000 Kafkas Şafi Dağıstan Avarca.
Lezgiler 383 000 Kafkas Şafi Dağıstan Lezgice.
Kabardianlar, 322 000 Kafkas Hanefi Kuzey Kafkasya Kabardianca.
Karakalpaklar 303 000 Türk Hanefi Orta Asya Karakalpakça.
Darginler 287 000 Kafkas Şafi Dağıstan Dargince.
Kumikler 228 000 Türk Şafi Dağıstan Kumikçe.
Uygurlar 211 000 Türk Hanefi Orta Asya Uygurca.
İnguşlar 186 000 Kafkasya Hanefi Kuzey Kafkasya İnguşça.
Karaçaylar 131 000 Türk Hanefi Kuzey Kafkasya Karaçayca.
Kürtler 116 000 Acem Hanefi Şii Caferi, Yezidi Kafkasya Kürtçe.
Adigeler 109 000 Kafkasya Hanefi Kuzey Kafkasya Adigece.
Laklar 100 000 Kafkas Şafi Dağıstan Lakça.
Acarlar 150 000 Gürcü Hanefi Kafkasya Gürcüce.
Çingeneler 100 000 Hind Satmi Müslüman Orta Asya Kafkasya Bölge Dilleri.
Abhazlar 91 000 Kafkasya % 40 Kafkasya Abhazca.
Tabasaranlar 75 000 Kafkasya Şafi Dağıstan Tabasaranca.
Balkanlar 66 000 Türk Hanefi Kuzey Kafkasya Balkarca.
Nogaylar 60 000 Türk Hanefi Orta Asya

ya Kuzey Kafkasya Nogayca.
Dunganlar 52 000 Çinli Hanefi Orta Asya Dunganca.
Çerkesler 46 000 Kafkas Hanefi Kuzey Kafkasya Kabardianca.
İraniler 31 000 Acem Caferi Orta Asya Özbekçe Tacikçe.
Abazalar 29 000 Kafkas Hanefi Kuzey Kafkasya Abazaca.
Tatlar 22 000 Acem Caferi Yahudi Hristiyan Dağıstan ve Kafkasya Azerice.
Rutulular 15 000 Kafkas Şafi Dağıstan Lezgice, Azerice, Rusça.
Çakurlar 14 000 Kafkas Şafi Dağıstan Lezgice, Azerice, Rusça.
Beluciler 13 000 Acem Caferi Orta Asya Dağıstan Türkmence.
Agullar 12 000 Kafkas Şafi Dağıstan Lezgice, Azerice Rusça.
Araplar yaklaşık 10 000 Arap Hanefi Bazıları Şii Caferi Orta Asya Özbekçe Tacikçe.
Lazlar 1000-2000 Kafkas Hanefi Kafkasya Gürcüce
Hemşinler 1 000'den az Ermeni Sünni Hanefi Kafkasya Ermenice.
Çalaşlar 1 000 Sami Hanefi Orta Asya Özbekçe.
Özbek, Türkçe 1923-1937 arası 1927'ye kadar Arap 1927-40 arası Latin 1940'tan sonra Kiril 15. yüzyıldan devrim öncesine kadar Edebiyat dili olarak Çağatayca ve Farsça kullanıldı.
Kazakça, Türkçe 19. yy. ortaları 1927'ye kadar Arap, 1927-40 arası Latin 1940'tan sonra Kiril, 19. yy. dan önce Çağatay ve Kazan Tatarcası kullanıldı.
Kazan Tatarcası, Türkçe 14. yy. 1929'a kadar Arap, 1939'a kadar Latin, 1939'dan sonra Kiril, 19. yy. a kadar yarı Çağatayca Kazan Tatarcası.
Kırım Tatarcası, Türkçe 15. yy. 1929'a kadar Arap, 1939'a kadar Latin, 1940'tan sonra Kiril, Modern Dil 19. yy. sonlarında Gaspralı İsmail tarafından geliştirildi. Bugün halen Özbekistan'daki sürgün Kırmıllılar tarafından kullanılıyor.
Azeri Türkçesi, Türkçe 14. yy. 1927'ye kadar Arap, 1939'a kadar Latin, 1939'dan sonra Kiril.
Tacikçe, Farsça 9. yy. Arap, Latin, Kiril, Klasik Farsçada farklı bir telaffuz ve Rusçadan geçen bir çok kelime.
Türkmence, Türkçe, Müderrn Türkmence 1923, 1928'e kadar Arap, 1939'a kadar Latin, 1939'dan sonra Kiril, Daha önce Farsça ve Çağatayca kullanıldı.
Kırgızca Türkçe 1924/ Arap, Latin, Kiril, 1924'ten önce Kazakça ve Çağatayca kullanıldı.
Başkırca, Türkçe 1923, 1929'a kadar Arap, 1939'a kadar Latin, 1939'dan sonra Kiril, 1923'ten önce Kazan Tatarcası kullanıldı.
Çeçence, Kafkas 1925 1924-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, 1925'ten önce Arapça kullanıldı.
Osetianca, Farsça 1924 1924-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, 18. yy. a kadar Slavca, 19. yy. da Gürcüce, 1923'te Arapça kullanıldı.
Avarca Kafkas 18. yy. 1928'e kadar Arapça,



1928-39 arası Latin, 1939'dan sonra Kiril, Devrimden önce Arapça kullanıldı.

Lezgice, Kabardianca, Kafkas 1924 Çerkes-Dargince, Kafkas 19. yy. 1928'e kadar Arap, 1928-38 arası Latince 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Arapça kullanıldı.

Kumikçe, Türkçe 19. yy. sonu 1927'ye kadar Arap, 1927-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Kazan Tatarcası ve Arapça kullanıldı.

Uygurca, Türkçe 19. yy. 1939'a kadar Arap, 1939'dan 1946'ya kadar Latin, 1946'dan sonra Kiril, 15. yy. 19. yy. arası Çağatayca kullanıldı.

İnguşça, Kafkas 1923 1923-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Arapça ve Azeri Türkçesi kullanıldı.

Karaçay-Balkarca, Türkçe 1924, 1924-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Osmanlı Türkçesi ve Kırım Tatarcası kullanıldı.

Kürtçe, Farsça 1922 1922-29 arası Ermeni, 1929-44 arası Latin, 1944'ten sonra Kiril, Kirmaççı.

Lakça, Kafkas 19. yy. 1928'e kadar Arap, 1928-38 arası Latin, 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Arapça kullanıldı.

Adigece, Kafkas 1927, 1927-38 arası Latin 1938'den sonra Kiril, Devrimden önce Osmanlı Türkçesi ve Kırım Tatarcası kullanıldı.

Abhazca, Kafkas 19. yy. Latin 1918-38 arası, Gürcü 1938-54 arası, 1954'ten sonra Kiril, Devrimden önce Gürcüce kullanıldı.

Tabasarıanca, Kafkas 1936, 1936-39 arası Latin, 1939'dan sonra Kiril, 1936'dan önce Azeri Türkçesi ve Arapça kullanıldı.

Nogayca, Türkçe 1928, 1938'den sonra Kiril, Dağıstan'da konuşulan Karanogayca, 1938'den beri edebiyat dili olarak kullanılmıyor. Aknogayca edebiyat dili olarak kullanılıyor. Devrimden önce Kazan Tatarcası ve Kırım Tatarcası kullanıldı.

Dunganca, Çince, 1920-54 arası Latin, 1954'tan sonra Kiril, 1920'den önce Çin yazısı kullanıldı.

Abazaca, Kafkas 1938 Kiril, 1938'den önce Osmanlı Türkçesi ve Kırım Tatarcası kullanıldı.

İTaticce, Farsça 1928-39 arası Latin, 1939'dan sonra Kiril, 1928'den önce Müslüman Tatiller, Azeri Türkçesini kullandı.

SON



● Kazak Türkleri Halk oyunları Ekibi konuşmalarından sonra izleyenleri Kazak şarkılarıyla coşturdular.

"Canım Türkistan"

Daha önce Özbek Tekkesi olarak kurulan vakıflar asil gayelerinden uzaklaştırıldı

Kazak Türkleri Vakfı'nca düzenlenen toplantıda konuşan yazar Ergun Göze, Türkistan'da ki Müslümanların hiçbir zaman unutulmamasını istedi.

Yaptığımız Pantürkistlik mi?

OSMAN NURİ METE
Yusuf Akçura Osmanlı'nın son dönemindeki üç önemli akım olan Türkçülük, Osmanlılık ve İslamcılığı incelediği risalesinde bu akımların problemlerini tespit eder. Bu, Osmanlı Devleti'nin dağılması için yapılacak olanın ne olması gerektiğidir. Bu dönemde Pan Türkizme yapılan en önemli eleştiri Osmanlı devletinin hakim unsuru olan Türkler'in milliyetçilik hareketlerinin karşı milliyetçilik hareketlerini kıskırtarak, özellikle Müslüman unsurların kopmalarına yol açacağı idi. Sonunda da öyle oldu. Özellikle Araplar bu akıma karşı cephe aldılar. Bugün bile İttihat ve Terakki'yi, Cemal, Enver paşaları Talat Bey'i nefretle anıyorlar. Gerçi burada daha değişik bir durum var. Acaba Arapların milliyetçilik hareketleri İttihat ve Terakki'yi bu yola itti, yoksa İttihat ve Terakki mi Arapları milliyetçilik hareketine itti. Burası tartışmalıdır. Fakat sorusu kesin ki devletin Müslüman unsurları arasında Pan Türkizm hoşnutsuzluk meydana getirdi.

Bugün, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin böyle bir meselesi yoktur. Zaten millî bir devlettir. Parçalanma tehlikesi de varit değildir.

Fakat bu demek değil ki, dünyanın çeşitli yerlerindeki Türklerle gerek devlet gerek halk ilgilenmesin. Siyasetin ötesinde, burada bir kültür meselesi vardır. Bizim kültürümüz, yüzyıllar süren hikâyemizin yaşadığı çok geniş bir araziye yayılmıştır. Sadri Maksud'ye ülkeyi terkettiren, Anadolu topraklarında yaşayan eski kavimlerin kültürümüzü belirlediği iddiası ile her ne kadar başkantsimize acııp heykeller dikmişsek de Anadolu Türk kültürünü belirleyen Orta Asya'dan gelenlerin getirdikleridir. Bilimden müziğe siirden neşre kadar bu böyledir. Daha sonraları Fatih

Dönemi'nde bile Sultanın Orta Asya'dan getirdiği bilim adamları ülkemizde halen daha etkilerini sürdüren hareketler başlatmışlar, müesseseler kurmuşlardır. Düşünün ki Hâcegan-ı Nakşibendiye'nin yaklaşık üçte ikisi Orta Asya'dandır. Hadis kitabı deyince çocukların bile aklına ilk gelen Buhari bu bölgedeki şanlı bir Türk iline olan mensubiyeti ile anılıyor.

Üstelik mensup olduğumuz sünni haneî, sünni maturidi ekol, Orta Asya'dan, Anadolu üzerinden Doğu Avrupa'ya uzanan bir kuşak üzerindedir. Hayat tarzlarımızı duygu ve düşüncelerimiz ayndır. Aytmatov'un bazı hikâyeleri senaryolaştırıldı, Türkiye coğrafyasına adapte edildi. Hiçbir şey değişmedi. Hadise ha Orta Asya'da geçmiş, ha Anadolu'da farkedemezsiniz. Beyaz Gemi'de Nur Gazi'nin Anadolu'daki bir çocuktan tek farkı, esaretin verdiği boynu büküklük olsa gerek. Benzerlik o kadar fazla ki önümüzdeki hafta yayınlayacağımız Batı Türkistan dosyasını incelerken göreceksiniz, İslâm'ı kuşaklara aktarma şeklimiz bile ayn. Bir sanatçımızın verdiği Sovyetler Birliği konserlerini televizyonda izlerken gördük. Ortada bir hasret var. Herkes ağladı. Aynı duygu ve düşüncüyü paylaşan insanlar oturup beraberce ağlarlar.

Biz gerçi daha altmış yıllık birikimimize sahip çıkamıyoruz. Fakat yakın bir tarihte kültürümüz üzerinde derinlemesine incelemeler başlayınca, Buhara, Semerkant, Hive arasında mekik dokuyacağız. O zaman, bu bölgedeki özgürlüklerin ne işe yaradığı da biraz daha anlaşılacak.

Biz, kuzey komşumuzun veya batımızdaki peykinin onların zamanında yaptığı gibi devletlerini teşkil eden unsurları kıskırtarak düzenlerini bozacak değiliz.

• DEVAMI 11.SAYFADA •

İSTANBUL- 1986 yılında kurulan Kazak Türkleri Vakfı Yıldız Sarayı Silahane dairesinde bir program düzenledi. Programın açılışını Vakıf Mütavelli Heyeti Başkanı Muhammed Kılıç yaptı. Konuşmacı olarak gazeteci yazar Ergun Göze, İstanbul Vakıflar Bölge Kültür ve Arşiv Müdürü Necati Gültepe, Marmara Üniversitesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Nadir Devlet katıldı.

Necati Gültepe vakıfların gelir ve servet dağılımı fonksiyonu ile sosyal adaleti sağlama etkisi üzerinde durdu. Vakıf ile servetin kamu mülkiyetine gelirin ise ihtiyacı olanlara geçtiğini söyledi. Gültepe ayrıca vakıfların millî kültürü aktarmadaki rolünün önemine de dikkat çekti. Türkistanlıların Anadolu'da daha önce de vakıflar kurduğunu belirten Gültepe bunların ilkinin 1370 tarihinde Tarsus'ta kurulduğunu söyledi. Bu gün gayri menkulleri bile vakıflıktan çıkan bu vakıf o zamanlar Orta Asya'dan Anadolu'ya gelenlere yardımcı olmak misafirlikleri süresince yatıp kalkmalarının, yiyeceklerinin teminine çalışmak, yerleşmek isteyenlere uygun yer bulup yerleşmelerini kolaylaştırmak amacı ile kurulmuş. Gültepe İstanbul'da kurulan ve Özbek Tekkesi olarak bilinen vakıfların ise sonradan asıl gayelerinden uzaklaştıklarını söyledi.

GÖZE KÜRSÜDE

Daha sonra kürsüye gelen Göze heyecanlı bir konuşma yaptı. Sözleri sık sık alkışlarla kesildi. Göze Türklerin İslamdan önce de var olan cömertliklerine İslamın derinliği ve ınceliği eklenince vakıf müessesesinin ortaya çıktığını bütün Kıbrıs'ın Suriye'nin Mısır'ın, Rumeli'nin vakıf olduğunu belirterek, bunun da ötesinde Türklerin bizzat kendilerini, derya gibi kanlarını, dağ gibi kemiklerini İslam'a vakfettiklerini söyledi. Türklerin çekildikleri bölgelerden çıkanların yalnız Türkler'in değil, sosyal adaletin de çıktığını ve buralara genellikle komünizmin yerleştiğini belirten Göze, dış Türklerin açık ve yoksulluk içindeki müslümanların unutulmamasını istedi. Savaşları sürdürenlerin özellikle bu aç müslümanları düşünmesini isteyen Göze, bunlara bir müslümanın değil de bir pop şarkıcısının yardım topladığına dikkat çekti. Son olarak Doç. Dr. Nadir Devlet Kazakistan ve Kazakları konu alan bir konuşma yaptı. Devlet, Kazakistan'da bu gün 6.5 milyon Kazak yaşadığını 1 milyon Kazak'ın da Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşadığını söyledi.

• DEVAMI 11.SAYFADA •

Kazak Türkleri kimlik kartı

Vakıf 25.9.1986 tarihinde kurulmuş. Gayesi gerek vakıf üyeleri arasında sosyal kültürel yardımlaşmayı sağlamak ve gerekse başta öncelikle Kazak Türkleri olmak üzere bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve insanlığın, ilmi, içtimai ve iktisadi yönden kalkınmasında katkıda bulunmaktır.

Vakıfın kurucuları: Davut Açıkgöz, Muhammed Kılıç, Abdülhak İmren, Yandahan Akay, Şirzat Doğru, Toktavbay Toplu, Abbas Kalkan, Kadir Haydar, Cami Avcı, Abdülcelil İnan, Toktavbay Orhan, Murat Aksel, Gülambay Nazır, Sultan Mehmet Serbest, Sıddıkhhan Uluçay, Malik Serrefli, Celal Abdülcelil Kahraman, İbrahim Mutlu, Abdülcelil Güler.

Vakıfın adresi: Gökalp Mh. 44. Sk. No: 36/A Zeytinburnu-İstanbul. Telefon: 5462106



● Kazak Türkleri Halk oyunları Ekibi konuşmalarından sonra izleyenleri Kazak şarkılarıyla coşturdular.

"Canım Türkistan"

Daha önce Özbek Tekkesi olarak kurulan vakıflar asıl gayelerinden uzaklaştırıldı

Kazak Türkleri Vakfı'na düzenlenen toplantıda konuşan yazar Ergun Göze, Türkistan'da ki Müslümanların hiçbir zaman unutulmamasını istedi.

İSTANBUL- 1986 yılında kurulan Kazak Türkleri Vakfı Yıldız Sarayı Silahhane dairesinde bir program düzenledi. Programın açılışını Vakıf Mütevelli Heyeti Başkanı Muhammedi Kılıç yaptı. Konuşmacı olarak gazeteci yazar Ergun Göze, İstanbul Vakıflar Bölge Kültür ve Arşiv Müdürü Necati Gültepe, Marmara Üniversitesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Nadir Devlet katıldı.

Necati Gültepe vakıfların gelir ve servet dağılımı fonksiyonu ile sosyal adaleti sağlama etkisi üzerinde durdu. Vakıf ile servetin kamu mülkiyetine gelirin ise ihtiyacı olanlara geçtiğini söyledi. Gültepe ayrıca vakıfların milli kültürü aktarmadaki rolünün önemine de dikkat çekti. Türkistanlıların Anadolu'da daha önce de vakıflar kurduğunu belirten Gültepe bunların ilkinin 1370 tarihinde Tarsus'ta kurulduğunu söyledi. Bu gün gayri menkulleri bile vakıflardan çıkan bu vakıf o zamanlar Orta Asya'dan Anadolu'ya gelenlere yardımcı olmak misafirlikleri süresince yatıp kalkmalarının, yiyeceklerinin teminine çalışmak, yerleşmek isteyenlere uygun yer bulup yerleşmelerini kolaylaştırmak amacı ile kurulmuş. Gültepe İstanbul'da kurulan ve Özbek Tekkesi olarak bilinen vakıfların ise sonradan asıl gayelerinden uzaklaştıklarını söyledi.

GÖZE KÜRSÜDE

Daha sonra kürsüye gelen Göze heyecanlı bir konuşma yaptı. Sözleri sık sık alkışlarla kesildi. Göze Türklerin İslamdan önce de var olan cömertliklerine İslamın derinliği ve ıncelliği eklenince vakıf müessesesinin ortaya çıktığını bütün Kıbrıs'ın Suriye'nin Mısır'ın, Rumeli'nin vakıf olduğunu belirterek, bunun da ötesinde Türklerin bizzat kendilerini, derya gibi kanlarını, dağ gibi kemiklerini İslam'a vakfettiklerini söyledi. Türklerin çekildikleri bölgelerden çıkarılan yalnız Türkler'in değil, sosyal adaletin de çıktığını ve buralara genellikle komünizmin yerleştiğini belirten Göze, dış Türklerin açık ve yoksulluk içindeki müslümanların unutulmamasını istedi. Savaşları sürdürenlerin özellikle bu aç müslümanları düşünmesini isteyen Göze, bunlara bir müslümanın değil de bir pop şarkıcısının yardım topladığına dikkat çekti. Son olarak Doç. Dr. Nadir Devlet Kazakistan ve Kazakları konu alan bir konuşma yaptı. Devlet, Kazakistan'da bu gün 6.5 milyon Kazakın yaşadığını 1 milyon Kazak'ın da Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşadığını söyledi.

• DEVAMI 11.SAYFADA •

Yaptığımız Pantürkistlik mi?

OSMAN NURİ METE
Yusuf Akçura Osmanlı'nın son dönemindeki üç önemli akım olan Türkçülük, Osmanlılık ve İslamcılığın incelediği risalesinde bu akımların problemlerini tespit eder. Bu, Osmanlı Devleti'nin dağılması için yapılacak olanın ne olması gerektiğidir. Bu dönemde Pan Türkizm yapılan en önemli eleştiri Osmanlı devletinin hakim unsuru olan Türkler'in milliyetçilik hareketlerinin karşı milliyetçilik hareketlerini kışkırtarak, özellikle Müslüman unsurların kopmalarına yol açacağı idi. Sonunda da öyle oldu. Özellikle Araplar bu akıma karşı cephe aldılar. Bugün bile İttihat ve Terakki'yi, Cemal, Enver paşaları Talat Bey'i nefretle anıyorlar. Gerçi burada daha değişik bir durum var. Acaba Arapların milliyetçilik hareketleri İttihat ve Terakki'yi bu yola itti, yoksa İttihat ve Terakki mi Arapları milliyetçilik hareketine itti. Burası tartışmalıdır. Fakat sorusu kesin ki devletin Müslüman unsurları arasında Pan Türkizm hoşnutsuzluk meydana getirdi.

Bugün, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin böyle bir meselesi yoktur. Zaten milli bir devlettir. Parçalanma tehlikesi de varit değildir.

Fakat bu demek değil ki, dünyanın çeşitli yerlerindeki Türklerle gerek devlet gerek halk ilgilenmesin. Siyasetin ötesinde, burada bir kültür meselesi vardır. Bizim kültürümüz, yüzyıllar süren hikâyemizin yaşandığı çok geniş bir araziye yayılmıştır. Sadri Maksud'ye ülkeyi terkettiler, Anadolu topraklarında yaşayan eski kavimlerin kültürümüzü belirlediği iddiası ile her ne kadar başkantsimize acıup heykeller dikmişsek de Anadolu Türk kültürünü belirleyen Orta Asya'dan gelenlerin getirdikleridir. Bilimden müziğe şirden neşre kadar bu böyledir. Daha sonraları Fatih

Dönemi'nde bile Sultanın Orta Asya'dan getirttiği bilim adamları ülkemizde halen daha etkilerini sürdüren hareketler başlatmışlar, müesseseler kurmuşlardır. Düşünün ki Hacegan-ı Nakşibendiye'nin yaklaşık üçte ikisi Orta Asya'dandır. Hadis kitabı deyince çocukların bile aklına ilk gelen Buhari bu bölgedeki şanlı bir Türk iline olan mensubiyeti ile anılıyor.

Üstelik mensup olduğumuz sünni hanefi, sünni maturidi ekol, Orta Asya'dan, Anadolu üzerinden Doğu Avrupa'ya uzanan bir kuşak üzerindedir. Hayat tarzlarımızı duygu ve düşüncelerimiz ayırdır. Aytmatov'un bazı hikâyeleri senaryolaştırıldı, Türkiye coğrafyasına adapte edildi. Hiçbir şey değişmedi. Hadise ha Orta Asya'da geçmiş, ha Anadolu'da farkedemezsiniz. Beyaz Gemi'de Nur Gazi'nin Anadolu'daki bir çocuktan tek farkı, esaretin verdiği boynu büküklük olsa gerek. Benzerlik o kadar fazla ki önümüzdeki hafta yayınlayacağımız Batı Türkistan dosyasını inceleyenler göreceksiniz, İslam'ı kuşaklara aktarma şeklimiz bile aynı. Bir sanatçımızın verdiği Sovyetler Birliği konserlerini televizyonda izlerken gördük. Ortada bir hasret var. Herkes ağladı. Aynı duygu ve düşünceleri paylaşan insanlar oturup beraberce ağlarlar.

Biz gerçi daha altmış yıllık birikimimize sahip çıkamıyoruz. Fakat yakın bir tarihte kültürümüz üzerinde derinlemesine incelemeler başlayınca, Buhara, Semerkant, Hive arasında mekik dokuyacağız. O zaman, bu bölgedeki özgürlüklerin ne işe yaradığı da biraz daha anlaşılacak.

Biz, kuzey komşumuzun veya batımızdaki peykinin onların zamanında yaptığı gibi devletlerini teşkil eden unsurları kışkırtarak düzenlerini bozacak değiliz.

• DEVAMI 11.SAYFADA •

Kazak Türkleri kimlik kartı

Vakıf 25.9.1986 tarihinde kurulmuş. Gayesi gerek vakıf üyeleri arasında sosyal kültürel yardımlaşmayı sağlamak ve gerekse başta öncelikle Kazak Türkleri olmak üzere bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve insanların, ilmi, içtimai ve iktisadi yönden kalkınmasında katkıda bulunmaktır.

Vakfın kurucuları: Davut Apıkgoz, Muhammed Kılıç, Abdülhak İmren, Yandahan Akay, Şirzat Doğru, Toktavbay Toplu, Abbas Kalkan, Kadir Haydar, Cami Avcı, Abdülcelil İnan, Toktavbay Orhan, Murat Aksel, Gülambay Nazır, Sultan Mehmet Serbest, Süddikhan Ulugay, Malik Sereti, Celal Abdülcelil Kahraman, İbrahim Mutlu, Abdülcelil Güler.

Vakfın adresi: Gökaltın Mh. 44. Sk. Nu: 36/A Zeytinburnu-İstanbul. Telefon: 5462106

12.6.89

URSS

فغانا

Ouzbékistan : une centaine de morts en une semaine

*Les pogroms contre les Meskhets pourraient s'étendre.
La résistance à la perestroïka et l'islam seraient à l'origine
des troubles, selon la presse soviétique.*

La situation reste précaire en Ouzbékistan où les pogroms perpétrés par les Ouzbeks contre les Meskhets ont fait une centaine de morts en une semaine.

Les sept mille membres des unités spéciales du ministère de l'Intérieur dépêchées dans le bassin de la Ferghana, dans l'extrême est de l'Ouzbékistan, ont cependant rétabli l'ordre dans cette région, affirmait hier la Pravda.

« Au cours des dernières vingt-quatre heures, la situation a dans l'ensemble été stabilisée par la police et les unités du ministère de l'Intérieur », écrit le quotidien en citant le commandant des forces dans la Ferghana où ont eu lieu la plupart des tueries.

Le journal de l'armée, *Krasnaïa Zvezda* (Étoile Rouge) rapporte de son côté qu'une centaine de personnes ont trouvé la mort dans les violences entre Ouzbeks et Meskhets, minorité déportée en masse en 1944 sous Staline, de Géorgie vers l'Ouzbékistan.

Un millier de personnes ont aussi été blessées et 650 habitations détruites. Plus de 11 000 Meskhets, soit environ les deux tiers de cette minorité, ont été évacués vers des camps de réfugiés, ajoute le journal.

Une évolution imprévisible

Au nombre de 15 000 dans la Ferghana, les Meskhets représentent une infime minorité des 1,8 million d'habitants de la région.

La situation reste « complexe et très explosive » selon les termes de *Selskaya Jizb* (La vie rurale). Le général Youri Chataline, responsable des forces du ministère de l'Intérieur, estime « imprévisible » l'évolution des événements en Ouzbékistan.

Dans un long reportage consacré à la situation dans la région de Ferghana, le journal tente d'apporter un certain nombre d'explications sur les origines de cette flambée de vio-

lence, qui, souligne le quotidien, sont très profondes.

« Tout porte à croire qu'un long et minutieux travail de « propagande » a été mené parmi les « mécontents », écrit le journal en avançant une explication politique aux heurts inter-ethniques. « L'incendie allumé artificiellement par quelqu'un (...) conduit à penser que la perestroïka ne convient manifestement pas à des forces qui ne souhaitent pas se concilier avec un rapide développement de la transparence et de la démocratie dans le pays. » Le général Chataline voit dans ces troubles une « provocation soigneusement planifiée ».

La presse laisse d'autre part entendre que la religion joue un rôle dans les troubles. La télévision a ainsi indiqué que les manifestants agitaient des drapeaux verts, couleur de l'Islam. Les Ouzbeks sont des musulmans sunnites travaillaient surtout dans l'agriculture alors que les Meskhets, de confession chiite, sont pour la plupart commerçants. (AFP REUTER.)

منظاری

Le gouvernement réduit de moitié

*Le dégraissage de la bureaucratie
soviétique pourrait se traduire par une
nouvelle purge à la tête de l'État.*

Le premier ministre soviétique Nikolai Ryjkov a proposé samedi au Soviet suprême de l'URSS une nouvelle purge à la tête de l'État soviétique, en proposant la suppression de quarante-trois des cent ministères et Comités d'État.

Prenant la parole devant les cinq cent quarante-deux membres du nouveau Soviet suprême, lors d'une session retransmise en direct par la télévision soviétique, M. Ryjkov a proposé de reconduire seulement dix ministres dans leurs fonctions.

Parmi ces ministres assurés de conserver leurs fonctions, le ministre des Affaires étrangères, Edouard Chevardnaze, le chef du KGB, Vladimir Krioutchkov, et le ministre de la Défense, le général Dimitri Iazov.

Le nombre des ministères responsables de l'économie sera réduit de cinquante à trente-deux, a précisé M. Ryjkov qui a lui-même été confirmé jeudi à son poste de chef du gouvernement par le Congrès des députés du peuple.

Ce nouveau gouvernement n'entrera pas en fonction avant la fin du mois. Chaque candidature doit d'abord être étudiée en commissions à partir du 19 juin. Le Soviet suprême devrait ensuite approuver le gouvernement le 26 juin. Le Soviet suprême devrait ensuite approuver le gouvernement le 26 juin lors de sa prochaine réunion plénière.

Le premier ministre soviétique a également annoncé qu'il envisageait de réduire d'un tiers les effectifs des ministères, ajoutant que des fonctionnaires seraient mis à la retraite, les autres étant reclassés dans les entreprises.

« Nous n'avons pas assez d'argent pour nous permettre de le gaspiller », a-t-il noté, avant de déclarer que le nouveau gouvernement « combattrait résolument les méthodes de direction administrative », respecterait le « pluralisme » et « développerait pleinement le potentiel du fédéralisme socialiste ». (AFP/Reuter).

● La Pravda a expurgé le discours de clôture prononcé par le président Mikhaïl Gorbatchev devant le congrès des députés du peuple. La phrase : « J'ai été tué sept fois et ma famille quatre fois. Il faut en finir avec de telles balivernes », a en effet disparu dans le texte du discours de M. Gorbatchev publié par le quotidien du PC soviétique.

“Azerbaycanlılar Türk değildir” sözüne, 13 yaşındaki bir Azerî talebenin 1927 yılındaki cevabı:

“Azerî, ‘Acem’ değil, ‘Türk’ tür!”

Tarih, 63 yıl öncesini gösteriyor.

Galatasaray Lisesi ilk kısım 5. sınıfında Fransızca dersi işleniyor. Dersin hocası Mösyö Robin'in, kendisine bir konuda yalan söyleyen 12 Yaşındaki Azerbaycanlı öğrencisine; “Türkler yalan söylemez, sen niye söylüyorsun?” demesi üzerine başlıyor her şey! Daha 12-13 yaşındaki cahil ve hiç bir şeyden habersiz yerli öğrenciler; “O Türk değil, Acemdir, Kafkasyalıdır...” diyorlar. Bir başka Azerbaycanlı öğrenci Fuad, arkadaşlarının bu cevabına son derece müteessir oluyor. Daha 13 yaşındaki Azerî genci, Türklüğün, Türklük duygusunun ne olduğunu, hissettiği gibi kâğıda döktüğü bir mektubu, kendisine yakın hissettiği Coğrafya hocası Cemal Alagöz'e göndererek, arkadaşlarının yanlışlığını dile getiriyor...

Tarih bu kez 1990... Bu tatsız olay yeniden gündeme geliyor. Aynı sözleri sarfeden, aynı yanlışlığı düşen bu kez bir Cumhurbaşkanı. Hem de Anadolu Türkleri'nin Cumhurbaşkanı... Ve, bu olaydan müteessir olanlar, bu kez bütün Azerbaycanlı Türkler...

HABER MERKEZİ

Cumhurbaşkanı Sayın Özal'ın Birleşik Amerika'da bulunduğu sırada, gazetecilere



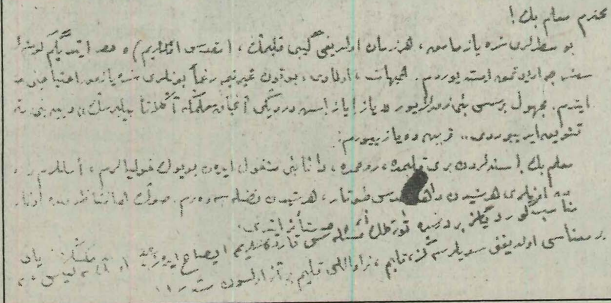
ÖZAL — Amerika ziyareti sırasında Azerbaycanlıların Türk olduklarını iddia etmiş, bu tavır bütün dünyada hayretle karşılanmıştı.

verdiği beyanatta, “Azerbaycanlılar Anadolu'daki Türk halkından çok, İran Azerileri'ne yakındır. Bir başka fark daha vardır. Onlar Şii'dir, biz Sünni'yiz” dedi. Bunun Türkçesi “Onlar bizden değildir” demektir.

Bu tatsız, yanlış, yersiz sözlerin sarf edilmesi, halkımızı son derece üzmüştü. Her ne kadar, Sayın Özal, devirdiği muazzam çamla yarattığı infial ve tepkiyi fark edince, sözlerinin yanlış anlaşıldığı yollu tevii ve özürlerine baş vurdu ise de, bir kere olan olmuş, ok yaydan çıkmıştı.

Bu talihsiz beyanların Türkiye halkı üzerinde bu derece üzüntü yarattıktan sonra, Azerbaycandaki milyonlarca Türk kardeşimizin ne kadar üzülmüş olacağını tahmin güç değildir.

Bu tatsız olayı, gazetemiz, Ziyad Ebüzziya'nın “Ağızdan çıkan kulak duymalıdır” makalesiyle infialini belirtmişti. Bu makale üzerine, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Coğrafya Prof.luğundan emekli dünyaca tanınmış



14 Mart 1927 tarihinde yazılan mektubun orijinali

(Prof. Dr. Cemal ALAGÖZ'e Hitaben)

Muhterem Muallim Bey!

Bu satırları size yazmamak, her zaman olduğu gibi kalbimin, (mukaddes emellerim) hasrettiğim köşelerinde, sessizce uyutmak istiyordum. Heyhat, olmadı. Bütün gayretime rağmen bunları size yazmak ihtiyacını hissettim. Meçhul bir ses beni zorluyor “yaz! yaz! derdini ancak muallimine anlatabilirsin” diye beni mütemadiyen teşvik ediyor. Ve, ben de yazıyorum:

Muallim Bey! Senelerden beri kalbimde, ruhumda, daima beni meşgul eden büyük hulyalarım, emellerim vardır. Ben onları her şeyden daha mukaddes tutar, her şeyden daha fazla severim. Son hafta zarfında onların biraz sarılsır gibi olması beni son derece müteessir etti.

Muallim Bey! Bu yazdıklarımı okuduktan sonra ihtimal ki “Ne çocuksu” diyeceksiniz. Ziyani yok, ihtimal ki hakkınız vardır.

Muallim Bey! Birkaç gün evvel, Fransızca dersinde oturuyorduk. Kasım Mösyö (Robin)'e yalan birşey söyledim. Mösyö Robin “Türkler yalan söylemez, ama sen niye böyle yapıyorsun?” dedi. Bunun üzerine, sınıfın bir kaç yerinden neler duyduğum biliyorsunuz?, “O Türk değil, Acem'dir. Kafkasyalıdır.” sedaları. O anda yegâne arzum, bu lafları duymamak için ölmek, yerin dibine geçmekti...

Bundan bir kaç gün sonra, arkadaşlarımdan biri bana “Acem” dedi. Bunun üzerine, hayatımda ilk defa, bir arkadaşımı şikâyet etmek mecburiyetinde kaldım. Bütün gece yataktan ede çıkırlarla ağladım, ağladım...

Muallim Bey, ve bu “Acem” kelimesi bana hitaben söyleniyordu. Ben ki; Türklüğünü her şeyden mukaddes bilirim, ben ki; Türklük için bir çok şehid veren bir ailenin çocuğuyum. Bunlara mukabil, yüzüme karşı “Acem” diye bağırıyorlar! Hayatımda bu kadar müteessir olduğumu hatırlamıyorum. Muallim Bey. İhtar etmeli ki “Türk” kelimesi ve manası burada hiç anlaşılmamıştır. “Türk” deyinse, herkes, yalnız kendisini anlıyor... Ne yanlış... Arzın birçok yerlerinde milyonlarca Türk vardır... Onlar Türk değil mi? Onlar da aynı babanın, aynı vatanın evlatları değil mi? Yazık. Çok yazık...

Bundan sekiz dokuz sene evvel, Azerbaycan, Ruslar ve Ermeniler tarafından müthiş bir katliama maruz kalacağı bir sırada, Anadolu'dan gelen kardeş Türkiye'nin imdad ordusu, Azerbaycan'ı düşmanlardan temizlemiş, milyonlarca Türk'ü ölümden kurtarmıştı. O günü, içinde yaşadığımız gibi hatırlıyorum. Ordu Anadolu'ya avdet ediyordu. O gün bütün halk sokaklara dökmüştü... Ordu hareket etti... O anda bir kıyamet koptu. İhtiyar, kadın, çocuk, askerlerin ayak izlerini öpüyor, hüngür hüngür ağlıyorlardı... İhtiyarlar evlatlarından, erler ağabeylerinden ayrıyorlardı. Bu göz yaşları, bunun için idi, Muallim Bey...

Rica ederim söyleyiniz bu iki millet arasındaki fark nedir, ırk bir, din bir, kan bir...

Muallim Bey! Pek genç olmama rağmen, ben, hayatın birçok manileriyle uğraşmış, didinmiş, çarpışmışım. Ben hayatın bir çok müşkülâtını yendim, tahammül ettim. Kendimi kâfi derecede kuvvetli hissediyorum. **Muallim Bey!** Ben kendim kendime yemin ettim. Hayatta olduğum müddetçe, ben, Türklük için çalışacağım. Ben azmettim, ölüncüye kadar Türklük için, onları al bayrağın altına toplamak için, durmadan çalışacak, çalışacağım. Dedğim gibi, kendimi çok kuvvetli hissediyorum.

Muallim Bey! Bunları size yazmaktan maksadım, sınıfta çok fena anlaşılan “TÜRK” kelimesini, bir dersde izah etmenizi rica etmektir.

Sizi, bu saçma yazılarla rahatsız ettiğimi, beni affediniz. Fakat, herkesin içinde kendime “Acem” kelimesini söylemek bana çok ağır geldiğini siz de takdir edersiniz, değil mi, Muallim Bey? Münasip gördüğünüz bir derste, Türklük meslesini, kardeşlerime izah eder, O'nun ne geniş, ne mukaddes bir manası olduğunu söylerseniz, kalbim, zavallı kalbim, biraz olsun müsterih olur.

52 talebenizden 104 Fuad 14.3.1927

Prof. Cemal Alagöz'ün gönderdiği bir belgeyi, aynen sü-tunlarımıza geçiriyor ve eski yazı metninin de kişesini sunuyoruz.

Muhterem Prof. Cemal Alagöz halen doksanı aşmış bulunmaktadır. Kendisi 1924-1928 arası Galatasaray Lisesi ilk sınıflarında coğrafya hocasıdır. Sunduğu belge, ilk kısım beşinci sınıftaki, bir talebesinin kendisine yazdığı bir mektuptur. Mektup, Türkiye'ye sığınmış bir Azeri çocuğunun, Türklük duygusunu dile getiren ve kendisine, Azerî olduğu için sınıf arkadaşlarının “O Türk değildir, Acemdir” demelerinin, kendisini nasıl üzüntüden kahrettiğini, acı bir ifade ile hocasına anlattığı ve sınıf arkadaşlarına “Türklüğün” ne olduğunu anlatması ricadır.

Mektubun tarihi 14 Mart 1927 dir. Yani 63 sene evvel yazılmıştır. Mektubu yazan 13 yaşında ve ilkökul 5. sınıftadır. Sayın Prof. Alagöz, “Türklüğün, Türk olmak duygusunun ne olduğunu” hissettiği gibi kâğıda döken bu talebe mektubunu 63 yıl muhafaza etmiştir.

13 yaşındaki bir Azerî yavrusu, kendisine, cahil ve henüz çocuk arkadaşlarının, “Sen Türk değilsin, Acemsin”, denildiğinde bu derece üzülyorsa, yetişmiş, menevver, Türklüğünü müdrik ve bu idrake hayattan fazla bağlılığı, son üçüncü olaylarda tekrar isbat etmiş bulunan milyonluk bir külenin, Sayın Özal'ın sözlerine ne derecelerde infial duyduğunu, ne raddelerde üzüldüğünü tahmin güç değildir. Hele bu sözler, tarih boyunca, manen bağlı bulunulan ve daima bir büyük ağabey gözü ile bakılan bir Devletin, Türk Devleti'nin Cumhurbaşkanı tarafından söylenmiş olunca...

Temennimiz, Sayın Cumhurbaşkanı'nın, üçer beşer kişilik heyet kabulleri arasında fırsat bularak ve vakit ayrılarak, yayınladığımız bu 63 yıllık mektubu okuması, ve bir daha, hiçbir fikri ve bilgisi olmadığı anlaşılana Asya Türk Cumhuriyetleri kardeşlerimiz hakkında uzun uzun düşünmeden söz söylememesidir.

KKTC dış işlerinde ve savunmada Türkiye'ye bağlı olmalı...

'Aypara' Gazetesi Yazışleri Müdürü Akif Muharremli:

"Bakû'nün eli Tebriz'e de uzanacak!"

Ahmet EFE

İSTANBUL - Azerbaycan'da yayınlanan 'Aypara' gazetesinin Yazışleri Müdürü Akif Muharremli Azerbaycan Türkleri'nin, AHC önderliğinde yürüttüğü millî hareketin irkçi fars yönetiminin pençesi altında tuttuğu kardeşlerine de el uzatacağını söyledi. Muharremli, İran'ın Kuzey Azerbaycan'daki millî uyanışı yolundan çevirmek için iğrenç oyunlar çevirdiğini de belirterek "Bunların başında alfabe meselesi geliyor" dedi. İran'ın 'Fars İmparatorluğu' kurmak istediğini ifade eden Akif Muharremli, kendilerinin latin alfabesini kabul etmekle İran'dan uzaklaşacaklarını düşünen Tahran'ın bu konuda çalışmalar yaptığını belirtti. Geçtiğimiz günlerde Türkiye'ye gelen Akif Muharremli "Yeni Düşünce"nin çeşitli konularda kendisine yönelttiği soruları şöyle cevaplandırdı:

SORU: Akif Bey sizi tanıyabilir miyiz?

MUHARREMLİ: Dağlık Karabağ'ın eski merkezî Şuşa'da anadan oldum. Sonra Azerbaycan'ın diğer şehirlerinde, köylerinde yaşadım. Bu, babamın memur olmasından kaynaklanıyordu. İlk eğitimimi buralarda tamamladım, ancak orta mektebi Bakû'da bitirdim. Azerbaycan Türkçesi üzere enstitü bitirdim. Mirza Ali ekber Sabir'in Satıra Sanatkarlığı adlı tezi savundum. Yedi sekiz kitabın müellifiyim. Tercüme kitaplarım var, Rusça'dan Azerbaycan Türkçesi'ne... Kendi eserlerim var. Bunlar hikâyeler, daha çok satirik eserler yazıyorum. Buna beni yönelten Sovyet sistemi idi. Sözümüzü, düşüncelerimizi açıkça diyemiyorduk, yazamıyorduk. Muhtelif yollarla, muhtelif bedîl vasıtalarla diyebiliyorduk sözümüzü... Ama asıl demek istediğimizi açıkça diyemiyorduk, yazamıyorduk. Ben radyoda çalışırken, Molla Nasreddin Satirik dergisi açmıştım... Radyo dergisi... Cemiyetimizi, hayatımızı, adaletsizliği, zorlukları, o sosyalizmin insanları saldırdığı zor işleri, imkân dahilinde tenkit olunurdu.

SORU: Akif Bey, bize başyazan olduğunuz 'Aypara' gazetesinden bahsedebilir miyiz?

MUHARREMLİ: 'Aypara' gazetesi bu yılın mayıs ayında yayımlanmaya başladı.

SORU: Özel gazete mi? Yani devlette bir ilgisi var mı?

MUHARREMLİ: Evet, özel gazete... Müstakil... Bizim 'Sosyal Medeni Programlar Kurumu'nun tesis ettiği bir gazete.

SORU: Peki kurum da resmî mi?

MUHARREMLİ: Müstakil... Özel... Devletin değil. Devlete kazancından yüzde veriyor. Maksadımız, Azerbaycan'ın yeni ekonomik sistemini yürütecek yöneticiler yetiştirmek. Bunun için kurs açtık. Sonra, bu basın işleriyle meşguluz. Kitaplar, gazeteler yayımlanıyor.

aleyhine.. Bu kitabı İran'da hazırlamışlar. Latini çok ökün terkit ediyorlar kitapta. Ben böyle tahmin ediyorum ki bu kitap İran'daki irkçi fars yönetimi tarafından hazırlandı. Buraya gönderildi. Maksatları da Azerbaycan'ın latine geçişinin karşısını almak, önlemek. Latine geçen Azerbaycan umumiyetle İran'daki, İran'ın farsından uzaklaşır. Bu da FARSIN hayrına değil, 'Rus İmparatorluğu' olduğu gibi, 'fars İmparatorluğu'da var. Onların böyle istekleri var. Yani 'Fars İmparatorluğu...' Güney Azerbaycan'da olan' kardeşlerimizi öz pençeleri altında saklamışlar... Güney Azerbaycan'da bizim 20 milyondan çok Azerbaycan Türkü kardeşimiz yaşıyor.

SORU: İran'ın alfabe meselesine müdahalesinin dışında, Kuzey Azerbaycan'daki halk hareketini, millî uyanışı yolundan çevirmek için birtakım oyunlar çevirdiğini duyuyoruz. Sizin bu konuda bilginiz var mı? İran'ın bu tür çalışmalarını varsa da başanlı oballı mı?

MUHARREMLİ: Hayır... Azizim, Azerbaycan'a mani olmak yolunda benim bugünler Türkiye'deki bir gazetede okuduğum 'İran Ermeniyeye Silah Satıyor' başlığı beni sarstı. Demek böyle bir faaliyet var İran tarafından. Azerbaycan'ın tek alfabesine mani olmanın dışında Ermeni vasıtasıyla arazisine tecavüz etmek. Bununla da bütün Azerbaycan'ı sosyal-kültürel problemlerinden uzaklaştırıyor, kafasını kartırmak... Çünkü aynı zamanda biz sosyal-kültürel meselelerle meşgul olurken, Güney Azerbaycan'daki kardeşlerimize el uzatacağız, yardım eli.. Bu, farsların korkulu rüyasıdır. Ona göre onlar: Ermeniyi müdafaa ediyorlar. Eğer böyle bir şey varsa...

SORU: Azerbaycan'ın tam bağımsızlığı doğru adım adım götüren 'Halk hareketi' hakkında ne söylemek istersiniz?

MUHARREMLİ: Azerbaycan'da halk hareketi 1988'de başlamıştır. Bildiğiniz gibi, Ona esse eeben Dağlık Karabağ üzerinde er-

Palyoniçko cumhuriyette yoktur. Nereye gittiği de bilinmiyor. Palyoniçko ancak KP'nin sekreteri gibi nüfuz malik idi. Başka bir nüfuzu da yok idi onun. KP de Azerbaycan'da lağvolduktan sonra Palyoniçkoluk bir iş kalmadı. Muttalibov'a gelince, O halkın aleyhine olan bir iş görebilmezdi bu saatten sonra. Görse de bu tezlikle ifläsa uğrar. Halk artık uyandı. İmkân vermezdi aleyhine bir iş yapmasına.

SORU: Artık Azerbaycan Türkleri'nin önünde yeni bir ufuk açıldı, bağımsızlık İlanından sonra. Muttalibov bu aşamadan sonra Azerbaycan Türkleri'ne liderlik yapabilir mi?

MUHARREMLİ: Etsede geçit devri için

liderlik edebilir. Bir köprü görevini yapabilir. Fakat köprüyü geçmiş, bağımsız olmuş bir Azerbaycan'a yeni bir adam lazımdır. Azerbaycan'ın derdi çok mürrekkep, karışıktır. Bunları çözecek birisi lazım.

SORU: Ebülfez Elçibey için neler söylemek istersiniz?

MUHARREMLİ: Ebülfez Bey çok hümanist, çok yumuşak adam (gülüşmeler). Siyaset öyle değil. Yumuşaklığı götürmez. Ebülfez Bey güzel insandır. Tabiatı halimdir. Umumiyetle o siyaseti sevmiyor. Aynı bir dünyanin adamı. Peygamber yolundan gidiyor. Ama az önceki sözümü boşuna demedim, Azerbaycan'ı bugünkü gündünden çıkarmak için lazımsa gaddar olmak gerek. Lazımsa

sert olmak.

SORU: Azerbaycan 'millî ordu' kurma kararını. Bu ciddi bir karar mı, yoksa bir 'fırlıdak' seziliyor musunuz?

MUHARREMLİ: Bunun için Millî Müdafaa Şurası kuruldu, Savunma Bakanlığımız var. Muttalibov Moskova'da 'Silahlar Azerbaycan'da kalmazsa bir İttifak mukavelesine imza atmayaçağız' demişti. Silahlar Azerbaycan'da kalsa bile biz anlaşmaya imza atmamalıyız. Bir daha Rus imparatorluğunun boyunduruğuna öyle veya böyle girmemeliyiz yakamız yeni kurtarıcı. Bu bir tarata. Ama millî orduya da halkın ozu çok yararlı ediyor. Yani para yardımı. Yardım miktarını da doğru söylemiyorlar. Haylı yardım edildi'

diyorlar. Bunun meblağı gösterilmiyor. Resmî-gayrresmî müesseseler de yardım ediyor. Adeta bir kampanya gibi para toplanıyor. Bu para tamam olduktan sonra silah alınacak. Ancak Millî Müdafaa Şurası'nda İlibar'la Rahim'in dışındakileri biz de tanımıyoruz. Bu konuda biraz şüphe var.

SORU: İlibar Memmedov'la Rahim Geziyev hakkında neler söylemek istersiniz?

MUHARREMLİ: İlibar son zamanlarda Cephle biraz aralı. Öyle olmasa daha iyi olurdu. Bize bu saat birlik lazım. Rahim Bey de Azerbaycan Türkleri'nin hayrına işleyen bir yahşı gayretli evladıdır. Zaten Parlamento'da, Millî Müdafaa Şurası'nda en çok çalışan onlar.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Yavınladığı Kitaba Göre

gi adlı tezi savundum. Yedi sekiz kitabın müellifiyim. Tercüme kitapların var, Rusça'dan Azerbaycan Türkçesi'ne... Kendi eserlerim var. Bunlar hikâyeler, daha çok satirik eserler yazıyorum. Buna beni yönelten Sovyet sistemi idi. Sözümlü, düşüncelerimizi açıkça diyemiyorduk, yazamıyorduk. Muhtelif yollarla, muhtelif bedii vasıtalarla diyebiliyorduk sözümlü... Ama asıl demek istediğimizi açıkça diyemiyorduk, yazamıyorduk. Ben radyoda çalışırken, Molla Nasreddin Satirik dergisi açmıştım... Radyo dergisi... Cemiyetimizi, hayatımızı, adaletsizliği, zorlukları, o sosyalizmin insanları saldırdığı zor işleri, imkân dahilinde tenkit olunurdu.

SORU: Akif Bey, bize başyazar olduğunuz 'Aypara' gazetesinden bahsedebilir misiniz?

MUHARREMLİ: Aypara gazetesi bu yılın mayıs ayında yayımlanmaya başladı.

SORU: Özel gazete mi? Yani devlette bir ilgisi var mı?

MUHARREMLİ: Evet, özel gazete... Müstakil... Bizim 'Sosyal Medeni Programlar Kurumu'nun tesis ettiği bir gazete.

SORU: Peki kurum da resmî mi?

MUHARREMLİ: Müstakil... Özel... Devletin değil. Devlete kazancından yüzde veriyor. Maksadımız, Azerbaycan'ın yeni ekonomik sistemini yürütecek yöneticiler yetiştirmek. Bunun için kurs açtık. Sonra, bu basın işleriyle meşgulüz. Kitaplar, gazeteler yayımlamak... Bundan başka Azerbaycan'ın komşu ülkelerle ticarî alâkalarını artırmak. Azerbaycan'ın serbest pazar ekonomisine geçmesine yardım göstermek. 'Aypara' gazetesi de bu kurumun yayın organı. Bizim maksadımız Azerbaycan Türkleri'ni Türk dünyası ile tanıştırmak ve Türk dünyasına çıkartmak.

Gazetemizde, Azerbaycan Türk kültürünü, umumen Şark kültürünü yaymak, Azerbaycan'ın 'köküne' döndürmek, 'soy kökü'ne döndürmek, Türk olduğunu anlatmak, dilimizi geliştirmek, latin alfabesine geçilmesine yardımcı olmak, bunu çabuklaştırmak gibi konuları işliyoruz. Latin alfabesi layihasını tez tez yayınlayıp halkın bununla tanışmasını sağlıyoruz. Hükümet geçerse de biz latine geçtik. Gazetenin adını da latine yazdık.

SORU: Mesele oraya gelmişken ben hemen alfabe konusunu sorayım. Kanun teklifi bundan bir yıl önce Ali Sovyete gelmesine rağmen niye bu zamna kadar kabul edilmedi? Bunun altında yatan gerçek sebep nedir?

MUHARREMLİ: Azerbaycan'ın inkişafını istemeyen adamlar, bizim latine geçmeye koymuyorlar.

SORU: Kim bunlar?!

MUHARREMLİ: İsmail Şihli demişti ki, 'Sapı özümüzden olan baltaları...' Bu baltalar. Onların damarlarında artık Türk kanı akıyor. Onlar, 70 yıllık Sovyet İmparatorluğu 130 yıllık Rus İmparatorluğu devrinde kanları değişmiş, markurtlaşmış' adamlardır. Bir kısmı bunlar. Bir kısmı koca yazarlardır ki, öz eserlerinin kirille yazılmış olmasından dolayı onların ölüp gitmesinden korkuyorlar. Çünkü latine geçerken onların yazdığı zayıf eserler artık kimseye lazım olmayacak. Öz şöhretini düşünün adamlardır bunlar. Onlar mani oluyor. Fakat bir kısım ilerici dünya görüşlü adamlarımız var, onlar latini müdafaa ediyor. Azerbaycan'ın dünya miqyasına çıkmasını talep ediyorlar. Türk yoluna kadem koyup, Türk çıkışını latinde görenler.. Tam eminim ki Azerbaycan tez tez latine geçecek. Bu Azerbaycan Türkleri'nin isteğidir. Halkın isteği tez tez hayata geçer. Mağazaların, dükkanların tabelaları artık latine yazılmaya başladı. Bak böyle gazeteler öz adlarını latine yazıyorlar. Sokakların adı latine yazılıyor.. Öz kartvizitlerini latine yazıyor insanlar.. Öz yazılarını latine yazanlar var...

SORU: Nahçıvan geçmiş mi? Biz öyle duymuştuk..

MUHARREMLİ: Bilir misiniz, bir yerin geçmesi azdır.. Gerek ki, bütün Azerbaycan geçsin. Çünkü Nahçıvan'da bir bölge olarak Azerbaycan'ın merkezine bağlıdır. Yazışma işleri devam ediyor şimdilik.. Buna mani olanlar varsa da bu, kısa bir devirdir. Tez tez gelecek. Başka türlü de olamaz. Tarihin yolunu saklamak olmaz.

SORU: Bu konuda İran'ın da çalışmalar varmış... Arap alfabesini kabul ettirmek için.

MUHARREMLİ: Bu yakınlarda üniversitelerde bir kitap yayımlandı, latin alfabesinin

gibi, 'fars imparatorluğu' da var. Onları böyle istekleri var. Yani 'Fars İmparatorluğu...' Güney Azerbaycan'da olan' kardeşlerimizi öz pençeleri altında saklamışlar... Güney Azerbaycan'da bizim 20 milyondan çok Azerbaycan Türkü kardeşimiz yaşıyor.

SORU: İran'ın alfabe meselesine müdahalesinin dışında, Kuzey Azerbaycan'daki halk hareketini, millî uyanışı yolundan çevirmek için birtakım oyunlar çevirdiğini duyuyoruz. Sizin bu konuda bilginiz var mı? İran'ın bu tür çalışmaları varsa da başarılı olabilir mi?

MUHARREMLİ: Hayır!.. Azizim, Azerbaycan'a mani olmak yolunda benim bugünler Türkiye'deki bir gazetede okuduğum 'İran Ermeniyeye Silah Satıyor' başlığı beni sarstı. Demek böyle bir faaliyet var İran tarafından. Azerbaycan'ın tek alfabesine mani olmanın dışında Ermeni vasıtasıyla arazisine tecavüz etmek. Bununla da bütün Azerbaycan'ı sosyal-kültürel problemlerinden uzaklaştırdı, kafasını kartırmak... Çünkü aynı zamanda biz sosyal-kültürel meselelerle meşgul olurken, Güney Azerbaycan'daki kardeşlerimiz el uzatacağız, yardım eli... Bu, farsların korkulu rüyasıdır. Ona göre onlar Ermeniyeyi müdafaa ediyorlar. Eğer böyle bir şey varsa...

SORU: Azerbaycan'ın tam bağımsızlığa doğru adım adım götüren 'Halk hareketi' hakkında ne söylemek istersiniz

MUHARREMLİ: Azerbaycan'da halk hareketi 1988'de başlamıştır bildiğiniz gibi, Ona esas sebep Dağlık Karabağ üzerindeki Ermeni iddiaları olmuştu. Lâkin daha sonradan bu halk hareketi genişleyerek daha büyük bir boyut kazanmıştır. O, halkı, Azerbaycan cumhuriyeti'ni tam bağımsız yapmak, Azerbaycan'ın azadlığına götürmek mücadelesi başlatılmıştır. Bu çok tabii bir yoldu. Böyle de olmalıydı. Bunda, açıklık ve yenidne kurmanın da önemi var. Onun açtığı yoldan gittik. Ama Rus imparatorluğu bu politikaları uygulamaya koymasaydı sömürdüğü cumhuriyetleri hakimiyeti altında tutamazdı. Asıl maksatları 'İmparatorluğu' devam ettirmektir. Azerbaycan her bakımdan geri kalmıştı. İktisadi, kültürel yönlerden... Söz hürriyeti yok, fikir hürriyeti yok, bir şey demek olmaz... Azerbaycan iktisadi potansiyel bakımından zenjin olmasına rağmen, halk aç, sefalet içinde yaşıyordu. Toprakları kupkuru, çökelmişti. Böyle bir vaziyette yaşamak olmaz. Kısacası, Azerbaycan halk hareketi özünün bağımsızlığı ilan etmek gibi bir netice ile sonuçlanmıştır...

SORU: Azerbaycan Halk Cephesi'nin başlattığı halk hareketi olmasaydı Azerbaycan bugünkü durumuna gelebilir miydi?

MUHARREMLİ: Tezlikle gelebilirdi. Gelseydi de bu kadar tez gelemezdi. Halk Cephesi'nin Azerbaycan'ın bugünlere getirilmesinde rolü çok büyüktür. Bunu reddetmek imkânsız.. Bunu reddetmek insafsızlık olur. Zaman zaman taktik açısından aksamlar olmuşsa da onun umumî stratejisi, tuttuğu yol çok doğru idi, düzdü. Evvelî sonu bu yola gelip çıkıyor.

SORU: Halk Cephesi'nin rolünü kabul ediyorsunuz.. Peki seçimler hakkında neler söylemek istersiniz.. 1990 yılının 30 Eylül'ünde yapılan milletvekilli seçimlerinde, 17 Mart'ta yapılan referandumda, bu yılın 8 Eylül'ünde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde çok 'ilginç' sonuçlar çıktı, Komünist Parti'nin ve Komünistlerin lehine. Seçimlere hile karıştırıldığı söylendi. Siz de inanıyor musunuz hile karıştırıldığına?

MUHARREMLİ: İnaniyorum.. Başta Parlamento'nun başkanı Elmira Gafarova olmak üzere oraya seçilenlerin çoğu beceriksiz insanlardı.

SORU: Muttalibov hakkında ne düşünüyorsunuz? 19 Ağustos darbesini Tahran'da duymuş ve 'Çok güzel oldu, ne zamandır böyle bir şeyi gözlüyorduk' demişti. Darbe başarısız olunca da bunda büyük rol oynayan Yeltsin'e 'Kahramanca verdiniz, demokratik mücadelesini gözyaşları içinde takip ettik' diyerek 'şükran mesajı' göndermişti. Muttalibov böylesine 'ilginç' tavırlar sergilerken Azerbaycan'ın bağımsızlığının kabul edilmesine de ses çıkarmadı. Nasıl birisi bu Muttalibov?

MUHARREMLİ: Muttalibov'u Viktor Palyoniçko (AKP İkinci Sekreteri) nun aldattığı ileri sürüldü. Viktor Palyoniçko eski asker olduğu için darbeyi seviyordu ve destekledi.

SORU: Peki, Viktor Palyoniçko Karabağ'da mı Bakü'de mi şu anda? Son olarak Karabağ'ın merkezinde idi.

MUHARREMLİ: Son malumatıma göre

Türkler ve Türkçe

Oğuz ÇETİNOĞLU

Denilebilir ki dil şuuru; hiçbir millette, Türklerdeki kadar gelişmemiştir. Günümüze intikal eden yazılı ve sözlü bilgilere göre bu şuur, 200 yıl öncesine kadar canlılığını korumuştur.

Türk'ler, tarihlerinde din değiştirmişlerdir. Şâmân'lıktan, Nesturilik'e geçmişler sonra Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Böylece 200 yıl içerisinde üç ayrı dine inanmışlardır. Buna rağmen, 1.000 yıllık hayatlarında dilini hiç değiştirmemişlerdir.

Türk'ler, tarihlerinde yazılarını da değiştirmişlerdir. Fakat dilleri hep Türkçe kalmıştır.

Türk'ler, Türkçe konuşmayan yabancı bir kavim içinde kaldıkları zamanlarda da Türkçe'den vazgeçmemişlerdir. Aksine, içlerinde azınlık halinde buldukları, çoğunluk halindeki Yabancılar da Türkçe öğretmişlerdir.

Türk'ler bununla kalmamışlar, büyük bir kavim olma özelliğine sahip topluluklara da Türk Dili'ni öğretme yolunda büyük çalışmalar yapmışlardır.

Hicretin 466. yılında (1072) Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan **Divanü Lügat-it Türk** isimli eser, Arap'lara Türk Dili'ni öğretmek için hazırlanmıştır.

Ender de olsa, bu durumların istisnalarına rastlanmaktadır. Türk asıllı bazı ilim adamları, kaleme aldıkları eserleri yaşadıkları bölgenin dili ile kitap haline getirmişlerdir. Bu duruma gösterilebilecek pek çok misal vardır. En çarpıcı olanı; eserlerinde kültür konularını işlemesine rağmen, kültürümüzün çok önemli bir unsuru olan dil konusunda farklı bir tutum sergileyen **Sait Halim Paşa'dır**.

İkinci Meşrutiyet devrinin önemli fikir ve devlet adamlarından biri olan **Sait Halim Paşa**, 1863-1921 yılları arasında yaşamıştır. Yeniköy (Sarıyer) Belediye Başkanlığından sadrazamlığa (Başbakanlığa) kadar uzanan devlet adamlığının yanında, İslâm Birliği konusunda yazdığı kitapları ile, Meşrutiyet yıllarından başlayıp günümüze kadar devam eden fikir hareketlerinin bir mânâ öncülüğünü yapmıştır. Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce dillerine vakıf olmasına rağmen, yayınladığı 7 kitabında, Fransızca dilini kullanmıştır. Bilindiği gibi, **Sait Halim Paşa**, Mısır Valisi **Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın** torunudur.

Diğer taraftan, **Sait Halim Paşa'dan** 600 yıl önce yazayan **Karamanoğlu Mehmet Bey**, 1277 yılında bir ferman yayınlayıp "**Divanda, dergâhta ve bargâhda Türk Dili'nden başka hiçbir lisan kullanılmamasını**" emretmiştir.

KÜLTÜR İSTİLASINA HAZIRLIK

Bu fermanın yayınlanmasından yaklaşık 650 yıl sonra, Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi kurulurken; "**Modern teknolojinin Türk Dili ile öğretilmesi mümkün değildir**" gerekçeyle Türkiye'de, Türk okullarında yabancı dille öğretim yapılmaya başlandı. Sonra İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi ve derken Marmara Üniversitesi ile İstanbul Üniversitesi'nde çarpıklıklara devam edildi.

Kasden veya bilgisizlikten gelen bu günkü noktada Türkçe, bırakınız modern teknoloji(!)nin öğretilmesi ne, baba ile evlâdın anlaşılmasına bile imkân sağla-

yamamaktadır.

Türk Dili'ni, içerisine düşürüldüğü bu durumda kurtarmak mecburiyetindeyiz.

Dil konusunda aşırı hassasiyet gösteren ve devlet himayesinde bulunan bir kuruluş, bir sene ara ile çıkardığı iki kitapta, aynı kelimelere değişik karşılıklar uydurmuştur:

AİDAT, kesenek, ödenti
KARARLI: kökleşmiş, kıyıltı

HİSSEDAR: ortak, paydaş

BEYYİNE KÜLFETİ: ispat ödevi, tanıt yükü

AMİR: üst, buyuran

İŞGAL: tutmak, kapım

İKRAR: tanıma, söyletme

İHTİMAM: bakım, özen

BEYAN: bildiri, açıklama

İDDİA ETMEK: ortaya koymak, savlamak

İCAP: gerek, ister

İFADE: deyim, anlatım

DEVİRİBAZLAR

Dilaçar'lar, sadece kelime uydurmakla kalmamışlar, "**Türk Dili, yabancı dillerden kelime alabilir, fakat kalde alamaz**" prensibini de ters-yüz etmişler, "**Türk Dili'nde yabancı dillerden alınan kaidelerle kelimeler uydurulabilir, fakat kelime alınamaz, alınan kelimeler; millet çoğunluğu tarafından anlaşılrsa da, benimsenmiş olsa da atılır, yerlerine masa başında yeni kelimeler uydurulur, millete zorla kullandırılır.**" kaidelerini (!) koymuşlardır.

Nurullah Ataç'ın ölümünden sonra ve 12 Eylül döneminde, Türk Dil Kurumu'nun yapısında gerçekleştirilen değişiklikten sonra kelime uydurulmasına son verildiği memnuniyetle müshede edilmektedir.

Çağımızın teknolojik hastalığı olan bilgisayar virüsleri, nasıl yok edilemiyor, **Dilaçar** virüsleri de yok edilemiyor.

MÜNEVVER DİKKATSİZLİĞİ

1960'larda, 1970'lerde, kullandığı kelimelere bakarak o insanın fikri yapısı hakkında bir hükme varmak mümkündür. Açık bir ifade ile Türk Milleti'nden, Türk Kültürü'nden yana mı yoksa bu mefhumlara kayıtsız mı olduğu anlaşılabilir. Günümüzde bir insanın kullandığı kelimelerden fikri yapısını öğrenmek imkânsız hale gelmiştir. Türklük ruh ve şuuruna sahip bir münevverin, giysi, olanak, sakınca, kez, koşul, olası ve yaşantı gibi uydurulmuş kelimeleri kullandığını üzüntü ve endişe ile görüyoruz.

KOPMAZ BAĞLAR

Dil, kültürün; kültür, milletin bu günlerden yarınlara intikali için temel unsurdur. Dilin bozulması, kültürün yozlaşmasına, kültürün yozlaşması ise milletlerin şahsiyetlerinin kaybolmasına yol açar.

Milletimizin, şahsiyetini ve haysiyetini koruyabilmesinin ilk şartı dilinin bozulmamasıdır.

TEHLİKELER

Dili bozan sebepler şöylece izah edilebilir:

1. **DİL DEVRİMİ**: Kıyafette devrim yapar gibi dilde devrim yapılamaz. Dilin değişmesi, zenginleşmesi devrimle değil, tekâmül ile olur. Çünkü: dil, bitki gibi, insan vücudu gibi tabii bir gelişme içinde büyür ve zenginleşir.

2. **TASVİYECİ MÜDA-**

HALELER: Dildeki yabancı kelimeleri atmak, yerine hiç bir kaideye dayanmayan veya yabancı dillerin kaideleriyle kelimeler üretmek, dilin bozulmasına sebebiyet verir. Dünyada arı dil yoktur. Bütün diller, yekdiğerlerinden kelime alışverişinde bulunmuşlardır. Özellikle Türkler, 600 yıl üç kıt'a üzerinde hakimiyet kurduğundan, fethettikleri topraklarla birlikte kelimeler de fethetmişlerdir. Sonra o kelimeler Türk'ün dilinde ilk aslından farklı bir şekil almış, Türk'ün dil zevki ile yeniden inşa edilmiştir. Türk'ler, idare ettikleri yerlerde yaptıkları cami, medrese, saray, kervansaray ve köprüleri bıraktıkları gibi, kelimeler de bırakmışlardır. Oralarda bıraktığımız kelimeler, bizim iftiharımız, oradaki hâkimiyetimizin imzası ve mühürüdür.

3. **KAİDE İHLALİ**: Günümüzde, şarkı sözü yazarları ile türeyen dil çarpıklıkları dizisi var ki hiç bir kaide tanımıyor. Yaptıkları nesir değil, şiir değil. Şarkı sözü adı altında yeni bir edebiyat çeşidi icat edildi.

4. **YABANCI KELİME İSTİLASI**: Vaktiyle, bir ihtiyacı gereği olarak yabancı dillerden alınan Türk'ün ince zevki ile yeniden inşa edilen kelimeleri atıp yerine uydurukçalar koyanlarla mücadele ederken, dilimizde karşılığı bulunan Avrupa ve Amerikan menşeli yabancı kelimeler alınması da dilimizi tehdit eden tehlikelerden biridir. Men to men savunma, defansif, ofansif gibi kelimeler dilimizde her geçen gün biraz daha artmaktadır. Entel görünmek için sergilenen bu gayretlerin dilimiz üzerindeki tahribatı son derece önemlidir.

ÖZBEKİSTAN CUMHURBAŞKANI'NIN ZİYARETİ

Çernişev 'sıkıntısı'

Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov önceki gün Ankara'da yaptığı resmi görüşmelere, SSCB'nin Ankara Büyükelçisi Albert Çernişev'in katılmasını istemedi.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'un Türkiye'ye resmi ziyareti Sovyetler Birliği'nde merkez ile cumhuriyetler arasında son günlerde artan kopukluğu iyice gözler önüne serdi. Kerimov'un ziyareti sırasında Ankara, Sovyetler Birliği Büyükelçisi Albert Çernişev'in rol oynadığı diplomatik bir sıkıntı yaşadı.

Önce TRT'de akşam saatlerinde yayımlanan bir programda Kültür Bakanı Fikri Sağlar tarafından 'sızdıran' gelişmenin özünde, Kerimov'a Esenboğa Havaalanı'nda düzenlenen karşılama töreninde hazır bulunan Büyükelçi Çernişev'in, daha sonra yapılan resmi görüşmelere katılmaması yatıyordu. Sağlar'ın gerek televizyonda gerekse daha sonra Cumhuriyet'e verdiği bilgiye göre Özbekistan

Devlet Başkanı Kerimov'un, "Kendi aramızda anlaşırız. Başkasına gerek yok" biçimindeki yaklaşımının kendisine ulaştırılması üzerine, Büyükelçi Çernişev resmi görüşmelere katılmaktan vazgeçmişti.

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi Kaya Toperi ise sorunla ilgili olarak aynı akşam Cumhuriyet'in sorularını yanıtlarken Sağlar'ın anlattıklarını doğrulamadı. Toperi sadece, Büyükelçi Çernişev'in 'rahatsızlığı' nedeniyle resmi görüşmelere katılmayacağını bildirdiğini söyledi.

Çernişev'in Cumhurbaşkanı Özal tarafından Kerimov onuruna verdiği akşam yemeğine de katılmaması, diplomatik çevrelerde bu konudaki spekülasyonları alevlendirdi.

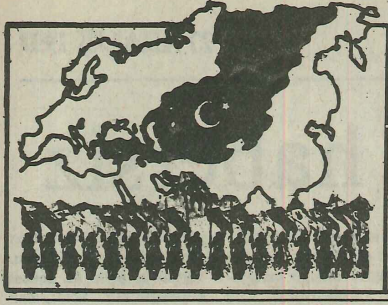
Çernişev'in, Kerimov için düzenlenen karşılama töreninde

'çok sağlıklı görüldüğüne' dikkat çeken gözlemciler ise Sovyet Büyükelçisi'nin tavır koymasının altında başka bir neden bulunduğu görüşünü savunmayı yeğliyorlar. Aynı gözlemcilere göre Başbakan Süleyman Demirel'in önceki gün Kerimov'la görüşürken basına, Türkiye'nin Özbekistan'ı tanıyacağını beklenmedik bir biçimde ve "sevkle" açıklaması, Çernişev'in şahsında "Moskova'yı kızdırmıştı."

Türkiye tarafından halen Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi olarak muhatap kabul edilen Çernişev, söz konusu gelişmeyi protesto etmiş, hem resmi görüşmelerden hem de bu ziyaretle ilgili tüm etkinliklerden çekilmişti.

Bu açıklamalara karşın Dışişleri Bakanlığı çevreleri farklı bir yorum yaptılar. Üst düzey bir dışişleri yetkilisi, "Profesyonel diplomatların siyasi sinyalleri okuma yeteneklerini" anımsatarak Kerimov'un Esenboğa Havaalanı'nda 'yüzüne bile bakmaması üzerine' Çernişev'in 'gerekli mesajı aldığını' söyledi.

18.12.91 C



Türk dünyı

Güney Azerbaycan Türkleri Gazetemize gizlice gönderdikleri mektupla yardım istediler:

Güney Azerbaycan'dan yükselen feryat: "Tebriz'i unutmayın!.."

İrçkî Fars yönetimin zulmü altında inleyen Güney Azerbaycan'dan gazetemiz gizlice mektup gönderen soydaşlarımız Anadolu Türklüğü'nü yardıma çağıldılar. "Maddî-manevî desteğinizi bizden esirgemeyin" denilen mektupta bir uyarıda da bulunuldu ve Kerkük'te yapılan yanlışlıkların tekrar edilmemesi istendi.

Son zamanlarda Sovyetler'deki Türk cumhuriyetlerinin Türk birliği'ni sağlamak için attığı adımların irçkî Fars yönetimini çileden çıkarttığı belirtilen mektupta "Başta Türkiye ve Kuzey Azerbaycan olmak üzere, Türk dünyası kafasını çalıştırnsa önmümüzdeki yüzyılın Büyük Türk Milleti için 'Birlikte yücelme yüzyılı' olmaması için hiçbir gerekçe yoktur" denildi.

Ahmet EFE

Güney Azerbaycan'ın Tebriz şehriden gazetemize gizlice gönderilen bir mektupta Anadolu Türklüğü, Güney Azerbaycan Türklüğü'nün yardımına çağıldı. Türkiye'nin bütün Türk dünyasının doğal bir isteği olan "Türk birliği" düşüncesine pek de hizmet etmediği vurgulanan mektupta bu görevin ülkücülerle düştüğü belirtilerek şöyle denildi:

"Bize en kısa zamanda bütün Türk dünyasından 'ülküdaşlarımız' İstanbul'da toplanarak 'Güney Azerbaycan meselesi'ni ele almalı ve içlerinden bir-iki güvenilir kardeşimizi bu 'Unutulmuş baba yurduna, olayları yerinde görmek için göndermelidirler. Ve buradaki Türklerle görüş alışverişinde bulunarak ilkeler tespit edilmeli. Bu büyük tarihi görevden her ne bahane ile olursa olsun kaçmak, Türk birliği ülküsünü yüz çevirmekten başka birşey olmasa gerek."

Türkiye Türkçesi'ne aktardığımız mektup aynen şöyle:

Ülküsüz insanlar en ufak zorluk karşısında bile kendilerini güvenlerini yitirerek güçsüz duruma düşerler.

Ne mutlu bizlere ki, ülkemiz de öz milletimiz olan

sevdiğimizden kaynaklanan Türk Birliği Ülküsü'dür. Tarihi boyunca Türklük danılmak (reddedilmek) istenmiştir.

Ancak törelerimizin güçlü olması, bütün yabancı ideolojilere karşı bizi korumuştur. Bütün bizim 'Türk kimliğimizi' unutturmak isteyenlerin ortak stratejileri ne yapıp edip bütün uyduruk ve yalanları bir araya getirerek bize Türk olmadığımızı kanıtlamaya çalışmaları, 1937'lerde Jozef Stalin Kuzey Azerbaycanlılar'ın kimliklerinden 'Türk' sözünü silerek dillerine de 'Azerbaycan'ca adını takmıştır. Güney Azerbaycan'da ise bir sürü 'satılmış' ve 'benliğini yitirmiş' sözde aydın, Acem uydurmalarını gençlerimize aşılamışlar. Onlar özbeöz Türkçe olan öz yurtlarının adını yabancılara istediği gibi açıklarak nerede ise inane diyebileceğimiz bir yola girmişler. Nitekim bugün bunun faturasını çok ağır ödüyoruz. Bütün dünya milletlerinin öz varlıklarını düşündükleri bu günlerde bizim sözünü ettiğimiz aydınlarımız daha 'kim' olduklarına karar verememişler (bunların zehirli propagandası etkisinden kalmamış milyonlar Türklük-rinin bilincindedirler).

Günümüzde Türk Milletinin bulunduğu bütün ülkelerde Türk Birliği Ülküsü o ülke yönetimlerinin korkulu rüyası haline gelmiş bulunmaktadır. Bunların içinde en tedirgin olanı da İranlılardır. Ülkenin yardım çoğunu oluşturan 'Türkler'in diğer Türk kardeşlerinden nasıl tecrit etmenin yollarını arıyorlar. Son aylar içinde onu da Kuzey Azerbaycan'ın zorlaması ile hesap sorması ile çıkardıkları Türkçe haftalık gazetelerde kendi görüşlerini Türk milletine aşılama çalışıyorlar. Aşağı yukarı bütün gazetelerde özellikle de "İttilâat" gazetesinde Türkiye'yi kötüleme rahat edemiyorlar.

Gerçi bu adımı verdiğimiz gazete eski şahlik yönetiminden kalma bir gazetedir. Kimi gazeteler ise Türkiye'nin 'Pan-Türkist' bir politika güttüğünü öne sürmektedir. Halbuki Türkiye bütün Türk dünyasının doğal bir isteği olan 'Türk Birliği' düşüncesine değişik nedenlerle pek de hizmet etmiş sayılmaz.

Ancak bizim görüşümüze göre Türk Birliği'ne tutarlı bir politika ile hizmet etmenin tam zamanıdır.

İslam Dünyası'nda özellikle Afganistan, İran ve Irak'ta Türk milletinin doğal hakları sözümona bu müslüman Arap ve Acem kardeşlerinden çinlenmektedir. Örneğin İran'da Fars dilini dışarıda yaymak için büyük paralar harcayan yönetim bu ülkenin yarısını oluşturan anadil Türkçe olan milyonlarca dillerinin doğal olarak gelişmesine bile izin vermemekte, halbuki yine aynı İslâmî yönetim, nüfusun yüzde 1'ini bile oluşturmayan Ermenilerin dilini üniversitelerde okutmaktadır.

Bize buna karşılık Türk Üniversitelerinde Fars Dili ve Edebiyatı, İran Üniversitelerinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri açılıncaya kadar askıya alınarak İran yönetimine bildirilmelidir. Bu ülkede (İran'da) zulüm altında yaşamış Türkler'e dışarıdaki kardeşleri tarafından maddî manevî destek sağlanmalıdır. Çünkü Yapılan zulümler sonucu kendi gücüne güvenme toplumda çok azalmış ve kü-

çük işler yapmaktan bile korkuluyor. Diğer Türkler, buradaki kardeşlerini unuttuklarını İran'a hissettirmelidirler. Ancak Kerkük'te YAPILAN BÜYÜK YANLIŞLIKLAR TEKRAR EDİLMEMELİ. Bu destekler çok iyi planlandıkları takdirde zaten Türk meselesinin gelişmesinden, özellikle Kuzey Azerbaycan Türklüğü'nün atağa geçmesinden korkuya düşmüş olan İran yönetimi, buradaki Türkler'in çinlenmiş haklarını tanımayacağı ve bu destek karşısında tavizler vermeye başlayacaktır. Bu destek günümüz demokrasi havası içinde yapılmalıdır.

Başta Türkiye ve Kuzey Azerbaycan olmak üzere, Türk Dünyası kafasını çalıştırnsa önmümüzdeki yüzyılın büyük Türk milleti için 'birlikte yücelme yüzyılı' olmasın için hiç bir gerekçe yoktur.

Türk birliğini ölemeye yönelik oyunlara hangi ad altında yapılsa yapılsın yarı koymasını bilmeliyiz. Son zamanlarda Sovyetler Birliği'ndeki Türk Cumhuriyetlerinin Türk Birliği'ni sağlamak için latin alfabesine dönme planları İran'ı çileden çıkarmıştır.

Ne demek istediklerini bilmez olmuşlar, kendilerine göre İslâm görüşünü öne sürerek gıya latin bizi dinden edecekmiş! Halbuki bu gün Türkiye'deki müslümanlık hiç bir İslâm ülkesinde yoktur. Dr. Cevad Heyeti,⁽¹⁾ Arap alfabesini methetmeye çalışmışlar. Sağolsun!.. O da bu çağrıya uymuştur.⁽²⁾ Halbuki bu adam kendisi bir cerrahtır ve Türk dili üzerine görüş bildirme isteğini rahatsızlıkla red edebilirdi.

Yine Almanya'daki Rus uşakları⁽³⁾ gazetesinde 'Büyük Azerbaycan' haritası çıkararak kimlerin amacına hizmet etmekte?

Aynı gazetede İran görüşü paralelinde, alfabenin değiştirilmesinin 'Azerbaycanlılar'ın çoğunluğunun yaşadığı Güney'e sorulmadan yapılamayacağı öne sürülmüş. Pekli bu beylere sormak gerekmez mi, bu güne kadar yad milletlere hizmet eden Güney Azerbaycan aydınları, öz Türklüklerine hangi hizmeti ettiler ki oy hakkı istiyor?!!



dergi "Varlık"ın sahibi ve başyazarı.. "Varlık", İran Cumhurbaşkanı fars asıllı Haşimi Rafsanjani tarafından kapatılmak istenmiş, ancak Türk asıllı dinî lider Ali Hamaney, buna engel olarak "Varlık"ın yayınının devam etmesini sağlamıştır.

2-) Kuzey Azerbaycan'daki alfabe tartışmasına burnunu sokarak Bakı'nun latin yerine Arap alfabesini kabul etmesi için iğrenç oyunlar teğahlayan irçkî Fars yönetimi Tahrân, bu konuda Güney Azerbaycanlı Türk aydınları da kendi çıkarlarına hizmet ettirmek için zorluyor. Bu konuda, "Varlık" dergisinin sahibi Dr. Cevad Heyet de Tahrân radyosunda "Dillimiz için Arap alfabesi daha iyidir" şeklinde konuşmaya zorlanmış, ondan sonra da kendisini bu konuşmayı yapmaya zorlayanlara dönüp "Sizmi istediğiniz oldu mu?" diyecek tepkisini diye getirmişti.

3-) "ANADİL" Eski İran Komünist Partisi TUDEH mensubu Nureddin Genevî tarafından Arap harfleriyle Türkçe olarak Almanya'da yayınlanan aylık gazete... Kendisi Güney Azerbaycanlı bir Türk olmasına rağmen komünist fikirleri sebebi ile Moskova lehinde yayın yapan Genevî, Kuzey Azerbaycan'daki millî kimlik tartışmalarına da burnunu sokarak Soydaşlarımızın Türkiye'ye ilgi göstermesini ve Latif alfabesini kabul etmelerini hazmedemeyerek bu eğilimleri terkit etmektedir. Nureddin Genevî, gazetesinde geçtiğimiz yıl yayınladığı bir yazıda da Bakı'nun latin kabul etmesi, Türkiye tarafından sömürülmesi anlamına geli" diyecek buna karşı çıkmış yerine arap alfabesinin alınmasını ileri sürmüştü.

Genevî'nin gazetesinin logosunun yanındaki 'Büyük Azerbaycan' haritasında ise Türkiye'nin bazı bölgeleri de 'Büyük Azerbaycan'a dahil edilerek Moskova'nın isteği doğrultusunda Türkiye'den toprak talep ettikleri hissettiriliyor. Rus uşağı Genevî'ye hem Güney Azerbaycan'da, hem Kuzey'de büyük tepki gösteriliyor.

Bu beyler önce 'çeri' buyursunlar, inim inim inleyen milletlerinin çektiklerine tanım olsunlar ve bugüne kadar yapmamış oldukları millî mücadeleyi örgütleyip, Türk Dünyasında hak edebilecekleri yeri alsınlar, ondan sonra zaten doğal olarak Türk Dünyasında alınan kararlarda söz ve oy hakları herkes tarafından kabul edilecektir. Aksi takdirde atıp tutmalarla hiç bir yere varılmaz.

Bize en kısa zamanda bütün Türk Dünyasından 'ülküdaşlarımız' İstanbul'da toplanarak 'Güney Azerbaycan' meselesi'ni ele almalı ve içlerinden bir-iki güvenilir kardeşimizi bu 'unutulmuş baba yurduna' olayları yerinde görmek için göndermelidirler. Ve buradaki Türklerle görüş alışverişinde bulunarak ilkeler tespit edilmeli. Bu büyük tarihi görevden her ne bahane ile olursa olsun kaçmak, Türk Birliği ülküsüne yüz çevirmekten başka bir şey olmasa gerek."

1-) Cevad Heyet İran'da İslam devriminden sonra yayınlanan ilk Türkçe yayını organı üç aylık Türkçe-Farsça

Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkileri

Alparslan

TÜRKES



55 YILLIK MÜCADELE

"Yozgat Bağımsız Milletvekili Alparslan Türkeş ve 18 arkadaşı tarafından TBMM Başkanlığı'na verilen bir genel görüşme önergesi, Dış Türkler konusunun Türkiye'de, belki de ilk defa en üst düzeyde konuşulup, tartışılmasına vesile oldu. Türkeş ve arkadaşlarının önergeleleriyle TBMM'de yapılan genel görüşmenin konusu, Türkiye'nin başta Azerbaycan olmak üzere (eski) SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ilişkileriydi.

TBMM'den, 12 Eylül'e birlikte kopartılan Alparslan Türkeş, 11 yıl aşkın bir aradan sonra ilk defa bu önerge vesilesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden bir konuşma yapıyordu. Türkeş'in 11 yıllık bir aradan sonra döndüğü TBMM'de yaptığı ilk konuşmanın, ömrünün 55 yılını uğruna mücadeleyle sarfettiği Dış Türkler konusunda olması da ayrıca bir anlam taşıyordu.

Türkeş'in, verdiği genel görüşme önergesinin, ön görüşmesi ve genel görüşmesi sırasında yaptığı konuşmalar, sınırlı bir sürede gerçekleşmiş olmasına rağmen, Dış Türkler konusunda hem bir bilim adamı titizliğini taşıyor, hem de dinleyenleri, konuyla daha önceden ilgilenmemiş olsalar da ikna edecek kadar 'yalın' bir özellik gösteriyordu.

Yozgat Millevekili Alparslan Türkeş'in konuşmalarının tam metnini, kamuoyunun daha geniş bir kesiminin faydalanması amacıyla yayınlıyoruz.

Yeni Düşünce

ÖNERGE METNİ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde uygulanmaya başlanan Perestroika ve Glasnost politikaları, bütün dünyanın gözlerinin bu ülkeye çevrilmesine yol açan gelişmelere neden olmuştur. SSCB'deki gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti Devletini çok yakından ilgilendirmektedir. Çünkü SSCB'de, soy ve kültür birliği içinde olduğumuz beş tane Türk Cumhuriyeti ile, çeşitli Cumhuriyetlere dağılmış olan Türk kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu Muhtar Cumhuriyetler bulunmaktadır.

SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'dan sadece Kazakistan bağımsızlığını ilan etmemiştir. Çeşitli Cumhuriyetlere dağılmış olan Muhtar Cumhuriyetlerin ise bağımsızlık yolundaki çalışmalarını sürmektedir.

SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile İran, Arap ülkeleri, başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD çok yakından ilgilenebilmektedir. Bu ilginin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi; SSCB'yi kendi kontrol mekanizmaları altında tutmak için Türk Cumhuriyetlerini koz olarak kullanmak, ikincisi ise; ekonomik sömürüdür. Türk Cumhuriyetleri geniş bir coğrafya ve nüfusa, değerli hammadde kaynaklarına ve büyük bir ekonomik potansiyele sahip bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri ve ABD bu ekonomik kaynaktan mümkün olduğu kadar büyük pay kapabilme yarışındadır. Bu konuda epey de mesafe almışlardır. İran ve Arap ülkelerinin Türk Cumhuriyetlerine ilgileri ise daha çok ideolojik olup, kendi kültür mezhep ve itikadlarını yayma gayreti içerisinde olduklarıdır. Bu suretle Türkiye'nin bu Türk Cumhuriyetleri üzerindeki tesirini azaltmayı hedeflemektedirler. Bütün bu ilişkiler Türkiye Cumhuriyetinin, bugün çok müsait bulunan zeminini yarıncı kaybetmesine yol açacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB-

şısında Türkiye'nin izlemesi icap eden dış politikasının ne olmasının görüşülmesi konusunda önergemizi hazırladık. Türkiye'nin dış politikası ayrı konudur. Balkanlar'a önem vermek, bütün çihana açılan bir dış politika takip etmek, bugünkü dünyanın gelişme gösterdiği bir ortamda gereklidir.

Bizim, özellikle bu konuyu genel görüşme yapılması için Yüce Meclisin huzuruna getirmemizin sebebi, bu konu diğer dış meselelerden ayrı özellikler taşımaktadır. Bir defa Sovyetler'deki Türk Cumhuriyetleri ve muhtar bölgelerdeki Türk yönetimleri konusu, bugüne kadar Türkiye'nin dış politikasında hiç yer almamıştır. Türkiye dış politikasını Sovyetler Birliği'ne göre ayarlamıştır. Ama dünyadaki gelişmeler, burada güzel konuşmalar yapılmış olan değerli grup temsilcilerinin de ortaya koymuş oldukları glasnost, perestroika gibi gelişmeler, Sovyetler'deki yeni oluşumlar ve dünyanın diğer yerlerindeki yeni gelişmeler, Türkiye'nin önüne, Sovyetler'de bulunan Türklere diplomatik münasebetler kurmak, onları tanımak, bundan sonra ilişkilerini nasıl ayarlayacağı gibi konuları getirmiş bulunmaktadır. Daha önce Türk Dışişleri, doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'ni hedef almış; bunların içinde bulunan Türklere hiç konu edilmemiştir. Hatta Türkiye'de çeşitli sebeplerle Türkiye dışındaki Türklere konusunu ele almak, hele siyasal alanda korkulu bir konu olarak görülmüştür, bunu sözkonusu edenler suçlanmıştır, küçük görülmüştür.

Bildiğiniz gibi, siyaset alanında uzun zamandan beri bulunmuş eski bir arkadaşınız olarak, ömrümün 55 yılını bu konularla uğraşarak geçirdim. Birleşmiş Milletler'in son zamanlarda yapmış olduğu istatistiklere göre, yeryüzünde en çok konuşulan diller arasında Türkçe beşinci sırayı almaktadır. Birinci sırada Çince, ikinci sırada İngilizce, üçüncü sırada İspanyolca, dördüncü sırada, Arapça ve beşinci sıra Türkçe geliyor, yani bu sıralamaya göre birçok felaketler yaşamış olmasına rağmen hala Türk Milleti yeryüzündeki en kalabalık milletlerden birisidir. "200 milyon insan Türkçe

çelmiş olmasına rağmen, Dış Türkler konusunda hem bir bilim adamı titizliğini taşıyor, hem de dinleyenleri, konuyla daha önceden ilgilenmemiş olsalar da ikna edecek kadar 'yalın' bir özellik gösteriyordu. Yozgat Millevekili Alparslan Türkeş'in konuşmalarının tam metnini, kamuoyunun daha geniş bir kesiminin faydalanması amacıyla yayınlıyoruz.

Yeni Düşünce

ÖNERGE METNİ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde uygulanmaya başlanan Perestroika ve Glasnost politikaları, bütün dünyanın gözlerinin bu ülkeye çevrilmesine yol açan gelişmelere neden olmuştur. SSCB'deki gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti Devletini çok yakından ilgilendirmektedir. Çünkü SSCB'de, soy ve kültür birliği içinde olduğumuz beş tane Türk Cumhuriyeti ile, çeşitli Cumhuriyetlere dağılmış olan Türk kökenli nüfusun çoğunlukta olduğu Muhtar Cumhuriyetler bulunmaktadır.

SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'dan sadece Kazakistan bağımsızlığını ilan etmemiştir. Çeşitli Cumhuriyetlere dağılmış olan Muhtar Cumhuriyetlerin ise bağımsızlık yolundaki çalışmalarını sürmektedir.

SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile İran, Arap ülkeleri, başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD çok yakından ilgilenebilmektedir. Bu ilginin iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi; SSCB'yi kendi kontrol mekanizmaları altında tutmak için Türk Cumhuriyetlerini koz olarak kullanmak, ikincisi ise; ekonomik sömürüdür. Türk Cumhuriyetleri geniş bir coğrafya ve nüfusa, değerli hammadde kaynaklarına ve büyük bir ekonomik potansiyele sahip bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri ve ABD bu ekonomik kaynaktan mümkün olduğu kadar büyük pay kapabilme yarışındadır. Bu konuda epey de mesafe almışlardır. İran ve Arap ülkelerinin Türk Cumhuriyetlerine ilgileri ise daha çok ideolojik olup, kendi kültür mezhep ve itikadlarını yayma gayreti içerisinde olduklarıdır. Bu suretle Türkiye'nin bu Türk Cumhuriyetleri üzerindeki tesirini azaltmayı hedeflemektedirler. Bütün bu ilişkiler Türkiye Cumhuriyetinin, bugün çok müsait bulunan zeminini yarıncı kaybetmesine yol açacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, SSCB'deki Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yeterli ilişkiler kuramamış, diğer devletlerin gerisinde kalmıştır. Devlet politikası dışındaki birtakım özel çabalar, bu yetersizliği ikame edememektedir.

Yozgat Milletvekili
Alparslan TÜRKES
ve 18 Arkadaşı

12.12.1991
15. BİRLEŞİM

Türkiye'nin dış politikası genel görüşme konusu yapılmaktadır. Biz önergemizi Türkiye'nin dış politikasını söz konusu etmedik. Sovyetlerde bulunan Türk Cumhuriyetleriyle Muhtar Bölgelerde yaşayan Türklere oluşturduğu yeni birimlerin ve faaliyetleri kar-

şısında Türkiye'nin izlemesi icap eden dış politikasının ne olmasının görüşülmesi konusunda önergemizi hazırladık. Türkiye'nin dış politikası ayrı konudur. Balkanlar'a önem vermek, bütün çihana açılan bir dış politika takip etmek, bugünkü dünyanın gelişme gösterdiği bir ortamda gereklidir.

Bizim, özellikle bu konuyu genel görüşme yapılması için Yüce Meclisin huzuruna getirmemizin sebebi, bu konu diğer dış meselelerden ayrı özellikler taşımaktadır. Bir defa Sovyetler'deki Türk Cumhuriyetleri ve muhtar bölgelerdeki Türk yönetimleri konusu, bugüne kadar Türkiye'nin dış politikasında hiç yer almamıştır. Türkiye dış politikasını Sovyetler Birliği'ne göre ayarlamıştır. Ama dünyadaki gelişmeler, burada güzel konuşmalar yapılmış olan değerli grup temsilcilerinin de ortaya koymuş oldukları glasnost, perestroika gibi gelişmeler, Sovyetler'deki yeni oluşumlar ve dünyanın diğer yerlerindeki yeni gelişmeler, Türkiye'nin önüne, Sovyetler'de bulunan Türklere diplomatik münasebetler kurmak, onları tanımak, bundan sonra ilişkilerini nasıl ayarlayacağı gibi konuları getirmiş bulunmaktadır. Daha önce Türk Dışişleri, doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'ni hedef almış; bunların içinde bulunan Türklere hiç konu edilmemiştir. Hatta Türkiye'de çeşitli sebeplerle Türkiye dışındaki Türklere konusunu ele almak, hele siyasal alanda korkulu bir konu olarak görülmüştür, bunu sözkonusu edenler suçlanmıştır, küçük görülmüştür.

Bildiğiniz gibi, siyaset alanında uzun zamandan beri bulunmuş eski bir arkadaşınız olarak, ömrümün 55 yılını bu konularla uğraşarak geçirdim.

Birleşmiş Milletler'in son zamanlarda yapmış olduğu istatistiklere göre, yeryüzünde en çok konuşulan diller arasında Türkçe beşinci sırayı almaktadır. Birinci sırada Çince, ikinci sırada İngilizce, üçüncü sırada İspanyolca, dördüncü sırada, Arapça ve beşinci sıra Türkçe geliyor, yani bu sıralamaya göre birçok felaketler yaşamış olmasına rağmen hala Türk Milleti yeryüzündeki en kalabalık milletlerden birisidir. "200 milyon insan Türkçe konuşuyor" demek, "200 milyon Türk vardır" demektir.

Yeryüzündeki Türklere bir kısmı imparatorluğumuzun dağılmasından sonra terkettiğimiz topraklarda kalan kardeşlerimizdir. Bir kısmı da imparatorluğumuza dahil olmamış olan, anayurdumuzda ve yaşadığımız diğer bölgelerde varlıklarını sürdürmüş olan soydaşlarımızdır ki, bunlarla da çok yakın kültür ve soy birliğimiz bugüne kadar devam etmiştir.

Bunlardan Sovyetler Birliğinde yaşayan beş Cumhuriyet var. Bu beş Cumhuriyetin dışında da muhtar cumhuriyetler de yaşayan soydaşlarımız var. Son zamanlarda Sovyetler de meydana gelen gelişmeler karşısında, bunlar da kendi bağımsızlıklarını ilan etme yoluna gitmişlerdir; bunların bir kısmı bağımsızlıklarını ilan etmişler, bir kısmı da ilan etmemişlerdir. 20. Yüzyıl, bilindiği gibi imparatorlukların yıkıldığı bir yüzyıldir. 20. Yüzyılın sonlarına geldiğimiz ve 21. Yüzyıla yöneldiğimiz şu günlerde dünyada insan hakları, hürriyet, bağımsızlık ve demokrasi rüzgarları esmektedir. Bu rüzgarlar bütün imparatorlukları çöktürmüştür.

Son günlere kalan Sovyet İmparatorluğu ile, Çin İmparatorluğu da sarıntı geçirmektedir; bu arada Sovyet İmparatorluğu dağılmaya ve çözülmeye başlamıştır.

□ Devamı 10. Sayfada

Eski SSCB'nin yerini Türklere ve Slavlardan oluşan yeni bir topluluk aldı. Türkler, kağıt üzerinde Slavlarla "eşit" görünüyorlar, ama uygulamada "Slav hakimiyeti" devam edip gidecek...

BDT mi, Yeni Çarlık mı?



Ferruh Sezgin yazıyor...

Estonya, Litvanya ve Letonya'nın ayrılmalarından sonra geriye kalan 12 eski Sovyet cumhuriyetinden Gürcistan hariç 11'i, 21 Aralık günü Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da toplanarak, dağılan Sovyet İmparatorluğu'nun yeni yapısı üzerinde "ilk mutabakat" a vardılar. Gürcistan da, şu sıralarda yaşadığı iç kargaşayı atlattı, herhalde bu yeni yapı içine girmek zorunda kalacak.

Sis perdeleri tam kalkmadan, Sovyetler Birliği'nin yeni yapısı şu ya da bu oluyor tarzında bir yoruma kalkışmak; önce yorum yapanları, sonra da bunu okuyup inanları yanılır.

TÜRKLER VE SLAVLAR YİNE BERABERLER

Şimdilik görünen, 8 Aralık'ta ilan edilen ve Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya'dan oluşan üçlü "Bağımsız Devletler Topluluğu" nun veya daha doğru bir ifadeyle "Slav Birliği" nin, 21 Aralık günü bir "Türk-Slav Birliği" ne dönüşmüş olduğu.

Topluluk, milletlerarası politikada anılırken, belki BDT, belki buna benzer bir başka isim kullanılacak. Bulunacak adının başına "Avrasya" kelimesinin eklenmesi de düşünülüyor deniliyor.

Ne var ki, ne isim kullanılırsa kullanılsın, eski devlet yeni bir isim altında devam etmiş olacak. Biraz daha hoşgörülü bir ortam söz konusu olabilir, fakat daha çoğunu ummak yanlış olur. Eski Sovyetler'in tam bağımsız devletler halinde ne ufak olması, hele Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını elde etmeleri, "Malta zirvesinin ruhuna aykırı".

Türkler, kağıt üzerinde Slavlarla "eşit" olacaklar. Zaten, eski Sovyet Anayasası'na göre de eşit sayılıyorlardı. Ama, bu eşitliğin uygulamada da var olacağını düşünmek pek mümkün değil. Korkulur ki, eski Rus Çarlığı'nın müstemlekeci politikalarını bu yeni oluşum içindeki "Slav çekirdek" de devam ettirecek. Kısaca, "dizginler ancak biraz gevşetilecek".

Türk cumhuriyetlerini yeni oluşuma katılmak zorunda bırakan da, aksine davranırlarsa ya işgal edilirlere ya da ekonomik zorlamalarla çöktürülürler korkusu. Türk cumhuriyetlerinin halihazır liderleri ve yönetici kadroları, "Rus çizmesi" nin ne demek olduğunu maalessif çok iyi bildiklerinden, şu aşamada temkinli davranmayı tercih ediyorlar. Arkalarında güçlü bir Türkiye'nin desteği olmadıkça başka çareleri de yok.

ALMA ATA DEKLARASYONU

Alma Ata'da, taraflar, yeni düzenin esaslarını gösteren üç ayrı belge imzaladılar. Bu, tarihe "Alma Ata belgeleri" veya bir bütün olarak düşünülürse "Alma Ata deklarasyonu" olarak geçecek. Deklarasyon, özet olarak şunları kapsıyor:

- Yeni sekiz cumhuriyet, 8 Aralık'ta birleşen üç cumhuriyetin kurmuş oldukları topluluğa "eşit statüde" katılırlar.

- Topluluk insan hak ve hürriyetlerine saygıyı benimliyor, milletlerarası hukuka uymayı ve SSCB'nin milletlerarası yükümlülüklerini üstlenmeyi taahhüt ediyor.

- Taraflar, her devletin self-determinasyon hakkına sahip olduğunu kabul ediyorlar, birbirlerinin bağımsızlıklarını ve sınırlarını tanıyorlar.

- Topluluğun sınırları içinde yaşayanlara "ortak vatandaşlık" tanınamayacak. Herkes, kendi devletinin vatandaşları olacak.

- BDT'nin, milletlerarası alanda bir hükmi şahsiyeti (tüzel kişiliği) mevcut bulunmayacak.

- Topluluk üyesi devletler arasında koordinasyonun



sağlanabilmesi için, en üst koordinatör makam olarak bir "Devlet Başkanları Konseyi" nin, bunun altında bir "Hükümet Başkanları Konseyi", ayrıca geçici bir "Müşterek Askeri Komutanlık" kuruluyor. Devlet Başkanları Konseyi, ilk olarak, 30 Aralık günü toplanacak ve muhtemelen de 31 Aralık'tan itibaren "SSCB'nin hükmi şahsiyetinin ortadan kalktığını" ilan edecek.

Deklarasyon, henüz bir "prototip". Bu yüzden, ilişkiler hemen göze çarpıyor.

İKİ ÖNEMLİ PROBLEM

BDT, daha kurulum kurulmaz, iki problemi de beraberinde getirir.

Biri, nükleer silahların denetiminin ne olacağı...

Büyük nispette Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan topraklarında konuşlandırılmış nükleer silahların akıbeti, biraz karanlık. İlk üç devlet arasında bir mutabakat olduğu görülüyorsa da, Kazakistan kendi elindekilerin baş-

kalarınca kontrol edilmesine izin vermeye yanaşmıyor.

Gerçi, dört devlet de toprakları üzerindeki taktik nükleer silahların imhasını kabul etmiş durumdadır ama, geri kalan daha uzun menzilli ve daha geniş etki alanı olanların ne olacağı henüz belli değil. Kazakistan direnmesinde başarılı olursa, Türk dünyası "nükleer caydırıcılık" avantajına sahip olabilecektir.

Bir de, topluluk üyesi devletlerde mensup- eski Sovyetler pek çok nükleer mühendis ve

teknisyen, topluluk dışı ülkelere göç etme hazırlığı içinde. Alman Von Braun'un İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'yi birden uzay teknolojilerine kavuşturması gibi, gelecek yıllarda bazı devletlerin de birdenbire nükleer silahlanmalarını tamamladıklarını görebileceğiz.

İkinci problem, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nun beş daimi üyesinden biri olan SSCB'nin yerini şimdi kimin alacağı...

Alma Ata'da, taraflar, bunun Rusya olmasını kabul ettiler. Üstelik, Yeltsin de ABD'nin bu konudaki mutabakatını herhalde almıştır. Ama, bu durum BM'de tescil edilirken, diğer üç üyenin ve bunlardan özellikle Çin'in tutumu ne olacak?

Çin'in de, "normal şartlarda" ABD'nin isteği dışına çıkması beklenmemeli. Ancak, Çinliler ve Ruslar arasında, tarihten gelen ve bugünün de toprak anlaşmazlıklarıyla devam eden "dostluk dışı" ilişkiler var. Buna bir de, her iki ülkenin de yarının süper güçleri olmayı hedeflediklerini ekleyin.

SSCB'nin daimi üyeliğinin Rusya'ya devredilmesi hususunda, BM'nin Güvenlik ve Genel Kurullarında ayrı ayrı görüşülecek. Güvenlik Kurulu'ndaki görüşmede, İngiltere ve Fransa, ABD'den ayrı bir tavır içine mutlaka girmeyecekler.

Ya Çin?

Çin, Rusya'nın daimi üye olması kararını "veto ederse", nasıl bir yeni formül bulunacak?

BDT'nin bir "hükmi şahsiyeti", şimdilik de olsa söz konusu değil. Bu yüzden, SSCB'nin daimi üyeliğinin BDT tarafından devam ettirilmesi de mümkün değil.

En sonunda, biraz zorlamayla da olsa, Rusya herhalde SSCB'nin yerini alacak. O zaman, Rusya SSCB'nin "varisi" de olmuş olacak.

Geçmişin sadece "sevaplarını" sahiplenilen bir veraset düşünülebilir mi?

SSCB'nin "borçları" da, geçmişin "günahları".

SSCB'nin varisi Rusya olacaksa, bütün borçları da onun üstlenmesi gerekmeyecek mi?

Özbekistan'da laiklik özlemi

ALLİ SİR MEN
TAŞKENT

TAŞKENT'in Eski Pazar adını taşıyan, ama gerçekte yeni olan pazarını biraz geçtikten sonra, en büyük camii bulunduğu küçük meydana geldiğimizde, kimbilir hangi ustanın nice hünerle işlediği tahta kapının eşliğinden bir avluya giriyoruz. Müftü yardımcısı **Zahiddin Han Kadir**, avluyu çevre kaplayan küçük odalardan birinde konuk ediyor bizi. Kulpsuz kâselerde çay koyup, sunuyor. Özbekistan'da konuklara çay sunarken son derecede az koyuyorlar. Bu davranış, her an emrinde amadeyim anlamına geliyor ve sizi konuk eden kişi sürekli çay sunarak ilgisini kanıtıyor. İnce bir davranış.

Gerçi din adamı çaylarımızı doldururken, yıllar öncesine 1976'nın Haziran'ında bu binaya ilk geldiğim günü anımsıyorum.

O zamanlarda, Taşkent Sovyet sisteminin önemli vitrinlerinden biriydi. Bir yandan 1966 depremiyle yerle bir olmuş, kentlin 10 yıl içinde inanılmaz bir biçimde onanılarak, Orta Asya'nın en güzel, en çağdaş bölgesi haline getirilmiş olmasıyla övünüyor yel yöneticiler ve Moskova, bir yandan da Özbekistan, Sovyetler'in Müslüman dünyasına açılan kapısını oluşturuyordu.

1976'da yine bugün bulunduğum binada karşılıklı Özbek pilavı yediğimiz **Ziya Üdür Han Babaharov**, Ce-

mal **Abdül Nasır** ile birlikte çekilmiş fotoğraflarını gösteriyordu. Müftülük, Sovyetler'in İslam'a saygılarını simgeliyordu ve Moskova da bu görüntüyü bolca kullanıyordu.

•YESEVİ-NAKŞİBENDİ

Gerçekte Özbekistan, Türkistan, Fergana Vadisi Buhara, dinsel akımların da odakları. Yasevi tarikatının kurucusu **Ahmet Yesevi** bu toprakların evladıydı. Türkler İslamlaşırken, ona kendi geleneksel kültürlerini kattılar ve Arapların Emevi Hanedanı'nın emperyal İslamından çok değişik kendi göçebe kültürlerine daha uygun, aynı zamanda özgün bir yaklaşım oldu. Onların bu farklı İslam anlayışı yani Sufilik hızla gelişti.

Sufilik gelişir ve yarı ermiş sayılan ozan dervişler tarafından yayılırken, bir tarikatın olması da kaçınılmazdı. Daha sonra Anadolu'ya sıçrayacak ve birbirine zıt iki tarikatı da kendi bünyesinden çıkaracak olan Yeseviye tarikatı da Orta Asya'da **Ahmet Yesevi** tarafından kuruldu. Yeseviye tarikatı Orta Asya'da çok önemli bir işleve sahipti.

Yeseviye'nin tanınmış dervişlerinden **Lokman Perende** ve öğrencisi **Hacı Bektaş Veli** ibadetini yanı sıra insan ilişkilerine de büyük önem veren öğretisini yapıp, Bektaşî tarikatını kurarken, yine Yeseviye içinden gelen **Bahattin Nakşibendi** ise Nakşibendiliğin kurucusu oluyordu.

● Taşkent'te en güçlü muhalif akım görünümünde olan Birlik Hareketi'nin lideri **Polatov**, 'Biz din-devlet ilişkilerinin Türkiye'deki gibi olması istiyoruz' diyor. İslami Uyanışçıların liderleri ise, 'İran'daki gibi bir şeyi tatbik etmeyeceğiz. Suudilerde de halife babadan oğula geçiyor. Biz seçimle olsun istiyoruz' şeklinde konuşuyorlar

14. yüzyılda çıkan ve Orta Asya'da geliştikten çok sonra Anadolu'ya sıçrayan Nakşibendilik siyasi iktidar konusunda son derecede duyarlı bir tarikatır. Dün Sovyetler'in vitrinini oluşturan Taşkent Müftülüğü, bugün köktenci İslami politik akım olan Nakşibendiliğin merkezi durumuna gelmiş bulunuyor.

•İSLAMİ UYANIŞ PARTİSİ

Kimileri, Özbekistan'da ana muhalefet olarak İslami Uyanış Partisi'ni görüyorlar. Bu görüşte olanlar yalnızca yabancı gözlemciler değil. Örneğin şu anda en güçlü muhalif siyasal akım görünümünde olan Birlik Özbekistan Halk Hareketi'nin önderi **Abdürrahim Polatov**, ülkesinde rejimin geleceği ile ilgili olarak şunları söylüyor:

“İslam dininin toplumuzda önemli bir rolü var. Biz din devlet ilişkilerinin Türkiye'deki gibi olmasını istiyoruz.”

Açıkça laiklikten (Azerbaycan'da laik devlet yerine dünyevi devlet deyimini kullanıyorlar) yana tavır koyuyor **Abdürrahim Polatov** ama, sonra da sözlerini şöyle sürdürüyor:

“Lakin burada İslam devleti kurmak isteyenler

var.”

Soruyorum:

“Güçlüler mi?”

“Hayır” diyor “Değiller, ama gelecekte büyük imkânları olacak.”

Yasadışı İslami Uyanış Partisi'nin telefonunu **Polatov**'dan alıp yöneticilerle randevulaşyoruz.

Kendisi gizlemesine karşın yöneticinin adını vermeyeceğim burada. En iyisi inisiyallerle yetinmek. A. K.Y. İslami Uyanış Hareketi'nin liderlerinden biri, asıl ideolog ve önderin ise, Taşkent Müftüsü olduğu çok yaygın bir söylenti. Belirtmeye gerek yok hareketin üyeleri Nakşibendi.

Müftünün yardımcısı **Zahid Han Kadir** sabah yaptığımız konuşmada, **Korkut Özal**'ın da kendilerini ziyaret ettiğini belirtiyordu. Öyle görünüyor ki, Taşkent ve Fergana Vadisi'nde, dünyanın önde gelen Nakşibendileri sık sık buluşuyorlar. **Zahid Kadir Han**'ın masasında bir Milli Gazete duruyor ve o bize Taşkent'e 40, tüm Özbekistan'da 600 cami olduğunu en fazla cami bulunan yerin ise Fergana Vadisi'nin olduğunu söylüyor.

İslami Uyanış Partisi'nin yöneticilerinden A.K.Y. ise hareketlerinin yasadışı olduğunu ve Cumhurbaşkanı **Kerimov**'un yasallaş-

malarına izin vermediğini belirtiyor ve ekliyor:

“Geçen yıl 15 Ekim'de 300 kişinin imzasıyla tüm siyasal partilerin yasallaşabileceği ilan edildi. Biz de bunun üzerine 360 imzayı topladık ve başvurumuzu yaptık. Ama bizlere izin vermek yerine, imza sahiplerine 1000 rubleye kadar varan para cezaları kestiler.”

Soruyorum:

“Size izin vermiyorlar. Bunu anladım. Ama acaba zulüm yapıyorlar mı?”

Yöneticinin yanı sıra **Kerimov** yönetiminin “İslami Uyanış Hizbi”nin pek üzerine gidemedikleri anlaşılıyor.

Karşımdaki genç ve inanamız politikacı “9 Eylül'de cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında **Namagan'da** bir gösteri olduğunu 20.000 kişinin buna katıldığını, Cumhurbaşkanı'nın gelmesini istediklerini, **Kerimov**'un bu isteği yerine getirdiğini” söylüyor ve göstericilerin **Kerimov**'dan İslami Uyanış Hizbi'nin hemen serbest bırakılmasını istedikleri, Cumhurbaşkanı'nın bu isteği kabul etmesine karşın uygulamadığını bildiriyor.

A.K.Y. de, Müftü Yardımcısı gibi Arap alfabesinden yana. Yalnız A.K.Y., Arap alfabesine Kuran elifbası derken, **Zahid Han Kadir** eski Özbek elifbası diyor.

A.K.Y., ancak hiçbir şeyi kimsese zorla kabul ettirme niyetinde olmadıklarını, demokrasiye saygı gösterdiklerini söylüyor.

Genç yönetici, hizbin

amacının ise; bir Müslüman cumhuriyeti olmasına karşın Müslümanların % 80'inin kurallarını bilmedikleri dinin öğretimi ve Allah'ın hükmünün hâkim kılınması olduğunu söylüyor.

Hizbin ne Devr-i Saadet'i ne İslam'ın en parlak dönemi olarak gösterilen Emevi ve Abbasi düzenlerini örnek aldığını söyleyen A.K.Y. “bugünün terakkiyat (gelişme) dönemi olduğunu, aradan geçen 1000 yıldan sonra eskinin uygulanmayacağını” söylüyor ve ekliyor:

“Bir hadis vardır der ki ‘İslam her bir zamana muvaffık gelir’ biz dinçlik ile terakkiyat ve ilahiyattan yayanız.”

Bugünkü İran ve Suudi modelleri hakkında neler düşündüklerini sorduğumda ise şu yanıtı alıyorum.

“İran'daki gibi bir şeyi tatbik etmeyeceğiz. Bizim mezhep olarak onlardan farkımız var. Suudilerde ise Halifelik babadan geçiyor. Oysa biz seçimle olsun istiyoruz.”

Demokrasiden ve özgürlükten yana görünen genç yöneticiye soruyorum. “Bir kadın zina yaparsa ve bu da şeri usullere uygun olarak tespit edilirse, ona recm etme cezası uygulanacak mı?”

“Bu heyete bağlı, ben bir şey söyleyemem” diyor, karşımdaki genç adam. Şeri hükümlere göre recm edilmesi caiz ise zorunludur bunun yapılması.”

•İSLAMİ DIŞ DESTEKLER

24.1.92
Mey

17 sayıdan 24.1.92

...Sovyet cumhuriyetleri me yarımlı...
...nusunda yeterince hızlı davranmamakla suçlandı...
...söyledi.

Yayın organları, olası bir birleşmeden söz ediyor

Batı'nın korkusu 'PAN - TÜRK' imparatorluğu

✓ Belçika'da yayınlanan Knack adlı dergi, "Hemen her gün Türk cumhuriyetlerinin liderlerinden biri Ankara'ya geliyor. En iyi binalarını Türk Büyükelçiliği için ayırıyorlar" diye yazdı

BRÜKSEL- Belçika'da yayınlanan Knack adlı dergi, dağılan Sovyet Birliği'ndeki Türk cumhuriyetlerinin Ankara'ya gösterdikleri yakın ilgiyi değerlendiren bir yorum yayınladı. Yorumda son gelişmelerin olası bir Pan - Türk imparatorluğunun gündeme geldiği belirtilerek şu görüşlere yer verildi:
"Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettiğinde onu ilk tanıyan mollalar değil Türkiye oldu. Hemen hemen her gün Türk ve Müslüman cumhuriyetlerin liderlerinden biri Ankara'ya

gidiyor. Başkentlerindeki en iyi binaları konsolosluk ya da büyükelçilik binası olarak Türk diplomatlarına sunuyorlar. İran, Orta Asya'daki kardeşlerine kendi devlet yapısını ve doktrinini örnek olarak gösterirken, NATO'nun mütefaki Türkiye, laik devlet yapısıyla ön plana çıkıyor.
Türkler'in bu başarısında dini ve ekonomik nedenlerin yanı sıra eski bir ideoloji de rol oynuyor. Bu ideoloji ise büyük bir Pan - Türk İmparatorluğu."

Ankara'da

...de bulundu.
ABD, geçen ay aralarında Erme-
Ancak bu yaklaşım muhatap
cumhuriyette tepkilere yol açmış ve

TÜRKİYE-RUSYA

Kafkasya için işbirliği

23.1.92

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Moskova'ya yaptığı ziyareti tamamlayarak dün Ankara'ya döndü. Türk heyetine yakın kaynaklar iki ülke arasında ikili ve uluslararası konularda siyasi işbirliğinin geliştirileceğini söylediler.

SEMİH İDİZ

MOSKOVA — Türkiye ile Rusya başta her iki ülkeyi yakından ilgilendiren bölgesel konular olmak üzere ikili ve uluslararası konularda siyasi istişareleri arttırmayı kararlaştırdılar. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Rus meslektaşısı Andre Kozyrev'in çağrılısı olarak Moskova'ya yaptığı iki günlük resmi çalışma ziyareti çerçevesinde alınan bu kararın özellikle Kafkasya ve Orta Asya'daki gelişmeler çerçevesinde işletilmesi bekleniyor. Nitekim Çetin ile Kozyrev başkanlığında yapılan resmi görüşmelerin sonunda yayımlanan ortak bildiride bunun ipuçlarını bulmak mümkün. Dışişleri Bakanı Çetin'in Moskova ziyareti ile "filen açılmış" olan söz konusu istişarelere Dışişleri Bakanı Kozyrev'in şubat başında Türkiye'ye yapması beklenen ziyaret sırasında aynı düzeyde devam edilmesi planlanıyor.

Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, resmi ziyaretini tamamlayarak yapılan görüşmelerden "memnun" olarak kendisini Rusya'ya getiren özel uçağı ile dün sabah saatlerinde Moskova'dan ayrıldı. Türk heyetine yakın kaynaklar, "son derece olumlu" diye nitelendirdikleri ziyareti, "yeni döneme yönelik Ankara-Moskova ilişkilerinin taze bir zemine oturtulmasında önemli bir adım" olarak nitelendiler.

Söz konusu kaynaklar, Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in, İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurd'u kabul etmesine

karşın, aynı sıralarda Moskova'ya ziyaret eden Dışişleri Bakanı Çetin'e randevu vermemesi olayını "büyütmeme" eğilimlerini dün de sürdürdüler.

Aynı kaynaklar, ilişkilerdeki yeni dönemde Ankara ile Moskova arasındaki siyasi istişarelerin önemine özellikle işaret ederlerken, bu istişarelerde şimdilik başta Kafkasya'daki gelişmeler olmak üzere iki ülkeyi yakından ilgilendiren bölgesel sorunlar üzerinde yoğunlaşılacağını ipuçlarını da verdiler.

Zaten Çetin ile Kozyrev başkanlığında yapılan resmi görüşmelerin sonunda yayımlanan ortak bildiride bunu doğrulayan bir yaklaşımı görmek mümkün. Bu çerçevede ortak bildiride her iki tarafın demokrasi ve insan haklarının yanı sıra "laiklik", "egemenlik hakları" ile "toprak bütünlüğüne" atfettikleri önemi vurgulamaları özellikle dikkat çekiyor. Moskova'daki diplomatik gözlemciler, Ankara ile Moskova'nın kendilerini yakından ilgilendiren bu konularda böylece "akort sağlamış olduklarını" ve bu yoldan ilgili tüm üçüncü taraflara "sinyal göndermiş olduklarını" belirtiyorlar.

Görüşmelere yakın kaynaklardan edinilen bir diğer izlenim de, Azeri-Ermeni çatışmasında Türkiye ile Rusya'nın karşılıklı olarak duyarlı oldukları konularda dikkatli davranacakları yolunda. Bunun ötesinde Rusya'nın Ermenistan, Türkiye'nin ise Azerbaycan üzerinde "yatıştırıcı" rol oynamalarının da beklenebileceğini çağrıştırdılar.

Ukr
ni sürd
lere d
cumhu
Kravçı
savun
lerden
zov ke

'Türklere^{cum} tek devlet'

Kazakistan'ın başkentinde geçen hafta toplanan Pantürkist Konferans'ta, "Eski SSCB'de yaşayan bütün Türkleri tek çatı altında toplamının, yegâne geçerli yol olduğu" ifade edildi.

Dış Haberler Servisi - Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'da toplanan "Pantürkist" konferans, "Kazan'dan Alma Ata'ya kadar uzanan tek ve bölünmez bir Türk devleti kurulmasını" görüştü. Geçen hafta içinde yapılan ve eski SSCB toprakları içinde yaşayan Türkçe konuşan bütün halkları tek devlet çatısında toplamayı amaçlayan konferansa, gerek bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerden gerekse halen Rusya Federasyonu bünyesinde bulunan özerk cumhuriyet ve bölgelerden delegeler katıldı.

Milliyetçi görüşleriyle tanınan Kazakistan Demokratik Partisi'nin önyak olduğu konferans, bu amaçla, "ilk aşamada" Türkçe konuşan bölgeler arasında bir "koordinasyon konseyi" kurulmasını karar altına aldı. Kazakistan Ulusal Demokratik Partisi, "eski SSCB'de yaşayan bütün Türkleri tek devlet çatısı altında toplamının, bu halkların haklarını savunmak için yegâne geçerli yol olduğunu" ifade etti.

Kazakistan Ulusal Demokratik Partisi, Pantürkist Konferans'tan sonra yayımladığı bildiride "Rusya'da durumun son derece gergin olduğuna" dikkat çekerek "koşullar giderek istikrarsız hale geliyor. Moskova'da olayların nasıl gelişeceğini tahmin etmek mümkün değil. Her an bir Jirinovski ya da başka aşırı Rus milliyetçisi bir politikacı Rusya'da ik-

tidara gelebilir. Böylesi bir müdahaleye karşı çıkma konusunda hazırlıklı olmalıyız" dedi.

Bilindiği gibi Jirinovski, geçen aylarda Rusya'da yapılan ve Bofis Yeltsin'in Devlet Başkanı seçildiği ilk genel seçimlerde, ikinci en fazla oyu alan Rus milliyetçisi adayın adı.

"Liberation" gazetesinde bir yazısı yayımlanan SSCB'nin eski Paris Büyükelçisi Vladimir Federovski, SSCB'den sonra Rusya Federasyonu'nun da parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ifade etti. Eski Dışişleri Bakanı Eduard Şevarnadze'nin sağ kolu olarak tanınan Federovski, Yeltsin denemisinde olan Moskova televizyonunun bile "Rusya yerine 12 egemen devletten oluşacak bir yapılanma"dan söz etmeye başladığını vurguladı.

Federovski, BDT'nin ikinci kurucu toplantısı olan ve yıl sonunda yapılan Minsk konferansında, Müslüman cumhuriyetlerin kendi aralarında "imtiyazlı ilişkiler" geliştirdiğini hatırlattı. Eski Sovyet diplomat buna karşılık, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın üç Baltık cumhuriyeti ile "Karadeniz ve Baltık Denizi topluluğu" kurmayı öngördüğüne de işaret etti.

Bağımsızlığını ilan ederek Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılan ve Türkçe konuşan 5 cumhuriyet bulunuyor. Bunlardan başka, Rusya Federasyonu çatısı altında çok sayıda "özerk cumhuriyet" ve "özerk bölge" var ve bunların önemli bir bölümünde de Türkçe konuşuluyor. Bunlar arasında Tataristan, Baskirtistan, Yakutistan gibi ülkeler bulunuyor.

Geçen hafta içinde Kazakistan başkenti Alma Ata'da yapılan "Pantürkist" konferansta özellikle bu toplulukların durumu ele alındı. "Türk meclisi" adı verilen konferans "Alma Ata'dan Kazan'a" kadar tüm Türklerin tek ve bölünmez bir devlette birleşmeleri gereğine işaret etti. Ural Dağları eteğinde bir sanayi kenti ve Lenin'in doğum yeri olan Kazan, "Tataristan" özerk cumhuriyetinin de başkenti, Rusya'daki Türkçe konuşan grupların en aktif olan Kazan Tatarları, yüzyıl başından beri Pantürkçü akımın ağırlık merkezini oluşturdu.

iade

■ LON
İngiltere
Savaşı
işgal e
ait bu
milyon
belirti
edecek
konuş
ülkele
idares
İngiliz
(Bank
kasala
Baltık
Sovyet
İngilt
koyun
Başka
Lands
ziyare
John
altınl
ayrıca
Engl
devar
istek

Tü
iş

■ K
İsra
Ana
tam
büy
pot
Tür
işbu
bild
Büy
elçi
Aja
açık
olan
kayr
bulu
kapa
tarın
geliş
Türk
topra
oldu
tama
Orta
depos
kayde
ülken
imkâr
tarım
iyi de
söyled

AB
Fili

■ Dış
ABD,
Mosk
Ortada
Konfer
istiyor
yapılac
görüş
Filistin
Bugün
Lübna
gitmey
bulun
Filistin
bekler
Arabis
verecek

Gor
tek

■ MC
Eski S
Başka
televiz
yayıml
geçen
deke

plandı

ldı

ekonomik
en azından
aç kalma
i için yüz
m gereki
otığı çağrı
me karar
e ABD ile
iki ilişkile
or.

sözcüsü
in yaptığı
değinerik
ılan yardı
maya çalı

Orta Asya'ya Türk modeli

■ MOSKOVA (AA) — Rusya'nın reformcu yayın organlarından "Moskova Haberleri" dergisi, Orta Asya'daki cumhuriyetler için en iyi seçeneğin Türk modelini izlemek olacağını bildirdi. Derginin son sayısında tarihçi Tuğrul Bağirov'un imzasıyla yayımlanan makalede, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın bu modeli izleme kararlılıklarını şimdiden açıkladıklarına dikkat çekilirken, Rusya'nın bu gelişmeden kaygı duymasının gereksiz olacağı vurgulandı.

Estonya'da hükümet krizi

■ MOSKOVA (AA) —

24.1.92 Cum

Rusya'nın gözü Kırım'da

■ MOSKOVA (AA) — Rusya Parlamentosu, Kırım Yarımadası'nın Ukrayna'ya bağlanmasını sağlayan 1954 tarihli kararın yasal statüsünü gözden geçirme kararı aldı. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in, Ukrayna ile sınır sorunlarını gündeme getirebileceği yolundaki tehdidinin gerçekleşmesi anlamına gelen kararla, Rusya milletvekilleri, parlamentonun Yasama İşleri Komitesi'yle Dış İlişkiler Komitesi'ne söz konusu kararla ilgili değerlendirmelerini en geç 6 şubat tarihine kadar bir raporla parlamento başkanlığına bildirme talimatını verdi.

Uçak kazası: Teknik arıza

24.1.92 Cum

Yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bakımından dünyanın varlıklı ülkeleri arasında yer alan cumhuriyetler şimdi bu zenginlikleri işleyip dünya piyasasına sunmak ve bunu yaparken de Türkiye'nin kendilerine yardımcı olmasını istiyorlar.



Tarihten gelen dostluk ve kültür bağlarımız olan dinimiz, soyumuz bir olan bu cumhuriyetlerle münasebetlerimizin daha da gelişmesi için ülkemizin önüne tarihi bir fırsat çıktığı konusunda herkes hemfikir.

Yeni hedef ekonomik özgürlük

KAZAKİSTAN

KİMLİK

Başkenti: Alma Ata
Nüfusu: 17 milyon
% 39.8 Kazak, % 37.8 Rus,
% 6 Alman, % 5.3 Ukraynalı,
% 2 Özbek, % 2 Tatar,
7.7 diğerleri
Yüzölçümü: 2.717.300 km².

Asya ile Avrupa arasında bir geçiş olan Kazakistan, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında yüzölçümü bakımından ikinci, nüfus bakımından dördüncü büyüklüktedir. Kuzeyden Güneye 2 bin km. Batı'dan Doğuya 3 bin km'dir. Ülkenin büyük bir kısmı stepdir. Hazar Denizi'nin Doğusu'nda çöl başlar. Sıcaklık, yazın artı 40, kışın eksi 40 derecelere kadar çıkar. Kum fırtınalarına sık sık rastlanır.

Kazakistan'da tatlı su çok kıtır. Göller, nehirler ve denizler büyük bir balık potansiyeline sahiptir. Hazar Denizi'nde ve Ural Nehri'nde havyar elde etmek için Mersin balığı yetiştirilmektedir. Tabii kaynaklar bakımından da çok zengin olan Kazakistan'da büyük miktarda çinko, kurşun, titanyum, magnezyum, krom, yanad-yum, tungsten, demir, kömür, altın, gümüş, bakır, petrol, tabii gaz, manganez, boksit ve fosfori gibi nadir bulunan kaynaklar mevcuttur.

SANAYİ VE TARIM:

Kazakistan, eski Sovyetler Birliği'nin başlıca enerji ve özellikle elektrik enerjisi üretim merkezlerinden biridir. 20 adet elektrik santrali günde 300 bin ton kömür tüketmektedir. Burada üretilen enerji Urallar'a, Batı Sibirya'ya ve Orta Asya'ya sevkedilmektedir. Urallar'a giden elektrik transmisyon hattı 1150 Kwatt'lık olup başka benzeri olmayan bir hatır.

Petrol ve tabii gaz, çorak Mangışlak Yarımadası'ndan çıkarılmaktadır. Yine aynı yarımada bulunan nükleer reaktör de, deniz suyundan tatlı su elde etmektedir. Elde edilen bu tatlı su, halk ve endüstri tesislerinde kullanılmaktadır. Ayrıca demir dışı metal sanayii de oldukça gelişmiştir. Burada çıkarılan bismüt,



Alma Ata'da Başkanlık Sarayı

nogرافya, metalurji ve botanik konularında da önemli araştırmalar yapılmaktadır.

Kazakistan, Orta Asya cumhuriyetleri içerisinde Latin alfabesine geçmeyi en fazla isteyen bir cumhuriyettir. Yılda 30 milyon adet kitap ve kitapçık neşredilmektedir. Kazak yazarlarından Muhtar Ozoğlu ve Abdül Cemil Nursipoğlu'nun eserleri pek çok yabancı dile çevrilmiş durumdadır. Kazakistan'da binicilik en popüler spordur.

Kazakistan'da kırsal sütününden yapılan ve "Kımız" adı verilen bir içecek yaygındır. Ayrıca at eti de yenmektedir.

TACİKİSTAN

KİMLİK:

Başkenti: Düşambe
Nüfusu: 5 milyon
% 59 Tacik, % 23 Özbek, % 10 Rus,
% 8 diğerleri
Yüzölçümü: 143.100 km².

Çin ve Afganistan'a komşu olan Orta Asya'daki Müslüman cumhuriyetlerinden birisi de Tacikistan'dır. Tacikler Fars asıllı olup halen de ana dilleri Farsça'dır. Topraklarının yüzde 93'ü dağlık olan Tacikistan'da Tırgızistan gibi depremlere

mektedir. Koyunculuk, keçi, sığır ve yak ticareti de yapılmaktadır.

İLİM VE KÜLTÜR:

Tacik ilim adamları Tacik tarihi arkeoloji, astronomi, jeoloji, sismoloji, biyoloji, kimya ve tıp konularında araştırmalar yapılmaktadır. 30 ciltlik Tacik Folklor Külliyyatı hazırlayan Tacik alimleri, bu eserlerini Rusça'ya da tercüme etmişlerdir. Sismik araştırmalar depreme karşı dayanıklı yapı sistemleri, güneş enerjisinden istifade etme konularında da çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Tarihte hepimizin bildiği bir çok meşhur şairler ve filozoflar Tacikistan'dan çıkmıştır. Bunlar arasında Fars ve Tacik edebiyatının kurucularından Rudaki (857-941), Firdevsi (934-1020), Ömer Hayyam, Sadi en meşhurlarındandır. En sevilen spor, "Gustingri" adı verilen güreştir.

SONUÇ:

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, tarihten gelen dostluk ve kültür bağlarımız olan, dinimiz, soyumuz bir olan bu cumhuriyetlerle münasebetlerimizin daha da geliştirilmesi ve dostluğumuzun kavileştirilmesi için ülkemizin önüne tarihi bir fırsat çıktığı konusunda herkes hemfikir.

1991 yılının son aylarında, Tacikistan hariç diğer tüm Müslüman cumhuriyetlerin en üst düzey yetkilileri Türkiye'ye gelerek çeşitli temaslara ve incelemelerde bulundular. Bir çok konuda anlaşmalar, protokollar imzalandı. Bunlardan da görüldüğü gibi bu kardeş cumhuriyetler, Türkiye ile başta siyasi, iktisadi ve kültürel olmak üzere her türlü sahada ilişkileri geliştirme arzusunadalar. Tacikistanlı yetkililerin de Türkiye'den, diğer cumhuriyetlere paralel beklentilerinin olduğu bilinmektedir.

Münasebetlerimizde gelinecek nokta itibarıyla hükümetle birlikte özel teşebbüse ve kültürel kuruluşlarımıza da büyük görevler düşmekte. Yukarıdan beri belirttiğimiz gibi özellikle yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bakımından dünyanın varlıklı ülkeleri arasında yer alan bu cumhuriyetler, şimdi bu zenginliklerini işleyip dünya piyasalarına sunmak ve bunu yaparken de Türkiye'nin kendilerine yardımcı olmasını istiyorlar. Bilindiği gibi bugüne kadar tüm bu zenginlikleri ham olarak

kaynaklarının işletilmesi, pazarlanması ve buralardaki iş imkânlarının değerlendirilmesi konularında büyük çaba içerisindeyiz. Türkiye'nin yakaladığı tarihi fırsatı iyi değerlendirebilmesi ve geç kalmaması için Türk özel teşebbüsünün de devreye girmesi gerekiyor. İşte bu noktada samimi ve dürüst işadamlarımıza büyük görev düşüyor. Çünkü su sahada "kapkaç"çı zihniyete sahip işadamlarının bu cumhuriyetlerle temasa geçmeleri, hızlı bir şekilde gelişme gösteren münasebetlerimizin, istikbalini olumsuz etkileyebilir.

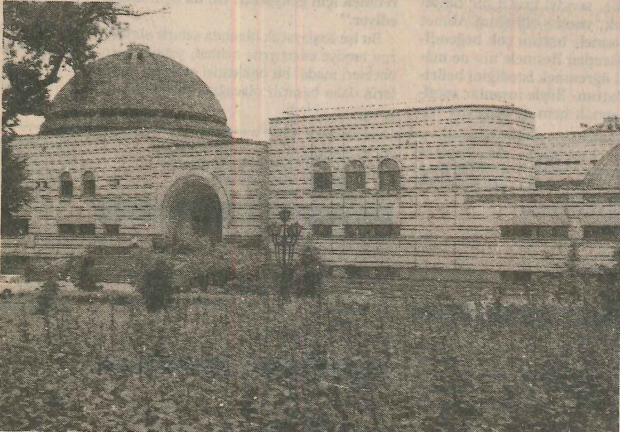
Bu kardeşlerimiz kültürel açıdan da bizden çok şeyler bekliyorlar. 70 yıldır ateist baskı altında olan bu cumhuriyetler, şimdi özbenliklerine dönüyorlar. Fakat, gelen bilgilere göre dinî ve kültürel eser bakımından da büyük ihtiyaçları var. Bu konuda Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve bazı hayır amaçlı vakıflarımız bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Ancak, ihtiyaç ve talep o kadar çok ki bu yapılanlar da yetmiyor.

Ayrıca, yazımızda rakamlarla belirtmeye çalıştığımız gibi bu cumhuriyetlerin yetmiş elemanları da çok az. Bu konuda, bölgeye bir heyet halinde ziyarette bulunan Büyükelçi Bilal Şimşir'in, Milliyet gazetesinin 26 Aralık 1991 tarihli nüshasında yayınlanan şu intibaları oldukça manidardır: "Asya Türklüğü kendi milli devletlerini kuruyorlar. Ama büyük eksiklikleri var. Bakıyoruz mesela, Dışişleri bakanlıklarında 15-20 kişiden oluşuyor. Onların da çoğu küçük memur. Dünya tecrübeleri pek yok. Diplomat yetiştiremiyorlar. Yetiştirmeleri için onlara fırsat tanınmamış.



Tacik ihtiyarı, kısacık ömründe çok şey gördü

Sovyet diplomatları yetiştiren yüksek okula bir tek çocuklarını kaydettirebilmek için 8-10 defa Moskova'ya gidip gelmişler. Kısacası Sovyet Dışişleri, Slavlar'ın, Hristiyanlar'ın tekelinde kalmış; Sovyet Türklüğü'ni ise diploması mesleğinden uzak tutmuşlar. Bunun gibi Asya Türk cumhuriyetlerinin daha pek çok elemanı



Alma Ata'da bir üniversiteye bağlı eğitim kompleksi

% 2 Özbek, % 2 Tatar,
7.7 diğerleri
Yüzölçümü: 2.717.300 km².

Asya ile Avrupa arasında bir geçiş olan Kazakistan, eski Sovyet cumhuriyetleri arasında yüzölçümü bakımından ikinci, nüfus bakımından dördüncü büyüklüktedir. Kuzeyden Güneye 2 bin km. Batı'dan Doğuya 3 bin km'dir. Ülkenin büyük bir kısmı stepdir. Hazar Denizi'nin Doğusu'nda çöl başlar. Sıcaklık, yazın artı 40, kışın eksi 40 derecelere kadar çıkar. Kum fırtınalarına sık sık rastlanır.

Kazakistan'da tatlı su çok kuttur. Göller, nehirler ve denizler büyük bir balık potansiyeline sahiptir. Hazar Denizi'nde ve Ural Nehri'nde havayı elde etmek için Mersin balığı yetiştirilmektedir. Tabii kaynaklar bakımından da çok zengin olan Kazakistan'da büyük miktarda çinko, kurşun, titanyum, magnezyum, krom, vanadyum, tungsten, demir, kömür, altın, gümüş, bakır, petrol, tabii gaz, manganez, boksit ve fosforit gibi nadir bulunan kaynaklar mevcuttur.

SANAYİ VE TARIM:

Kazakistan, eski Sovyetler Birliği'nin başlıca enerji ve özellikle elektrik enerjisi üretim merkezlerinden biridir. 20 adet elektrik santrali günde 300 bin ton kömür tüketmektedir. Burada üretilen enerji Urallar'a, Batı Sibiry'a ve Orta Asya'ya sevk edilmektedir. Urallar'a giden elektrik transmisyon hattı 1150 Kwatt'lık olup başka benzeri olmayan hatır.

Petrol ve tabii gaz, çorak Mangışlak Yarımadası'ndan çıkarılmaktadır. Yine aynı yarımada bulunan nükleer reaktör de, deniz suyundan tatlı su elde etmektedir. Elde edilen bu tatlı su, halk ve endüstri tesislerinde kullanılmaktadır. Ayrıca demir dışı metal sanayii de oldukça gelişmiştir. Burada çıkarılan bismüt,



Alma Ata'da bir üniversiteye bağlı eğitim kompleksi

kadmium ve talyum, elektrolitik çinko, kurşun ve bakır standartlarının Londra metal borsası tarafından kabul edilen standartlara uygun olduğu belirtilmektedir.

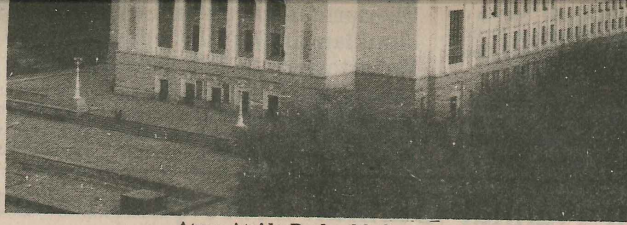
Eski Sovyetler'in tarıma elverişli arazisinin üçte biri Kazakistan'da bulunmaktadır. Bu topraklarda yetiştirilen en önemli ürün olarak buğdayın yanı sıra Siri Derya Nehri'nin aşağı kısımlarında da Pamuk ve pirinç, yetiştirilen iki önemli üründür. 1954 yılında başlayan ve 1 milyon üzerinde işçinin katıldığı 6 yıllık çalışmada bakır Kazakistan topraklarından 25 milyon hektarı (Türkiye'nin ekilebilir toprağından fazla bir alan) tarıma elverişli hale getirilmiştir.

Kazakistan'da çok büyük miktarda koyun, sığır, at, deve, ceylan ve kürk hayvanları yetiştirilmekte olup, kişi başına sığır sayısı eski Sovyet cumhuriyetleri'ne göre birinci sırayı almaktadır.

Dünya Astragan ve Karakul yünü üretiminin de büyük bir kısmını Kazakistan karşılamaktadır.

İLM VE KÜLTÜR:

Kazakistan'da mikro sahadan uzaya kadar geniş bir sahada araştırmalar yapılmaktadır. Eski Sovyetler'in Baikonur Uzun Uzay Kazakistan'dadır. Kazak bilim adamları nükleer fizik, demir dışı metaller sanayi, yüksek enerji fiziği, polimer kimyası, moleküller, biyoloji, radyasyon fiziği ve madencilik konularında büyük başarılar elde etmişlerdir. Arkeoloji, et-



Alma Ata'da Başkanlık Sarayı

nografiya, metalurji ve botanik konularında da önemli araştırmalar yapılmaktadır.

Kazakistan, Orta Asya cumhuriyetleri içerisinde Latin alfabesine geçmeyi en fazla isteyen bir cumhuriyettir. Yılda 30 milyon adet kitap ve kitapçık nesredilmektedir. Kazak yazarlarından Muhtar Ozoğlu ve Abdül Cemil Nursipoğlu'nun eserleri pek çok yabancı dile çevrilmiş durumdur. Kazakistan'da binicilik en popüler spordur.

Kazakistan'da kırsak sütünden yapılan ve "Kımız" adı verilen bir içecek yaygındır. Ayrıca at eti de yenmektedir.

TACIKİSTAN

KİMLİK:

Başkenti: Düşambe
Nüfusu: 5 milyon
% 59 Tacik, % 23 Özbek, % 10 Rus,
% 8 diğerleri
Yüzölçümü: 143.100 km².

Çin ve Afganistan'a komşu olan Orta Asya'daki Müslüman cumhuriyetlerinden birisi de Tacikistan'dır. Tacikler Fars asıllı olup halen de ana dilleri Farsça'dır. Topraklarının yüzde 93'ü dağlık olan Tacikistan'da Tırgızistan gibi depremlere

yoğun rastlanan, karlı, buzlu bir ülkedir. Sıcaklık kışın dağlarda eksi 60 dereceye kadar düşüp yazın vadilerde 48 dereceye kadar çıkmaktadır.

Pek çok şifalı bitki bulunan Tacikistan'da, kar leoparı, kartal, kobra yılanı ve soğuk sulu nehirlerde alabalık belli başlı hayvan türleridir. Altın, mika, kayda kristali kayda değer yeraltı zenginliklerdir.

SANAYİ VE TARIM:

Vaşa Nehri'nin üzerindeki sayısız hidroelektrik santrallerden elde edilen ucuz elektrik ile enerji, yoğun alüminyum ve elektro-kimya fabrikaları en büyük tesisleridir. Tekstil makineleri fabrikaları, ipeklilik ve halı fabrikaları, çirçirler ise diğer sanayi kollarıdır.

Tacikistan'da nüfusun üçte ikisi kırsal alanda yaşamaktadır. Bu kırsal alandaki halk sulama yapılan vadilerde ve dağ yamaçlarında yerleşmiştir. İşlenebilir toprağın azlığı ve su kaynaklarının kıtlığı düşünüldürse bu ülkenin ne kadar fakir olduğu daha iyi anlaşılır.

1930'larda Vaks Vadisi'ne sulama projesinin bitirilmesi ve ondan sonra inşa edilen 17 geniş sulama sistemine ve bütün nehirlerin bu iş için kullanılmasına rağmen su problemi hâlâ çözülememiştir. Ana ürün, bu cumhuriyette de pamuktur. Ama buradaki pamuk ince ve uzun elyafıdır. 1800 metre yüksekliğindeki dağ yamaçlarında, üzüm, meyve, susam, buğday, arpa kavun ve karpuz yetiştiril-

mektedir. Koyunculuk, keçi, sığır ve tavuk ticareti de yapılmaktadır.

İLM VE KÜLTÜR:

Tacik bilim adamları Tacik tarihi arkeoloji, astronomi, jeoloji, sismoloji, biyoloji, kimya ve tıp konularında araştırmalar yapılmaktadır. 30 ciltlik Tacik Folklor Külliyyatını hazırlayan Tacik alimleri, bu eserlerini Rusça'ya da tercüme etmişlerdir. Sismik araştırmalar depreme karşı dayanıklı yapı sistemleri, güneş enerjisinden istifade etme konularında da çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Tarihte hepimizin bildiği bir çok meşhur şairler ve filozoflar Tacikistan'dan çıkmıştır. Bunlar arasında Fars ve Tacik edebiyatının kurucularından Rudaki (857-941), Firdevsi (934-1020), Ömer Hayyam, Sadi en meşhurlarıdır. En sevilen spor, "Gustingri" adı verilen güreştir.

SONUÇ:

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, tarihten gelen dostluk ve kültür bağlarımız olan, dinimiz, soyumuz bir olan bu cumhuriyetlerle münasebetlerimizin daha da geliştirilmesi ve dostluğumuzun kavileştirilmesi için ülkemizin önüne tarihi bir fırsat çıktığı konusunda herkes hemfikir.

1991 yılının son aylarında, Tacikistan hariç diğer tüm Müslüman cumhuriyetlerin en üst düzey yetkilileri Türkiye'ye gelerek çeşitli temaslar ve incelemelerde bulundular. Bir çok konuda anlaşmalar, protokollar imzalandı. Bunlardan da görüldüğü gibi bu kardeş cumhuriyetler, Türkiye ile başta siyasi, iktisadi ve kültürel olmak üzere her türlü sahada ilişkileri geliştirme arzusunadılar. Tacikistanlı yetkililerin de Türkiye'den, diğer cumhuriyetlere paralel beklentilerinin olduğu bilinmektedir.

Münasebetlerimizde gelinek nokta itibarıyla hükümetle birlikte özel teşebbüse ve kültürel kuruluşlarımıza da büyük görevler düşmekte. Yukarıdan beri belirttiğimiz gibi özellikle yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bakımından dünyanın varlıklı ülkeleri arasında yer alan bu cumhuriyetler, şimdi bu zenginliklerini işleyip dünya piyasalarına sunmak ve bunu yaparken de Türkiye'nin kendilerine yardımcı olmasını istiyorlar. Bilindiği gibi bugüne kadar tüm bu zenginlikleri ham olarak Rusya, Ukrayna gibi gelişmiş teknolojilere sahip Slav asıllı cumhuriyetler işliyorlardı. Mesela Azerbaycan'ın petrol üretiminin yüzde 80'i merkezi hükümete, yüzde 20'si kendisine kalıyordu.

Bütün bu beklenti ve isteklere Türk hükümetinin zamanında cevap verebilmesi oldukça zor. Halen Fransı, İtalya ve Almanya gibi pek çok Batılı ülkenin yanı sıra Uzakdoğu'dan Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler bu cumhuriyetlerin tabii

zine, istikbalini olumsuz etkileyebilir. Bu kardeşlerimiz kültürel açıdan da bizden çok şeyler bekliyorlar. 70 yıldır ateist baskı altında olan bu cumhuriyetler, şimdi özbenliklerine dönüyorlar. Fakat, gelen bilgilere göre dinî ve kültürel eser bakımından da büyük ihtiyaçları var. Bu konuda Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve bazı hayır amaçlı vakıflarımız bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Ancak, ihtiyaç ve talep o kadar çok ki bu yapılanlar da yetmiyor.

Ayrıca, yazımızda rakamlarla belirtmeye çalıştığımız gibi bu cumhuriyetlerin yetmiş elemanları da çok az. Bu konuda, bölgeye bir heyet halinde ziyarette bulunan Büyükelçi Bilal Şimsir'in, Milliyet gazetesinin 26 Aralık 1991 tarihli nüshasında yayınlanan şu intibalan oldukça manidardır: "Asya Türkleri kendi millî devletlerini kuruyorlar. Ama büyük eksiklikleri var. Bakıyoruz mesela, Dışişleri bakanlıkları 15-20 kişiden oluşuyor. Onların da çoğu küçük memur. Dünya tecrübeleri pek yok. Diplomat yetiştirememişler. Yetiştirmeleri için onlara fırsat tanınmamış.



Tacik ihtiyarı, kısıcak ömründe çok şey gördü

Sovyet diplomatları yetiştiren yüksek okula bir tek çocuklarını kaydirebilmek için 8-10 defa Moskova'ya gidip gelmişler. Kısacası Sovyet Dışişleri, Slavlar'ın, Hıristiyanlar'ın tekelinde kalmış; Sovyet Türkleri'ni ise diplomasi mesleğinden uzak tutmuşlar. Bunun gibi Asya Türk cumhuriyetlerinin daha pek çok alanında eksiklikleri var. Yeterince hukukçular, iktisatçıları, işletmecileri, bankacıları, maliyecileri vs. yok. Opera, tiyatro, müzik, dans, resim, heykel gibi sanat dallarında çok ileri gitmişler (...) Bunlar gibi çeşitli eksikliklerini, tamamlamak istiyorlar ve gözlerini önce Türkiye'ye çeviriyorlar."

Bu bakımdan hayır amaçlı tüm kültür kuruluşlarımıza büyük görevler düşüyor.

BİTTİ



Tacikistan'da imam Tirmizi Medresesi'nden bir görünüşü.

yoranda bulunmayı reddetti.

Türki Masası kuruldu

■ AA (Ankara) - Komşu ülkeler ve özellikle dağılan SSCB'de kurulan yeni cumhuriyetlerle ilişkileri yürütmek amacıyla, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliğe sahip yeni bir birim oluşturuldu. Resmi Gazete'nin dünkü sayısında yayımlanan kanun hükmündeki kararnameye göre, "Başta Türk dilinin konuşulduğu cumhuriyetler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere", gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek, bu yoldan gelişme yolundaki ülkelere yapılacak yardımlarla ilgili işlemleri yürütmek üzere, "Ekonomik, Kültürel, Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı" kuruldu.

28.1.92 Cum

Cin'de idamlar

Tremors in the Chinese empire

THEY call themselves the Uighurstan Liberation Front. The reality is rather less menacing than the name — a group of doddering old men far more interested in history than waging guerrilla warfare.

They meet around a heavy wooden table in the house of their 70-year-old leader, Ashir Vakhidov, to discuss what happened more than 40 years ago. Their memories, though, could prove the most powerful weapon of all.

All of them are Uighurs, a Turkic-speaking Muslim people forever caught between the competing imperial ambitions of Moscow and Peking. And all share one obsession: to find out what really happened on 27 August 1949, the day their country's leaders — and so their country — died in a plane crash *en route* to Peking.

At least that was the official story. But did the East Turkestan Republic die, or was it murdered? After decades of silence, witnesses to one of the murkiest episodes of Central Asian skulduggery are slowly beginning to talk.

Suspicion has long surrounded the whole saga. If the plane crashed, why did it take weeks to announce the news, and months

**Andrew Higgins
finds Uighurs
awaiting a rebirth
of East Turkestan**



to return the bodies? Why was a second delegation sent to Peking in absolute secrecy, and why did it agree so readily to cede control of East Turkestan to Mao Tse-tung?

Only now has the fear that kept people quiet so long finally gone, banished with the rest of the communist apparatus of the former Soviet Union. In few places is the

desire to talk quite so strong as in Central Asia, where silence has been replaced by a torrent of rumour, half-remembered fact and possibly solid truth.

Mr Vakhidov and his colleagues insist they have found at least part of the answer to what happened on the way to Peking: there was no plane crash; there was not even a plane. Leaders of the East Turkestan Republic, they say, died in Moscow, their bodies dumped in a disused imperial stable. They base the account on the tape-recorded testimony of Akim Jarulabekov, one of the last people to see the East Turkestan leadership alive. A former doctor and Soviet agent in East Turkestan, he never saw the bodies himself but claims to have been told of their whereabouts by the NKVD, forerunner of the KGB.

The East Turkestan Republic may be dead but its post-mortem has only just begun. The result promises far more than the answer to a historian's riddle. It could help decide whether Peking hangs on to what is rapidly becoming the most restive outpost of the world's last great empire. "Our patience is running out," says Mr Vakhidov, who was born in China but has lived in exile in



Old memories: Uighurs and Kazakhs listen to anti-Chinese speeches in the Kazakhstan capital, Alma Ata. They have kept alive the idea of the East Turkestan republic for over 40 years

Kazakhstan for 30 years. "Uighurs see what has happened in Soviet Central Asia. Our country was stolen. Young people are ready to act." Before they can act, though, they must be taught their history.

The country Mr Vakhidov and his followers dream of one day recovering was first established in 1944 in a spasm of anti-Chinese

Muslim militancy along the ancient Silk Road. In its heyday, it controlled vast tracts of what is today the Chinese region of Xinjiang. It had its own army and civil service. Stalin, while no friend of Islam, encouraged the republic's conquests, hoping to extend Moscow's interests at the expense of the crumbling Chinese regime of

Chiang Kai-shek. But then, in 1949, the sands shifted. With communism triumphant in Peking, Stalin changed direction. The East, as Mao Tse-tung declared, was Red. East Turkestan was finished.

But there was a problem: its leaders refused to surrender. To try and negotiate a settlement,

Mao invited them to Peking. They left their capital of Kulja (now the Chinese town of Yining) and travelled to Alma Ata, the capital of the neighbouring Soviet republic of Kazakhstan. It was the last time they were seen alive.

"Stalin betrayed us," says Mr Vakhidov, a robust man with a mouth full of metal teeth and a head full of bitter memories of the short-lived nation he had served in his youth. No less bitter is Yusupbek Muhlisi, another East Turkestan veteran also exiled to Kazakhstan. "Stalin sold us out to China. Now is the time to take back what is ours."

The proof of Stalin's treachery, they say, is the plane crash they believe never happened. So far there is little independent evidence to confirm their belief that Stalin had his former allies in East Turkestan killed. That both Stalin and Mao wanted them out of the way, however, seems certain. When the East Turkestan lead-

ers arrived in Alma Ata for what was supposed to be the start of their journey to Peking, they were met by Soviet officials and a delegation sent by Chairman Mao. According to Akim Jarulabekov, who claims to have witnessed the meeting, discussions quickly broke down. The principal leader of East Turkestan, a Uighur called Ahmet Jan Kassimi, refused to cede control to China. It was then, many Uighurs now believe, that the NKVD decided to take the delegation to Moscow and recruit more pliable members for the mission to Peking.

Whether they died in a crash or were murdered in a Moscow stable does little to alter the end result — the arrival six weeks later of the People's Liberation Army into Xinjiang. But it does challenge the legitimacy of Peking's conquest. "Now is the time for us to be independent," says Mr Vakhidov. "Our aim is to liberate our historic motherland from China."

N&P Visa card interest rates are 1.81% per month (24.0% APR). The APR is variable. Minimum monthly payment required is 5% of outstanding balance (minimum £5.00). N&P VISA Card is only available to persons over 18. Credit available subject to status. Written quotations available on request. At 15th April 1992 the interest rates charged on the following cards were Midland Access 26.8% APR inc £12 fee, NatWest Access 26.8% APR inc £12 fee, NatWest Primary VISA card 28.3% APR inc £6 fee, Lloyds Access 26.8% APR inc £12 fee, Royal Bank of Scotland Access 26.6% APR inc £10 fee, TSB Trustcard 26.0% APR and Halifax VISA 29.4% APR inc £10 fee. National & Provincial Building Society, Provincial House, Bradford BD1 1NL.

National & Provincial Building Society.

HOW CAN YOU CUT THE INTEREST ON YOUR CREDIT CARD?